

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

HZ. MUHAMMED (S.A.S.)'İN YETİMLERLE İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fuat ŞAKA

BURSA - 2021

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

HZ. MUHAMMED (S.A.S.)'İN YETİMLERLE İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fuat ŞAKA

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi İlhami ORUÇOĞLU

BURSA - 2021

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı'nda, 701822027 numaralı **Fuat ŞAKA**'nın hazırladığı “**HZ. MUHAMMED (S.A.S.)'İN YETİMLERLE İLİŞKİSİ**” konulu Yüksek Lisans Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi İlhami ORUÇOĞLU

Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D.

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Şevket YILDIZ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Yunus AKYÜREK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

...../...../ 20.....

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 25/08/2021

Tez Başlığı / Konusu: **HZ. MUHAMMED'İN (S.A.S.) YETİMLERLE İLİŞKİSİ.**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 140 sayfalık kısmına ilişkin, 12/07/2021 tarihinde şahsım tarafından TURNITIN adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 12'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

Kaynakça hariç

Alıntılar hariç

5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

25.08.2021

Adı Soyadı:	Fuat ŞAKA
Öğrenci No:	701822027
Anabilim Dalı:	İslam Tarihi ve Sanatları
Programı:	İslam Tarihi
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İlhami ORUÇOĞLU

25.08.2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “HZ. MUHAMMED’İN (S.A.S.) YETİMLERLE İLİŞKİSİ” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

25.08.2021

Adı Soyadı: Fuat ŞAKA
Öğrenci No: 701822027
Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları
Programı: İslam Tarihi
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Fuat ŞAKA
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : İslâm Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xiii + 139
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi İlhami ORUÇOĞLU

HZ. MUHAMMED'İN (S.A.S.) YETİMLERLE İLİŞKİSİ

Cahiliye Döneminde meydana gelen kabile savaşlarıyla birlikte uzun yıllar süren kan davalarında çok sayıda çocuk yetim kalmıştır. Bu dönemde özellikle Arabistan yarımadasında kız çocuklarına, kimsesiz çocuklara ve yetimlere miras hakkı tanınmaz, ailelerinden kalan mal kendilerine verilmezdi. Aynı zamanda toplum içerisinde yetimlere değer verilmez ve mağdur edilirdi. İslâmiyet'in gelmesiyle birlikte yetimlerle ilgili pek çok kötü muamele düzeltilmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de yetimler hakkında yaklaşık yirmi iki ayet nazil olmuş ve yetimlere iyi davranılması emredilmiştir.

Mekke devrinin ilk günlerinde nazil olan bir ayette Allahü Teâlâ, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) hitaben: "*Rabbin seni yetim bulup da barındırmadı mı?*" ayetiyle elçisinin yalnız olmadığını bildirmiş ve devamında yetimlerin üzülmemesine dair tembihte bulunmuştur. Hz. Peygamber de (s.a.s.) yetim büyümüş bir Peygamber olarak ömrünün sonuna kadar yetimlere iyi davranmış ve pek çok yetimi evinde barındırmıştır. Bunlar arasında üvey çocukları, yetim kalmış çocuklar ve kimsesiz çocuklar bulunmaktaydı.

Kur'ân-ı Kerim'de yetimlere dair temel prensipler getirilmiş, Hz. Peygamber de (s.a.s.) bu prensipler çerçevesinde yetimlere yönelik pek çok tavsiyede bulunmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetimler hususunda Sahâbesine ve Müslümanlara tavsiye ettiği konular arasında, yetimlere kötü davranılmaması, onlara sahip çıkılması, muhtaç durumdaki yetimlerin bakımının üstlenilmesi, onların maddi bakımdan desteklenerek hayat şartlarının düzeltilmesi gibi pek çok ölçü bulunmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Yetim, Cahiliye, Hz. Peygamber, Himaye, Barınma, Islah, Sadaka

ABSTRACT

Name and Surname : Fuat ŞAKA
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : History of Islam and Islamic Arts
Branch : History of Islam
Degree Awarded : Thesis of Master
Page Number : xiii + 139
Degree Date : / / 20.....
Supervisor : Dr. İlhami Oruçoğlu

HZ. MUHAMMAD'S (PBUH) RELATIONSHIP WITH ORPHANS

Along with the tribal wars that took place in the period of ignorance, many children became orphans as a result of long years of blood feuds. In this period, especially in the Arabian peninsula, girls and orphans were not given the right of inheritance and they were not given property inherited from their families. At the same time, orphans were not valued in society and they were not given the right to life. With the advent of Islam, many mistreatments of orphans were corrected. As a matter of fact, about twenty-two verses about orphans were revealed in the Qur'an and it was ordered to treat orphans well.

In a verse that was revealed in the first days of the Meccan period, Allah Almighty said addressing the Prophet Muhammed : "Didn't your Lord find you an orphan and shelter you?" He stated that his messenger was not alone with the verse , and then he admonished the orphans not to grieve. As a Prophet who grew up orphaned in Muhammad, he treated orphans well and sheltered many orphans in his home until the end of his life. Among them were stepchildren and orphaned children.

The basic principles regarding orphans are stated in the Qur'an, and within the framework of these principles, the Prophet Muhammad made many recommendations for orphans. Among the issues that Muhammad recommended to his companions and Muslims about orphans, there were many criteria such as not treating orphans badly, taking care of them, taking care of orphans in need, and improving their living conditions by supporting them financially.

Keywords: Orphan, Jahiliyyah, The Prophet Muhammad (pbuh), Protection, Shelter, Reclamation, charity

ÖNSÖZ

Yetimliği bizzat yaşayan bir peygamber olarak Hz. Muhammed (s.a.s.) Cahiliye Döneminde yetimlere yapılan haksız muamelelere karşı bir savaş açmış ve yetimlerin hukuku üzerinde hassasiyetle durmuştur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) *“Allah’ım! İki zayıf insanın, yetim ve kadının hakkını gasp etmekten insanları şiddetle kınıyorum”* şeklinde hassasiyetini dile getirerek bu konudaki titizliğini Sahâbesine göstermiştir. Böylece yetimlere haksızlığın fazlasıyla yapıldığı bir dönemde Hz. Peygamber (s.a.s.) onlara bir ümit olmuştur.

Kur’ân’ın nazil olmaya başladığı dönemde yetim çocuklara insanlık dışı muameleler yapılıyor ve hakları çiğneniyordu. Yetimlere yapılan bu muamelelere İslâm dini karşı çıkmış ve yetimler hususunda pek çok emir ve tavsiye getirmiştir. Hem Mekkî hem de Medenî ayetler de yetimlerle ilgili pek çok konu göze çarpmaktadır. Yetimlerin himaye edilmesi, haklarının korunması, barındırılması gibi pek çok konuda hükümler getirilmiştir. Hz. Peygamber de (s.a.s.) Kur’ân’ın getirmiş olduğu ilkelere göre yetimler hakkında Sahâbesine ve bütün insanlığa tarih boyunca örnek olmuştur.

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) tebliğ halkasında genellikle yetimler, yoksullar, köleler ve mağdur durumda olanlar bulunmaktaydı. Kur’ân’ın bu kimseler hakkında koymuş olduğu hükümler İslâm’ın mazlumlara ve kimsesizlere sahip çıktığının açık bir göstergesidir. Hz. Peygamber de (s.a.s.) bu sınıfta olan kimselere sahip çıkmakla kalmamış onları bizzat kendi hanesinde barındırarak bütün Müslümanlara rehber olmuştur. Yetimlerden bir kısmının himayesini kendisi üstlenmiş diğerlerini de sahabîlere emanet ederek peygamberlik görevini yerine getirmiştir.

Yetimin hakkı hususunda kesin çizgiler koyan Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimin malının idaresinin kişiye ağır bir sorumluluk yüklediğini hatırlatmış böylece yetimleri himaye etmenin ne derece zor olduğunu vurgulamıştır. Ehil olmayan kimselerin yetimleri himaye etmemesi hususunda Müslümanları ikaz etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimleri, mazlumlara, yoksulları, fakir ve kimsesizleri kucaklamış, onları himayesi altına almıştır. Zira İslâm’ın bize

gelmesinde bu kimselerin çok fazla emekleri olmuştur. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.s.) toplum içerisinde onları her zaman ön planda tutmuş ve konumlarını yükseltmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evinde barınan yetimler genellikle üvey çocukları ve kimsesiz çocuklardan oluşmaktaydı. Bunlar arasında başta Enes b. Malik (r.a.) olmak üzere, Hz. Hatice'nin ilk eşinden olan oğlu Hind, Hz. Sevede'nin yetim kalan çocukları, Ümmü Seleme'nin çocukları, Ümmü Habîbe'nin yetim kalan kızı Habîbe ve Hz. Meymûne'nin yetim oğlu bulunmaktaydı. Hz. Peygamber (s.a.s.) bütün bu yetimlere bir baba gibi davranmış, onları kendi çocuklarından ayrı tutmamıştır.

İslâm Dini, büyük ölçüde bu yetimlerin omuzları üzerinde taşınmıştır. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in hadislerinin bize ulaşmasında da bu yetimlerin emekleri çok fazladır. Kur'ân'ın doğru anlaşılması ve hadislerin günümüze intikal etmesinde yetimlerin ortaya koymuş oldukları çaba göz önüne alındığında Müslümanlar için çok büyük bir değer oldukları görülmektedir.

Bu çalışma, Mekke döneminde yetimlere yapılan zulüm ve haksızlıkları konu edinerek Hz. Peygamberin (s.a.s.) onlara karşı olan davranışlarını ve onlarla ilişkisini açıklamak amacıyla ortaya koyulmuştur. Yüksek Lisans projesi olarak hazırlanan bu çalışmanın konusunu Mekke ve Medine'de Hz. Muhammed'le (s.a.s.) beraber yaşamış olan yetimler oluşturmaktadır.

Yetim kelimesinin kavramsal çerçevesi üzerinde durduğumuz birinci bölümde yetim kavramının örfi ve kültürel kullanımı ve Cahiliye toplumunda yetimlere yapılan haksız muameleler ele alınarak İslâmiyet öncesi Mekkelilerin yetimlere karşı davranışları anlatılmıştır. İslâmiyet'in yetimlere bakışı ve yetimlerle ilgili ortaya konulan hükümleri ihtiva eden ikinci bölümde ise yetimlerle ilgili ayetler işlenmiş ve bu çerçevede ayetler yorumlanmıştır.

Konunun esas omurgasını teşkil eden üçüncü bölümde ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir yetim olarak büyümesi ve yetimliği üzerinde durulmuştur. Devamında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetim çocuklara karşı muamelesi, yetimlerle ilişkisi, yetimlerle ilgili müjdeleri ve tavsiyeleri geniş bir çerçevede işlenmiştir. Son bölümde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bizzat ilgilendiği yetimlerden ziyade, üvey çocukları ve hanımlarının ilgilendiği çocuklar işlenmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in

(s.a.s.) himayesindeki yetimler üzerinde durulmuş ve bu yetimlerin hayatı, aileleri ve rivayet ettikleri hadisler ele alınmıştır.

Sorumluluğunu üstlendiği araştırmanın yürütülmesi esnasında bilgi, tecrübe ve tavsiyelerinden istifade ettiğim, tezin her aşamasında büyük emeği olan saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi İlhami ORUÇOĞLU'na, lisans ve yüksek lisans eğitim hayatımda ilmi tecrübesiyle her daim yol gösteren Prof. Dr. Adem APAK'a, yüksek lisans ders döneminde sunduğu dersleriyle yazı hayatıma büyük katkı sağlayan Prof. Dr. Mefail HIZLI'ya en içten şükranlarımı arz ediyorum.

Eğitim hayatım boyunca her daim dua ve temennileriyle yanımda olup desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anne ve babama saygılarımı sunuyorum. Araştırma sürecinde beni yalnız bırakmayarak çalışmayı başından sonuna kadar takip ederek dilbilgisi ve anlam akışı gibi konularda hata ve eksikliklerimin tespit ve tahsis edilmesinde büyük emeği olan kıymetli eşim Asude ŞAKA'ya, tezin hazırlanması sürecinde yardımlarını esirgemeyen kıymetli dostlarım Muhtesim ARAS'a, ve Kadir KILINÇ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Fuat ŞAKA

BURSA – 2021

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI	2
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM YETİM KELİMESİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE CAHİLİYE'DE YETİMLER

1. YETİM KAVRAMI.....	6
1.1. Yetimin Sözlük Anlamı.....	6
1.2. Terim Anlamı	9
1.3. Yetim Kavramının Örfi ve Kültürel Kullanımı	10
1.4. Yetimlerle İlgili Atasözleri.....	12
2. CAHİLİYE DÖNEMİNDE YETİMLERİN STATÜSÜ	12
2.1. İslâmiyet'ten Önce (Cahiliye Dönemi) Yetimlerin Konumu	12

İKİNCİ BÖLÜM İSLÂM'IN YETİMLERE BAKIŞI

1. YETİMLERLE İLGİLİ AYETLER.....	19
1.1. Himaye Etmek.....	21
1.2. İyi Muamelede Bulunmak	23
1.3. Yetimleri Yedirmek.....	29
1.4. Mallarını Korumak	32
1.5. Islah Etmek.....	36
1.6. Yetimleri Evlendirmek	38
1.7. Ganimetlerden Pay Vermek	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) YETİMLERE KARŞI DAVRANIŞLARI

1. Hazreti Peygamber'in (s.a.s) Yetimliği.....	44
2. Yetim Çocuklara Muamelesi.....	46
2.1. Yetimlerle Şakalaşması.....	48
2.2. Yetimlere Karşı Şefkatli ve Merhametli Olması	52
2.3. Yetimlerin Başını Okşamaması	54
2.4. Yetimlere Duada Bulunması.....	56
2.5. Yetimlerle Sırdaş Olması.....	58
2.6. Yetimlere Tavsiyelerde Bulunması	59
3. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Yetimlerle İlişkisi	59
3.1. Yetimlerle Yakından İlgilenmesi.....	60
3.2. Yetimlerin Arsasına Sahip Çıkması.....	64
3.3. Yetim Çocuğa Hurmalık Bağışlaması	64
3.4. Yetim Kızın Çeyiz Masrafını Ödemesi	65
3.5. Yetim Çocukların Malını Koruması	65
3.6. Evlenmelerine Yardımcı Olması	68
3.7. Mahkemede Yetim Çocuğa Sahip Çıkması	69
3.8. Yetimleri Akrabalarına Tercih Etmesi.....	70
4. Hz. Peygamber'in Yetimlerle ilgili Müjdeleri	71
4.1. Yetimlerini Büyütmek İçin Evlenmeyen Kadına Verilen Müjde	72
4.2. En Hayırlı Evin Yetimin Barındırıldığı Ev Olması	73
4.3. Yetimi Yedirip İçirenin Cennetle Müjdelenmesi.....	74
4.4. Yetime Yapılan İyiliğin Ateşten Koruması	76
4.5. Yetime Merhamet Edene Allah'ın Azap Etmemesi	78
4.6. Üç Yetim Yetiştirmenin Mükâfatı	79
4.7. Cennette Ferah Evine Ulaştıran Amel	80
5. Hz. Peygamber'in Yetimlere İlişkin Sahâbe ye Tavsiyeleri	80
5.1. Ağlatılmasından Sakındırması.....	81
5.2. Yetimin Hakkını Yemekten Sakındırması	82
5.3. Yetime Yardım Edeni Methetmesi	83
5.4. Yetimin Başını Okşamayı Tavsiye Etmesi	84
5.5. Yetimlerin Sofraya Davet Edilmesi	85
5.6. Yetimlere Hediye Verilmesi	86
5.7. Yetimlere Sadaka verilmesi	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) HİMAYESİNDEKİ YETİMLER

1. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Evindeki Yetimler	93
1.1. Hind İbn Ebî Hâle (Hz. Hatice'nin Oğlu).....	93
1.2. Sevde Bint Zem'a'nın Yetim Çocukları	95
1.3. Ümmü Seleme'nin Yetim Çocukları	100
1.4. Ümmü Habîbe'nin Yetimi	111
1.5. Hz. Meymûne'nin Yetimi	117
1.6. Hz. Âişe'nin Yetim Yeğenleri	118
1.7. Esâd b. Zürâre'nin Yetimleri	122
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	129

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.mlf.	: Aynı müellif
a.yer	: Aynı yer
b.	: bin, İbn
bkz / bk.	: Bakınız
bs.	: Basım / Baskı
c.c.	: Celle Celâluhu
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DAD	: Diyanet Aylık Dergi
DİA	: Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
hz.	: Hazreti
İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi
İSAV	: İslâmi İlimler Araştırma Vakfı
KUBA	: Kur'ân Bilimleri Araştırma Vakfı
md.	: Madde
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm, Ölüm tarihi
r.a.	: Radiyallâhu anh
s.	: Sayfa, Sayfa sayısı
S.	: Sayı
sad.	: Sadeleştiren
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
s.a.s.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
ss.	: Sayfalar
t.y.	: Tarih yok
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
terc.	: Tercüme, Tercüme eden
thk.	: Tahkik eden
tsh.	: Tashih eden
v.d.	: ve diğerleri
vb.	: ve benzeri
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

İslâm ümmeti için önemli bir konuma sahip olan yetimler, Mekke döneminde hor görülmüş ve çok büyük haksızlıklara maruz bırakılmışlardır. Özellikle yetimlerin ve kimsesizlerin ayaklar altında ezildiği, haklarının gasp edildiği bir dönemde Hz. Peygamber, onlar için adeta bir kurtarıcı olmuştur. Cahiliye Döneminde ahiret inancı olmaması sebebiyle¹ Mekke’li müşrikler dünyanın zevk ve sefasına dalmışlar ve bu durum onlar için hayatın yegâne gayesi haline gelmiştir. Dolayısıyla yetimlere, yoksullara, garibanlara ve kimsesizlere zulmetmiş ve insan haklarına riayet etmemişlerdir.²

Mekke döneminde kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi ve kimsesiz çocuklara insanlık dışı muamelelerin yapılmasına karşın diğer din mensupları yapılan haksızlıklara karşı koymamış ve bu zulümleri desteklemişlerdir. Özellikle asabiyetin her alanda etkisini göstermesi neticesinde bu kimseler daha da mağdur durumu düşmüşlerdir. Risaletten önceki dönemde kabileler arası meydana gelen savaşlardan dolayı çok sayıda çocuk yetim kalmıştır.

Kur’ân-ı Kerim’de haklarına en fazla dikkat çekilen özellikle himaye edilip mallarının korunması istenen sınıflardan biri de yetimlerdir. Yetimleri gözetme konusunda İslâm, hususi emirler getirmiştir. Bu nedenle hem Mekkî hem Medenî ayetlerde yetimlere ilişkin hükümler özellikle göze çarpmaktadır. Kur’ân, bu zümrenin yetiştirilmesini,³ mallarının korumasını,⁴ barındırılmalarını⁵ emretmekte, haklarını çiğneyenlere şiddetli uyarılarda ve azap tehdidinde bulunmaktadır.⁶ Hz. Peygamber’in (s.a.s.) etrafında toplananlar içinde kölelerin, yetim ve mağdurların çokluğu da İslâm’ın kimsesiz çocuklar hususundaki gayesinin açık göstergesidir.

¹ En’âm, 6/29; Yâsîn, 36/78; Câsiye, 45/24.

² Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam öncesi Arap tarihi ve kültürü*, 2012, s. 116.

³ Bakara, 2/220.

⁴ Nisa, 4/2.

⁵ Duha, 93/6.

⁶ Nisa, 4/10.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Kur'ân'ın yetimlere ilişkin hükümlerini ve bununla birlikte Müslümanlara yüklemiş olduğu sorumlulukları anlamak için Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetimlerle olan ilişkisini ve onlara karşı ortaya koymuş olduğu uygulama ve tavsiyeleri bilmek gerekmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetimlere karşı nasıl hareket ettiğini ve bu çerçevede ashabına hangi tavsiyeleri verdiğini ortaya koymak çalışmamızın ana gayesi olmuştur.

Allahü Teâlâ'nın ilâhî emrini indirdiği ve Rasûlullah'ın (s.a.s.) ümit olarak geldiği Cahiliye Döneminde, zulüm altında inleyen, hakları çiğnenen ve hiç bir şekilde kendilerine sahip çıkılmayan mağdurlardan bir zümre de yetimler olmuştur. Yetim çocukları sahiplenilen onları korumaktan ziyade onlara daha çok zulmediyor ve başkalarının karşısında onları mahcup duruma düşürüyorlardı. Yetimlere yapılan bu muameleler meselenin ne derece mühim olduğunu ifade etmektedir. Buna dayanarak bu çalışmada hor görülen, hakkı çiğnenen ve gereken ehemmiyeti görmeyen yetimlerin durumu ön planda tutulmuştur. Yetim olarak dünyaya gelen, sevdiklerini çok küçük yaşta peş peşe kaybeden, bir yetim olarak büyüyen ve yetimliğin ne demek olduğunu çok iyi bilen Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetimlere olan hassasiyeti üzerinde durulmuştur.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Kur'ân ve sünnet yetimler üzerinde hassasiyetle durmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada ayet ve hadisler ışığında “Hz. Muhammed'in (s.a.s.) yetimlerle ilişkisi konusu ele alınmıştır. Cahiliye ve Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemini konu edinen çalışmanın temel kaynağı Kur'ân-ı Kerim ve hadislerdir. Cahiliye Dönemine en yakın yazılı vesika olarak kabul edilen Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) 23 yıllık süre zarfında tedricen nâzil olduğu için yetimlerle ilgili ayetlerin bir kısmını Mekki bir kısmını da Medeni ayetler oluşturmaktadır. İstifade edilen ayetlerin mealleri için *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* adlı çalışma tercih edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in her ayetin detayına girmemesi ve olayların öncesi ve sonrası hakkında gelişmelerin açığa çıkarılmasına olanak sağlaması bakımından tefsir kitaplarına da mürâaat edilmiştir. Bu açıdan geniş tarihi malzemeye yer veren et-Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmi'u'l-beyân* isimli eseri ile birlikte Fahreddin er-

Râzî'nin (ö. 606/1210) *Mefâtihu'l-ğayb*'ı çalışmada istifade edilen başlıca tefsirlerdir.

Kur'ân-ı Kerim ve tefsir kaynaklarından sonra ana kaynak olarak hadis kitapları tercih edilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetimlerle yaşamış olduğu olayları aktarma hususunda hadisler önemli bir yer teşkil etmektedir. Hadis müellifleri arasında öncelikle Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875), Ebû Dâvûd (ö.275/889), Nesâî (ö.303/915) Tirmizî (ö. 279/892), İmam Mâlik (ö. 179/795), Dârimî (ö. 255/869) ve İbn Mâce (ö. 273/887) tercih edilmiştir. Akabinde ise Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned*'i, Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mu'cemü'l-kebîr*'i, Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *es-Sünenü'l-kebîr*'i kullanılan kaynaklar arasında yer almaktadır.

Tezin diğer kaynakları ise Siyer ve Meğâzî kitaplarıdır. Çalışmanın konusu itibarıyla geniş bilgi ve malzemelerin sunulduğu bu kaynaklar en fazla istifade edilen kaynakların başında gelmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s) evinde büyüyen yetimlerin hayatlarını geniş bir çerçeveye ele alan bu eserler, aynı zamanda bu yetimlerin Peygamber Efendimiz'in evinde barınmaları, Mescid-i Nebevî'de eğitim görmeleri, bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) himayesinde büyümeleri gibi pek çok konuya da açıklık getirmiştir. Araştırmada kaynak olarak gösterilenler arasında Vâkıdî'nin (ö. 207/823) *Kitâbü'l-Meğâzî'si*, İbn İshak'ın (ö. 151/768) *Kitâbü'l-Meğâzî'si* (*Sîretü İbn İshâk, el-Mübtade' ve'l-meb'as ve'l-meğâzî*), İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-nebeviyye'si* gibi siyer kaynaklarının yanısıra pek çok tabakât ve tarih eserleri de yer almıştır.

Çalışmanın birincil kaynakları arasında yer alan Tabakat kitapları, yetimlerin isimleri, künyeleri, bağlı oldukları kabîleleri, doğum ve vefat tarihleri, eşleri, çocukları, katıldıkları savaşlar, Hz. Peygamber'le (s.a.s.) yaşadıkları olaylar gibi konularda derli toplu bilgiler sunmaktadır. Bu açıdan araştırmaya derinlik kazandırma ve çok yönlü düşünmeye olanak sağlamasını yanında rivâyetler arasında bağlantılar kurarak eksik kalan kısımların tamamlanması açısından büyük öneme hâizdir. Bu alanda en fazla mürâcaat edilen kaynak İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr* isimli eseridir. Konunun muhtevası açısından kullanılan diğer tabakât kaynakları arasında Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin (ö. 430/1038)

Ma'rifetü's-Sahâbe'si, İbn Abdülber'in (ö. 463/1071) *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*'ı, İbnü'l-Esir'in (ö. 630/1233) *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-Sahâbe'si*, Mizzî'nin (ö. 742/1341) *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*'i, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'sı* ve İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe'si* yer almıştır.

Cahiliye Döneminde yetimler yapılan haksız muamelelere açıklık getirmek amacıyla istifade edilen kaynaklar arasında Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Ensâbü'l-Eşrâf*'ı, İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *Cemheretü ensâbi'l-'Arab*'ı, Nüveyrî'nin (733/1333) *Nihâyetü'l-Ereb fî Fununi'l-Edeb*'i, Cevad Ali'nin (öl. 1907/1987) *el-Mufasssal fî Tarihi Arab Kable'l İslâm*'ı yer almaktadır.

Konunun pek çok açıdan ele alındığı çalışmada Arapça lügatler ve Türkçe sözlükler de kullanılmıştır. Bu açıdan başta İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisânü'l-'Arab*'ı, Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *el-Kâmûsü'l-muhît*'i, Zebîdî'nin (ö. 1205/1791) *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*'undan istifade edilmiştir. Türkçe sözlükler arasında ise Şaban Özkavukçu'nun, *Siyer Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu'nun, *Türkçe Sözlüğü*, Mehmet Erdoğan'nın, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* gibi eserlerden istifade edilmiştir.

Tezin yazımında bilimsel çalışmalardan olan yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler, telifler ve ansiklopedik eserler de kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
YETİM KELİMESİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE CAHİLİYE'DE
YETİMLER

1. YETİM KAVRAMI

1.1. Yetimin Sözlük Anlamı

Yetim; kelime kökü itibariyle arapçada “yütm” (ى - ت - م) kökünden türemiş, çoğulu “eytâm, yetâmâ” olan sıfatı müşebbehe bir kelimedir. Arapça sözlüklerde, “bir olmak, yalnız olmak, tek başına kalmak, benzeri bulunmamak, zayıflık, gevşeklik ve muhtaçlık” anlamındaki yütm (يُتِم) kökünden türeyen yetîm kelimesi birçok anlamda kullanılmıştır.⁷ İhtiva ettiği bu anlamların yanında aynı zamanda birtakım nesnelerin tekliğini ve eşsizliğini ifade etmektedir. Örnek olarak, benzeri pek bulunmayan ve sedefin içinden çıkan büyük inci tanesi maddeye “dürr-i yetîm”⁸ kendisinden öncesi sonrasına beyit olmayan tek beyte de “beyt-i yetîm” denir.⁹ Her şeyin tekliğini ve yalnız halini ifade etmek için kullanılan bir kelime olması nedeniyle bazı sözlüklerde küçük çocuğun babasız kalması durumunda, onun yalnızlığını ifade etmek manasında da kullanılmıştır.¹⁰

(يَتِيم) kelimesinin çoğulu (أَيْتَام) ve (يَتَامَى), şeklinde gelmektedir. Müfessir Fahreddin Râzî, bununla ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır: (يَتِيم) kelimesinin çoğulunun (يَتَامَى) şeklinde gelmesi mümkün değildir. Çünkü (يَتِيم) kelimesi (فَعِيلٌ) veznindedir ve (فَعِيلٌ) vezninde olan kelimeler (فَعْلَى) vezni üzerine cem‘ edilirler. Zemahşerî bu konuda şu iki açıklamaya değinmiştir:

(a) Yetim (يَتِيم) kelimesi (أَيْتَام), (يَتَامَى) olarak çoğul hale gelmiştir.

(b) (يَتِيم) kelimesinin çoğulu (يَتَانِم)’dir. Daha sonra (يَتَانِم) kelimesi (يَتَامَى) şekline dönüşmüştür. Kaffal ise bu kelimenin her iki şekilde de çoğul yapılabileceğini belirtmiştir.¹¹

Netice itibariyle (يَتِيم) kelimesinin çoğulu hem (أَيْتَام), hem de (يَتَامَى) şeklinde gelmektedir. Bu iki kelimenin ayet ve hadislerdeki kullanımları dikkate alındığında genel olarak (أَيْتَام) daha çok erkek yetimleri; (يَتَامَى) ise hem kız hem erkek yetim

⁷ Muhammed b. Ebubekir b. Abdulkadir er- Râzî, *Muhtaru’s-Sihah*, Beyrut.: Lübnan Yay., 1999, s.745; Seyyid Şerif Cürcanî, *Kitabu’t-Tarifat (Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü)*, İstanbul: Bahar Yayınları, 1997, “yetim” maddesi; Luvîs Ma’lûf, *el-Müncid fi’l-lüğa ve’l-edeb ve’l-ulum*, Beyrut: Matbaatü’l Kathulikiyah, 1960, s. 923.

⁸ Şaban Özkavukçu, *Siyer terimleri ve deyimleri sözlüğü*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2015, s. 114.

⁹ Abdüsselam Arı, “Yetim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (DİA) C. 43, ss. 501-503.

¹⁰ İbn Manzûr, Ebu’l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu’l-Arab*, Dâru’s-sadr, Beyrut: 1990, C. 12, s. 645.

¹¹ Fahrüddin Er- Razi, *Tefsir-i Kebir: Mefatihü’l- gayb*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1988, C. 22, ss. 321-22.

çocuklarını ifade etmekle beraber dul ve kimsesiz kadınları da kapsadığı anlaşılmaktadır.

Mufaddal, yetimliğe farklı bir anlam yükleyerek, asıl manasının "gaflet" olduğunu, yetim kimsenin kendi lehine olan işlerin idrakine varamayacak kadar küçük olduğundan dolayı, onun "yetim" olarak isimlendirildiğini söylemiştir.¹²

Arapça ve Türkçe'de babasını kaybeden kimseye "yetim" denilirken, annesini kaybeden kişiye Arapça'da acıyy (عجي), Türkçe'de ise "öksüz" denilmektedir.¹³ Bunların yanında her ikisini ifade etmek amacıyla Latîm (لتم) kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca Ez-Zebîdî'nin, İbn-i Sikkât'ten naklettiği bir rivayete göre, "annesini kaybedene yetim denmez, ancak munkatı' denilir." ifadesinde yetim kimsenin babasını kaybeden kişi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴

Öksüz kavramı, "anne ve babası ölmüş çocuğu ifade etmekle beraber sadece annesi ölmüş çocuk" manasına da gelmektedir.¹⁵ "Ög" kelimesi anne manasına geldiği için kitabelerde bu kelime "annesiz" manasını ifade etmek için "ögsüz" şeklinde kullanılmıştır.¹⁶ Benzer bir şekilde eski Türklerde kullanılan "ök" kelimesi ise *Divan-ı Lugatî't-Türk'te* "öksüz ve şaşkın" manasında kullanılmıştır.¹⁷

"Yetim" ve "öksüz" kelimelerinin her biri farklı anlamalara işaret etse de, sonuç olarak ortada anne-babadan koparılmış bir bağın olduğu görülmektedir. Bu bağ, çocuğu hayata bağlayan, onu koruyan ve kollayan bir bağıdır. Çünkü anne ve babanın çocuk hayatındaki etkisi için oluşan bu bağ son derece önemlidir. Netice itibarıyla ebeveynlerden birinin kaybedilmesi demek, çocuğun "yalnız ve kimsesiz kalması, sahip çıkana ve koruyana olmaması" demektir.

Yetim manasını çağrıştıran başka bir kelime olan "lakit" ise buluntu çocuk manasına gelmektedir. Bu kelime, ailesi tarafından zina korkusu veya geçim endişesi nedeniyle bir yere atılmış, ya da kaybedilmiş diri yahut ölü çocuk manasına gelmektedir.¹⁸

¹² İbn Manzûr, a.g.e., C. 12, s. 645.

¹³ İbn Manzûr, a.g.e., C. 12, s. 646; Ez-Zebîdî, Muhibbuddin Ebu'l-Feyz es-Seyyid Murteza, *Tacu'l Arûs min Cevahiri'l-Kâmus*, Kahire: Matbaatü'l-vehbiyye, 1890, C. 17, s. 774.

¹⁴ Ez-Zebîdî, a.g.e., C. 17, s. 773.

¹⁵ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 9. b., Ankara: T.D.K. Yay., 1998, C. 2, s. 1722.

¹⁶ Muharrem Ergin, *Orhun âbideleri*, 14. b., İstanbul: Boğaziçi Basım ve Yayınevi, 1991, s. 29.

¹⁷ T.D.K. Basımevi, 1998, s. 455.

¹⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, s. 325.

Yetimin zihin dünyamızda çağrıştırdığı ilk anlam, babası ölmüş ve bu nedenle yalnız kalmış çocuktur. Böyle bir çağrışım bırakmasının nedeni kelimenin içerdiği kök anlamlardan bir tanesinin babasız çocuk manasına gelmesidir. Bu sebeple genel olarak babası vefat etmiş ve babasız bir şekilde büyümüş çocuğa yetim ismi verilir. “Başka bir görüşe göre de “yütm” kelimesinin asıl manasının bir çocuğun babasını kaybetmesi ve tek başına kalması anlamının buradan geldiği şeklindedir.”¹⁹ Çünkü babası vefat etmiş bir çocuk bir daha öz babaya sahip olamaz ve bu bağlamda onun yalnız kalması süreklilik arz eder.²⁰ Ancak günlük dilde ve tarihten günümüze intikal etmiş yaygın kanaate göre bu isim henüz büluğa ermemiş kimselere verilmiştir. “Bu kimse işlerini yerine getiren bir kimseye muhtaç olmayacak bir duruma gelince ona artık yetim denilmez.”²¹ Bunun en iyi örneğini Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hayatında görmekteyiz. Zira Kureyş kabilesi Hz. Muhammed’e (s.a.s.), “*Ebû Tâlip’in yetimi*” diyordu. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) kendi mesuliyetini üzerine alacak yaşa kadar Ebû Tâlip’in himayesinde ve gözetiminde kalmıştır. Kureyş’in önde gelenleri bu ifadeyi Hz. Peygamber’in (s.a.s.) toplum içerisindeki değerini düşürmek ve onun amcasının evinde büyüdüğü için bulunduğu durumu anlatmak için kullanmışlardır.²²

Nafakayı temin etmek ve ailenin sorumluluğunu üstlenmek insanlarda babaya ait bir vazife iken; hayvanlarda bu, anneye aittir. Dolayısıyla insanlarda yetim denilince, babadan mahrum kalan küçük çocuğu akla getirirken; hayvanlarda ise bu, anadan kalan hayvanı ifade etmektedir.²³ Özellikle ülkemizin bazı bölgelerinde annesini kaybetmiş çocuğa da “yetim” denilmektedir. Bunun nedeni, çocuğun anne şefkatinden mahrum kalmasıdır. Çünkü babasını kaybeden çocuk himaye ve yardımdan; annesini kaybeden çocuk ise şefkatten mahrum kalır.²⁴

Yetim kelimesi, fikhî bir terim olarak ergenlik çağına girmemiş çocuk anlamında da kullanılmaktadır. Bu döneme eriştiği halde rüşdünü ortaya koymamış

¹⁹ İbn Manzûr, a.g.e., “acy”, “itm; Kamus Tercümesi, C. 4, s. 537.

²⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Azim Yayıncılık, 1991, C. 2, s. 504.

²¹ Zemahşerî, *el-Keşşaf an Hakaiki Gavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil*, Kahire: Daru'l-hadis, C. 1, s. 494.

²² Şadiye Yılmaz, *Hz. Peygamber'in Yetimlere Karşı Davranışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 3.

²³ İbn Manzûr, a.g.e., C. 12, s. 645.

²⁴ İbrahim Kâfi Dönmez, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: 1986, C. 13, s. 401; Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, İstanbul: Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı (KUBA) Yay., 1997, C. 22, ss. 463-464.

çocuğa ve kocası ölmüş olan kadına da yetim denilir.²⁵ “Çünkü babasını kaybeden küçük büyük herkese yetim denilse de fıkhîta yetim, henüz bülüğ çağına ermemiş çocuklar için kullanılır. Bu çağa erdikten sonra da yetimliğin kalktığı bir hadiste belirtilmiştir.”²⁶

1.2. Terim Anlamı

Yetim, İslâm literatüründe terim olarak, bülüğ çağına girmeden önce babasını kaybeden çocuk şeklinde tanımlanmıştır.²⁷ Burada “bülüğ öncesi” vurguya dikkat çekilmektedir. Çünkü bülüğ çağına erdikten sonra sorumlulukların üstlenilmesi ve geçiminin kişinin kendisine ait olması nedeniyle babasını kaybeden için yetim olarak bahsedilmesi çok uygun görülmemiştir. Lâkin ihtiyaçlarını göremeyecek derecede küçük olan ve henüz doğru ve yanlışın farkına varamayan bir çocuk için yetim denilmesi yerinde olacaktır. Bazı kaynaklarda yetim kelimesinin türemiş olduğu kök bakımından hem küçükler hem de büyükler için kullanılmakla birlikte şer’i ve örfî kullanım, kelimeyi sadece küçüklere tahsis etmiştir.²⁸ Hz. Ali’den (656-661) rivâyet edilen, “*Bülüğa (ergenliğe) erdikten sonra yetimlik kalkar*”²⁹ hadisi de yetimin sözlük ve toplumda yaygın olarak kullanılan manasından ziyade şer’i hükmünü ortaya koyuyor. Buradan da yetim kelimesinin terim manası ortaya çıkmaktadır.

“Yetim” kavramının sözlük ve fikhî anlamlarına bakıldığında asıl yetimliğin bülüğ çağına kadar babası olmayan çocuğu ifade ettiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimliğin ergenlik çağına kadar olduğunu, bu dönemden sonra kalkacağını hadis-i şeriflerinde şöyle ifade etmiştir: “*Ergenlik çağına geldikten sonra yetimlik yoktur. Gün boyu susmak da yoktur.*”³⁰ “Bu hadise baktığımızda ergenlikten sonra kişi artık ayakta durabilecek, şahsi ihtiyaçlarını görebilecek duruma geldiğinden dolayı yetimliğin ortadan kalktığı görülmektedir. Ancak yetimliğin sona ermesi sadece ergenlikle değil rüşdüne ermekle de

²⁵ Yazır, a.g.e., C. 8, s. 505.

²⁶ Ebû Dâvûd, “Vesâyâ”, 9.

²⁷ Ahmed b. Muhammed Feyyumi, *el-Misbâhül-Münîr fî Garibi’ş-şerhil-Kebîr*, Beyrut: Daru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1978, C. 2, s. 679; Dönmez, a.g.e., C. 13, s. 401; Mehmet Erdoğan a.g.e., ss. 488-489.

²⁸ Muhammed Ali Sayis, *Tefsiru Ayati-l-Ahkâm*, Beyrut: Daru’l-kütübi’l-ilmiyye, C. 2, s. 19.

²⁹ Muhammed b. Süleyman Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981, Vesâyâ, 9.

³⁰ Ebû Davûd, “Vesaya”, 9, Bu hadiste geçen “gün boyu susmak” ifadesi cahiliye döneminde yapılan bir âdeti göstermektedir. Zira müşrikler itikâfta iken konuşmazlardı. Buna işaret olarak gün boyu konuşmamanın bir sevabı olmadığı Hz. Peygamber tarafından vurgulanmaktadır.

alakalıdır.” Dolayısıyla bu konu “yetimliğin sona ermesi” adı altında daha geniş bir çerçeveye ele alınacaktır.

Bazı İslâm ülkelerinde anne-babadan birinin kaybolması, çocuğu terk etmesi, ya da boşanma neticesinde çocuğun yalnız kalması gibi nedenlerle meydana gelen yetimlik durumunda da çocuğun hükmî açıdan yetim olduğu kabul edilmektedir.³¹ Çünkü babanın fizyolojik olarak olmaması yetimliği tek başına ifade etmez. Babasını kaybetmiş, bundan dolayı onun şefkatinden ve himayesinden mahrum olan çocuk asıl yetim sayılmaktadır.

Kavramsal açıdan nesebi belli olmayan buluntu çocuk manasına gelen “lakî” (القبط), veya evlat olarak kabul edilen kimse için kullanılan “tebennî” (تبني) “çocuğun hukuki durumu, yetim kavramı ile benzer durumları içermektedir. Bu meseleye günümüz açısından bakıldığında “korunmaya muhtaç çocuk” tabirini ihtiva eden kimsesiz çocukları, terkedilmiş çocukları, sokak çocuklarını, şehit çocuklarını, çalışan çocukları ve savaş çocuklarını da akla getirmektedir.”³²

Yetimliğin terim manasına genel bir çerçeveye baktığımızda yetimi, babasını veya annesini kaybetmiş ya da her ikisini de kaybetmiş çocuk olarak ifade edebiliriz. Buna ilâveten ebeveynen birisinin kaybolması ya da çocuğunu bırakıp gitmesi yetim kalmanın diğer bir nedenidir. Bütün bu manaları göz önünde bulundurduğumuzda “yetimleri; babadan veya anneden yetim, hükmî ve mecazî yetimlik; kimsesiz çocuklar, şehit çocukları ve sokak çocukları şeklinde sınıflandırabiliriz. Başka bir manasıyla yetimi, babası tarafından hukuki yollarla temsil edilme durumu olmayan ve bu nedenle babası dışındaki yakınları ya da yargı tarafından hukuken temsil edilmesi gereken küçük çocuk diye de tanımlayabiliriz.”³³

1.3. Yetim Kavramının Örfî ve Kültürel Kullanımı

Yetimin toplum içerisindeki konumu zamansal ve mekânsal olarak çok fazla değişikliğe uğramamıştır. Çünkü tarih boyunca savaşlar, doğal afetler, ölümler, eşlerin boşanması gibi sebeplerden, dünya üzerinde çok sayıda yetim kalmıştır. Bu gibi nedenlerden dolayı bakıma muhtaç duruma düşen yetimler her zaman toplumun koruması altında varlıklarını sürdürmüşlerdir.

³¹ Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi S.B.E., 2007, ss. 7-8.

³² Eski, a.g.e., s. 4.

³³ Eski, a.yer.

Kültürel bağlamda yetim kavramı pek çok manalarda kullanılmıştır. Kimi toplumlarda annesini kaybeden, kimi toplumlarda ise babasını kaybeden kimse için kullanılmıştır. Bazı yerlerde ise yetim hem annesini hem babasını kaybeden kişi olarak anlaşılmıştır. Türk toplumunda ise sadece babasını kaybeden manasında kullanılmıştır.³⁴

Örfe göre yetim, henüz kendisine sahip çıkacak ve kendisini muhafaza edebilecek yaşa ermemiş kimse için kullanılır. Bu zaviyeden bakıldığında, “yetim” kelimesi akıl ve fikir zayıflığı manasıyla da ilişkilidir. Fakat bu zayıflık kalıcı bir engelden ziyade rüşt çağına erdikten sonra ortadan kalkan geçici bir zayıflık anlamındadır. Yukarıda temas edildiği gibi ergenlikten sonra da rüştüne eremeyenler üzerinde yetim ismi, lügat ve örf açısından kalıcı olabileceği gibi, kocasından yalnız kalan dul kadınlara da yetim denir.”³⁵ Zira Hz. Peygamber aynı şekilde, “*Evlilikte yetim kadından (dul kadın) kendi nefsi için izin istenir*”³⁶ diye fade etmiştir. Dolayısıyla izin istemekten maksadın küçük çocuğun hakkı olmayacağı aşikârdır. Başka bir yerde ise: “*Yetim ve kadın, bu iki zayıf hakkında Allah’tan korkunuz*”³⁷ şeklinde buyrulmuştur.

Kelimenin erkek ve kadın için farklı anlamlara geldiğine dair birtakım görüşler de ortaya atılmıştır. Zira yetimle ilgili bir ayette³⁸ ileri sürülen bir rivayette şöyle denilmektedir: “*Yetim, kendisi için kazanç temin eden kimsesi ölmüş, kendisi de kazanmaktan aciz manasındadır.*” Bu rivayetlere göre Elmalılı, “yaşlılık ve olgunluk devrinde bulunan erkek, akıl ve fikir bakımından zayıf ve noksan dahi olsa, ona yetim denilmediği halde, kocasından ayrılması itibarıyla zayıf ve korunmaya muhtaç durumdaki kadına büyük iken bile yetim denilmiştir” şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Oysa erkeğe, ancak çocukluk durumunda veya ona yakın bir çağda bulunması itibarıyla yetim denir.³⁹ Görüldüğü üzere Elmalılı, yetimliğin manasıyla ilgili farklı bir bakış açısı getirerek kocasından ayrılmış kadına da yetim denilebileceğini ifade etmiştir.

³⁴ Arı, a.g.e., s. 501.

³⁵ Arı, a. yer.

³⁶ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 23-25; Tirmizi, “Nikâh”, 18.

³⁷ Alauddin Ali b. Hüsameddin el-Hindî el-Muttaki., *Kenzu'l-Ummal fi Süneni'l-Akvali ve'l-Ef'al*, thk. Bekri Hayanî-Safvet es-Saka, Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1989, C. 9, s. 71.

³⁸ İnsan, 76/8.

³⁹ Yazır, a.g.e., C. 2, s. 504.

1.4. Yetimlerle İlgili Atasözleri

Yetim kelimesi İslâm kültüründe ve toplumumuzda mühim bir yer edindiği için şiir, atasözleri ve nesirlerde çokça kullanılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

a) Yetime gösterilen ilginin yapaylığını ifade etmek amacıyla “yetim kızın yengesi çoktur” tabiri kullanılmıştır.

b) Yetimin kimsesizliğini ifade etmek için, “Anasız oğlanın dayısı olmaz, atasız oğlanın akrabası” ve “Anasız oğlan günde yetim, atasız oğlan düğünde yetimdir” gibi cümleler kurulmuştur.

c) Yetimin bahtsızlığının olduğuna işaret olarak, “yetim güler yanlış güler”, “yetim büyür ama benzi sararır” ve “yetimin ekmegi hep yanıktır” gibi halk ağzı ifadeler kullanılmıştır.

d) Yetime nasıl davranılacağını betimlemek için, “yetimi kayır, aç doyur, kavgayı ayır” ifadesi kullanılmıştır.

e) Yetimin malının yenilmemesi gerektiğini vurgulamak amacıyla, “yetim hakkı yedi taşı deler geçer”, “yetim malı ateşten gömlektir” ifadeleri kullanılmıştır.⁴⁰

f) Yetim kimsenin kendi işini kendi başına yaptığı ve ayakları üzerinde durduğuna işaret etmek için, “öksüz oğlan göbeğini kendi keser”, “öksüzü doyur da ne yapacağına karışma” gibi deyimler kullanılmıştır.⁴¹

2. CAHİLİYE DÖNEMİNDE YETİMLERİN STATÜSÜ

2.1. İslâmiyet’ten Önce (Cahiliye Dönemi) Yetimlerin Konumu

İslâmiyet’ten önce Arapların yaşadığı zaman dilimine Cahiliye Dönemi denir. Kur’ân-ı Kerim ve Hadisler’in aktardığına göre bu zaman diliminde şefkat, merhamet, vefa, adalet, hak ve hukuk gibi değerler ayaklar altına alınmıştır. O dönemde çok az değer verilen kadınlar bir met’a gibi kullanılmış, kız çocukları ise gerek aileleri gerek görevlendirilen birileri tarafından diri diri toprağa gömülmüştür. Toplumda güç sahibi olanlar zayıf ve güçsüz kölelere çok büyük haksızlıklar

⁴⁰ E. Kemal Eyüboğlu, *13. Yüzyıldan Günümüze Kadar şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul: Eren Yay., 1973, C. 1, s. 244.

⁴¹ Eyüboğlu, a.g.e., C. 1, s. 193.

yapmışlardır. O dönemde İnsanlar her ne kadar bir ilah inancı taşısa da, ibadette Allah’a ortak koştukları putlara tapmayı bir âdet haline getirmişlerdir.⁴²

Cahiliye Döneminde yaygın olan geçimsizlik, bakımsızlık, boşanma gibi durumlardan dolayı yetim çocukların sayısı fazlaydı. Aynı zamanda Araplar arasında meydana gelen savaşlar, çarpışmalar, yağmacılık, adam öldürme, cinayet gibi nedenlerden dolayı da yetimlerin sayısı artmaktaydı.⁴³

Cahiliye Döneminde anne ve babanın vefat etmesi durumunda yetimleri gözetmek ve onlara sahip çıkmak kabile reislerinin görevlerinden biriydi. Kabileler arasında sık sık çarpışmalar meydana geldiği için vesayet altına giren yetimlerin sayısı sürekli fazlalaşmaktaydı. Yetimler de kendilerini koruma hususunda aciz oldukları için toplum içerisinde ezilir ve hakları gasp edilirdi. Cahiliye toplumunda uygulanan bu muameleler bir sosyal problem olarak da devam etmiştir. Dolayısıyla hem Kur’ân’da hem de hadislerde bu konunun üzerinde sıkça durulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) bizzat kendisi de bir yetim olarak yapılan bu uygulamalardan dolayı yetimlerin hakkını her zaman muhafaza etmiştir.⁴⁴

İslâm dini gelmeden önce Araplarda yetime karşı çok haşın ve acımasız bir tutum sergileniyordu. Yetimlere haksızlıklar yapılıyor, malları gasp ediliyor, kötü davranılıyordu. Üstelik yetimlere yapılan bu muameleler Arap toplumunda sıradan bir tutum olarak değerlendiriliyordu.⁴⁵

İslâm’ın yetimler konusundaki sorunu çözmedeki başarısını Kur’an-ı Kerim’deki peygamber kıssalarından görmek mümkündür. Allahü Teâlâ, İsrailoğullarından yetim haklarını gözetmeleri konusunda söz aldığını şöyle ifade etmektedir: “*Hani bir vakit biz, İsrailoğullarından “Allahtan başkasına kulluk etmeyin, ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara, iyilik edin” diye söz almış ve insanlarla güzel bir şekilde konuşun, namazı kılın, zekâtı verin, diye de*

⁴² İbn Hişam, *es- Siretü’n- Nebeviyye*, trc. Hasan Ege, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006, C. 1, ss. 448-449; Süleyman Tülücü, “Cahiliye Kelimesinin Mana ve Menşe’i”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Erzurum: 1980, ss. 279-281.

⁴³ Uluşal, a.g.e., s. 9.

⁴⁴ Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, C. 1, s. 38.

⁴⁵ Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam tarihi, (1): [Hz. Muhammed (sav) dönemi]*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011, s. 68; Murat Sarıcık, *İslam öncesi Dönem Cahiliye Kültürü*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2002, s. 151.

*emretmiştik. Sonunda pek azınız müstesna yüz çevirdiniz ve dönüp gittiniz.”*⁴⁶ Buradan yola çıkarak o dönemlerde de yetimlerin haklarına riayet edilmediği ve bu yüzden Allah’ın İsrail oğullarından misak aldığı görülmektedir.

Bahsedildiği üzere Cahiliye Dönemi’nde yetimler ezilir ve horlanır, hakları ihlal edilir, bununla iktifa edilmeyip bir haklarının olabileceği dahi kabul edilmezdi. Yetim kızlar, eğer güzel iseler velileri tarafından mehir alınmadan nikâhlanır ve malları yenirdi. Çirkin olan yetim kızlar ise nikâhlanmazlar ve malları başkalarına gitmesin diye ölünceye kadar evlenmelerine izin verilmezdi Rivayete göre “*Yetim kızlar hakkında...*”⁴⁷ ayetiyle ilgili Ali b. Ebî Talha şöyle demektedir: “Cahiliye devrinde, birinin yanında yetim bir kız olurdu da o kişi yetimin üzerine elbisesini atardı. O böyle yaptığında hiç kimse artık asla o kızla evlenemezdi. Yetim kız, güzel olur ve kişi de onu severse onunla kendisi evlenir ve malını yerd; yetim kız çirkin ise kendisi onunla evlenmez ancak ölünceye kadar diğer erkeklerden onu meneder ve öldüğünde de onun varisi olurdu. Allah (c.c) bunu haram kılarak bundan menetti.”⁴⁸ Yani bu dönemde “yetim”, kendisine hiçbir şey verilmeyen, hakları teslim edilmeyen, kendisine bir köleymiş gibi davranılacak ikinci sınıf bir vatandaş konumundaydı. Oysa İslâm dini kölelere de haklarının verilmesi konusunda pek çok ihtarda bulunmuştur.

İslâm’dan önce yetimlere yapılan haksızlıkları Cafer b. Ebî Tâlib çok iyi bir şekilde dile getirmiştir. Habeşistan beldesine hicret eden Müslümanların öncüsü olan 616’da Ca’fer b. Ebî Tâlib, Necâşî’nin huzurunda orada bulunan din kardeşlerini savunmak amacıyla yaptığı konuşmada o dönemin cahiliye toplumunda bulunan birçok haksızlık, zulüm ve yanlışlardan bahsederken yetim meselesine de işaret ederek, “Rasûlullah (s.a.s.) yetim malı yemekten bizi menetti”⁴⁹ demiştir. Bunun yanında Ca’fer , “Cahiliye Döneminde güçlü ve otorite sahibi kimselerin zayıf ve kimsesizleri ezdiğini söylemiş” Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ise zayıfları destekleyerek

⁴⁶ Bakara, 2/83.

⁴⁷ Nisa, 4/127.

⁴⁸ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Cam’iu’l Beyân an Te’vil-i Ayi’l- Kur’an*, çev. Kerim AYTEKİN, Hasan KARAKATA, C. 3, İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996, ss. 132.133; el-Bikâî, Burhâneddîn İbrâhîm b. Ömer, *Nazmü’l-Dürer fî Tenâsübi’l-Âyâtî ve’s-Süver*, 1. b., thk. Abdürrezzâk Gâlib el-Mehdî, Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-ilmîyye, 1995, C. 5, s. 420.

⁴⁹ İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelik, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakkâ, Kahire: 1955, C. I, s. 336; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980-1981, C. 4, s. 191.

onların yanında olduğunu ve onlara sahip çıktığını söylemiştir.⁵⁰ Aynı zamanda Rasûlullah'ın (s.a.s.) “yetim malını yemeyi Müslümanlara yasakladığını”, hak ve sorumluluklarını muhafaza ettiğini ve kendilerine de zayıf ve yetimlerin haklarını koruyup onları gözetmeleri hususunda tavsiyelerde bulunduğunu söylemiştir.⁵¹

Asabiye dayalı olarak kabileler arasındaki kan davaları ve yıllarca süren savaşlardan dolayı ölenler, arkalarında birçok yetim bırakmıştır. Bu savaşlara “eyyâmu'l-arap” denilirdi.⁵² Araplar arasında sık sık meydana gelen bu gibi kanlı mücadeleler, adam öldürmek, Arabistan'da yetimlerin de çoğalmasının başlıca sebebiydi. Zira yetimleri düşünen de yoktu. Akrabaları dahi arayıp sorma gereği duymazlardı. Birçoğu babalarının mirasından mahrum kalırdı.⁵³

Cahiliye Arap toplumunda toplum içerisinde makam ve söz sahibi olanlar zayıf kimselere karşı her zaman acımasız davranır ve onlara zulmederlerdi. “Üstelik velisi olmayan, sahipsiz, yetim çocuklara her türlü haksızlık yapılırdı. Öksüz, zavallı kızlar kimin himayesine verilirse o kişi onlara istediği şekilde davranırdı. Genç ve güzel kızlar için ise bir kurtuluş yolu yoktu. Onların ya namusları ellerinden alınır ya da zorla nikâhlanırdı. Nikâha alındıktan sonra ise kendilerine kullanılıp atılan bir mal ve eşya gibi bakılırdı.”⁵⁴

Mevdûdi, aynı eserinde “*İşte o yetimi itip kakar*” ayetiyle ilgili ise şunları söylemektedir: “Bunun birkaç manası vardır: Birincisi, yetim kimsenin hakkını gasp eder ve babasının kendisine bıraktığı mirasa el koyarak yetimi kovar, şeklindedir. İkincisi, yetim çocuk ona yardım etmek amacıyla gelir fakat o kimse yetime merhamet etmez, böylece yanından kovar. Bundan dolayı da yetim içerisinde bulunduğu çaresizlik nedeniyle bir yere gitmez ve beklemeye devam eder fakat yine o kimse yetimi iterek kovar, şeklindedir. Üçüncüsü ise, o yetime zulmeder. Mesela, yetim bir kimseyi hanesine akraba olarak aldıysa o yetimi bütün ev halkına hizmet ettirir onu bir hizmetçi olarak kullanır. Böylece yetim çocuk o kimsenin evinde

⁵⁰ Muhammad Hamidullah, çev. Mehmet Yazgan, *İslâm peygamberi: hayatı ve eseri*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2004, s. 253.

⁵¹ İbn Hişam, *es-Sîre*, C. 1, s. 336; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980-1981, C. 4, s. 191; Muhammed Hamidullah, a.yer.

⁵² Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi Arab Kable'l İslâm*, Beyrut: 1993, C. 5, s. 341.

⁵³ Seyyid Süleyman En-Nedvî, *İslâm Ahlak Nizamı*, İstanbul: Erkam Yay., 1990, s.191.

⁵⁴ Ebu Ala Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, trc. N. Ahmet Asrar, İstanbul: Pınar Yay., 1992, C. 1, s. 847.

herkesin kahrını çekmek ve onların ihtiyaçlarını gidermek zorunda kalır, şeklindedir. Bunun yanında bu kelimeden, o şahsın bu tür davranışları ara sıra yapmadığı, tamamen alışkanlık haline getirdiği anlamı da çıkar. Yaptığı işin kötü olduğunu da düşünmez. Hiçbir şey hissetmeden bu davranışına devam eder ve yetimin hakkını yemekte bir sakınca görmez. Nihayetinde ya yetimin elinden tutar ve ona zulmeder, ya da yardım için geldiğinde onu kovar.”⁵⁵

Arabistan’da, özellikle Cahiliye Döneminde yetimlere karşı çoğunlukla insani bir muamelede bulunulmamıştır. Bu sebepten dolayı Allahü Teâlâ tüm insanlığa, özellikle de o dönemin insanlarına yetim çocuklara güzel davranmalarını emretmiştir. Bunlardan biri şöyledir: “Allah’a kuluk edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babanıza iyilikte bulunun. Akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolda kalmışlara, elinizin altındakilere (köle, cariye, hizmetçi) iyilik edin. Çünkü Allah, kendini beğenip övünen kimseleri sevmez.”⁵⁶ Aynı zamanda başka bir ayette ise yetim çocuklara yapılan haksız muameleden nehyetmiştir: “Gördün mü, o hesap ve ceza gününü yalanlayanı! İşte odur yetimi itip kakan.”⁵⁷ Bu ayet de yetimi hor görenin, itip kakanın Allah katında ne kadar kınanmış olduğunu ispat etmektedir. Şayet bu, ciddi bir konu olmasaydı, Kur’ân-ı Kerim meselenin ehemmiyetine farklı bir şekilde yaklaşır.⁵⁸ Yetime karşı iyi davranılması gerektiğini, kötü muameleyi yasaklayan ayet ve hadis sayısı oldukça fazladır. Bu uyarılar Cahiliye Dönemi’nde yetime karşı kötü muamelenin kaldırılmasına, yetimlerin hakkı olan insani muamelenin kendilerine gösterilmesine yöneliktir.

Yetimlerle ilgili ayetlerin fazla olmasının sebebi Cahiliye Döneminde onlara yapılan zulümlerin çokluğudur. Öyle ki, İslâm’dan önce yetimlerin ezilmeleri, hor görülmeleri, işkenceye maruz kalmaları sıkça vurgulanmıştır. Kur’ân’ın bu tür haykırıışları yetimlere karşı yapılan zulmü ortadan kaldırmaya yöneliktir.⁵⁹

⁵⁵ Mevdûdî, *Tefhimu’l Kur’an: Kur’an’ın anlamı ve tefsiri*, çev. Muhammed Han Kayanî, İstanbul: İnsan Yay., 1991, C. 7, s. 256.

⁵⁶ Nisa, 4/36.

⁵⁷ Mâûn, 107/1-2.

⁵⁸ Yılmaz, a.g.e., s. 11.

⁵⁹ İzzet Derveze, *Et-Tefsiru’l-Hadis*, İstanbul: Ekin Yay., 1998, C. 1, s. 155; Neşet Uluşal, *Kur’an’da Yetimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Ü.S.B.E., 2006.s. 9.

Cahiliye Döneminde yetimlere karşı yapılan yanlış uygulamaların kaldırmaya yönelik inen ayetlere bakıldığında da, yetimlerin mallarının ve kişisel haklarının gasp edildiği apaçık bir şekilde görülmektedir. “Kur’ân-ı Kerim’de yetimler konusu üzerinde çok durulması İslâmiyet’ten önce yetimlerin ezilme, işkence ve mahrumiyete maruz kalmalarından dolayıdır. Yetimler, kendi hakları olan miraslarını kaybediyorlar; vasi ve veliler tarafından miras haklarının yenilmesi ile karşı karşıya kalıyorlardı. Bu sebepten dolayı inen ayetler genellikle bu konulara dikkat çekmiş ve muhatap kitleyi uyarmıştır.”⁶⁰

İslâmiyet’ten önce, cahiliye toplumunda yerleşmiş bir hayat tarzı olan yetimlere karşı kötü muameleler, o dönemin toplumsal bir problemi olarak görülmektedir. “Bu nedenden dolayı Kur’ân-ı Kerim ve hadislerde o dönemde meydana gelen diğer uygulamalarda olduğu gibi bu hususa da genişçe yer verilmiş ve üzerinde önemle durulmuştur. Nitekim yetimlere uygulanan kötü muameleler sürekli hatırlatılmış, onların hakları korunarak himaye altına alınmıştır. Yetimlerle ilgili karşılaşılabilecek pek çok durum, Kur’ân-ı Kerim’de ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hadislerinde gösterilmiş; böylece Müslümanların yetimlere karşı yapmaları ve kaçınmaları gereken davranışlar geniş bir çerçevede ortaya konulmuştur.

⁶⁰ Eski, a.g.e., ss. 15-16.

İKİNCİ BÖLÜM
İSLÂM'IN YETİMLERE BAKIŞI

1. YETİMLERLE İLGİLİ AYETLER

İslâm toplumu dayanışma ruhu üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla Müslüman toplum, beraber yaşadığı güçsüzlere, yoksullara ve yetimlere sahip çıkmakla yükümlüdür.

Anne ve baba yokluğunu yaşamış ve bununla büyümüş yetimleri desteklemek, muhafaza etmek İslâm toplumunun en önemli vazifelerinden biridir. Bu nedenle Müslümanların yoğun yaşadığı beldelerde yetimlerin himayesi ve muhafaza edilmesi her zaman ön planda olmuştur. Kur’ân-ı Kerim, bu husus üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuş ve Müslümanları, yetimin menfaatini gözetmeye ve malını onun için faydalı olacak bir şekilde kullanmaya çağırmıştır. Çünkü yetim çocuklar mallarını nasıl kullanacaklarını tam olarak bilmediklerinden dolayı Kur’ân-ı Kerim’de yetimlere faydalı olmanın, onlar için daha iyi olacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla yetim çocuklara yardım etmek inanç sisteminin çerçevesinde tutulmuştur.⁶¹

Allahü Teâlâ, yüce kitabında yetimlerin durumunu ayrıntılı bir şekilde ele almış ve İslâm’ın yetimlere olan ilgisini açık bir şekilde göstermiştir. “Yetim” kelimesi Kur’ân’ı Kerimde, Nisa, Enfal, Kehf, Haşr, İnsan, Fecr, Beled, Duhâ ve Mâûn surelerinin toplam 22 ayetinde geçmektedir. Bu surelerde yetimliğin her aşamasında onlara nasıl muamele edileceği ayrıntılı şekilde bildirilmiştir.

Bu ayetlere ilaveten “yetimin kefaleti ve korunması” hususunda Hz. Zekeriyâ’nın (a.s.) Hz. Meryem’i (r.anhâ) himayesine aldığını belirten iki ayette⁶² ve “Hz. Musa’nın (a.s.) himaye edilebileceği bir aileden bahseden konuşmanın geçtiği ayette”⁶³ yetimin himaye edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Allahü Teâlâ, vahyin gönderildiği ilk yıllarda yetimlerin haklarını gözetmek gerektiğini vurgulamıştır. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim, nazil olmaya başladığı ilk yıllarda yetim konusuna da değinmiştir. Konuyla ilgili inen ilk ayetlerde yetimlere iyi muamele yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Nitekim ilk

⁶¹ Seyyid Kutub, *fî Zilâli'l-Kur’ân*, çev. M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, İstanbul: Hikmet Yayınları, C. 1, s. 371.

⁶² Al-i İmran, 3/37, 44.

⁶³ Kasas, 28/12.

inen ayetlerde Hz. Muhammed'e, (s.a.s.) kendisinin de bir yetim olduğu hatırlatılarak, “*Seni yetim bulup da barındırmadı mı? ... Öyleyse sakın yetimi ezme!*”⁶⁴ diye buyrulmuştur. Bu dönemde yetime iyilik edilmesi gerektiği hususunda inen ayetlerden bir diğ erinde de bu konu “*zor geç idi aş mak*”⁶⁵ şeklinde ifade edilmiş ve bu hayırlı bir amel olarak vasıflandırılmış tır.⁶⁶

Allahü Teâlâ Cahiliyedeki pek çok haksız davranışı kald ırdığı gibi yetimlerle ilgili birtakım uygulamaları da de ğ işt irmiş ve yerine insanların mağdur edilmemesine dair bir düzen getirmiştir. Bu şekilde yetimlerin sonraki hayatlarının teminat altına alınacağı belirtilmiş ve toplum içerisinde diğ er insanlardan bir farklarının kalmaması için gereken önlemin alınması sağ lanmıştır.⁶⁷

İslâm dini, hayatın her alanında fert ve toplumun maslahatına uygun bütün düzenlemeleri getirmiştir. Yetim konusunda da cahiliyedeki haksızlıkları belirtmiş ve yapılması gerekli olan uygulamaları müslümanlara bildirmiştir. O güne kadar ezilen, hor görülen, hakları gaspedilen, sömürülen yetimleri asıl olması gereken konuma çıkarmış, haklarını tamamen vermekle beraber, hukuk tanımayanların ellerinde mağdur olmalarına da engel olmuştur. “Korunmaya muhtaç çocuklar” ifadesi son zamanlarda her geçen gün daha fazla duyulan ve hakkında sempozyumlar, konferanslar, paneller düzenlenen bir slogan haline gelmiştir. Öncelikle belirtilmesi gerekir ki İslâm dini, vahyin indiğı andan itibaren bu kavramın iç ini en güzel şekilde doldurmuş ve bunu Müslümanların hayatında en güzel şekilde yaşamalarını sağlamıştır.⁶⁸

Yetimlerle ilgili ayetlere genel bir çerçeveye bakıldığında Mekkî ayetlerde daha ziyade yetime iyi muamele edilmesi, kötü muameleden de kaçınılması gerektiğı vurgulanmıştır. Medenî ayetlerde ise yetimlerin korunma ve himaye edilmeleri konusunda kesin hükümler ve somut önlemler zikredilir. Bunlardan bir kısmı mali açıdan onlara yardım yapılmasını ifade eder. Her ne kadar doğrudan “beytü’l-mal” ifadesi zikredilmese de belirtilen bu yardımlar yönetimin ilgilenmesi

⁶⁴ Duhâ, 93/6-9.

⁶⁵ Beled, 90/11.

⁶⁶ Mehmet Şirin Ayral, *Kur’an’ın Yetimlere Bakış Açısı*, (Y.L.T.), Konya: Necmettin Erbakan Ü., S.B.E., 2007, s. 4.

⁶⁷ Yahya Arslan, *Hz. Peygamber’in Hadislerinde Yetimler*, (Y.L.T.), Çanakkale: Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2017, s. 26.

⁶⁸ Uluşal, a.g.e., ss. 12-13.

gereken bir mesele olduğu için devlet hazinesinden bir kısmının yetimlere tahsis edildiğini söyleyebiliriz.⁶⁹

Konuyla ilgili ayetlerin bir kısmı yetimlerle ilgili hukuki hükümleri ihtiva ederken, diğer bir kısmı da yetimlere iyi muameleyi emretmektedir. Bu bölümde alt başlıklar halinde yetimlerle ilgili ayetleri ayrıntılı bir şekilde izah edeceğiz.

1.1. Himaye Etmek

Kur’ân-ı Kerîm’de yaklaşık olarak 22 ayette yetimlerin gözetilmesi emredilmiştir. Mekke’de inen ayetlerde yetimlere iyi muamele teşvik edilmekte, onlara kötü davranmaktan ise sakındırılmaktadır. İslâm devletinin kurulduğu Medine’de inen ayetlerde ise yetimlerin himaye edilmesi, mallarının gasp edilmemesi ve yetimlerin gelecek için hazırlanmaları emredilmektedir. Kur’ân’da:

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Dünya ve ahiret hususunda iyice düşünesiniz diye sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: “Onların durumlarını düzeltmek daha hayırlıdır. Şayet onlarla birarada yaşarsanız onlar sizin kardeşlerinizdir” Allah, bozguncuyu ıslah edenden ayırır. Eğer Allah dileseydi sizi zahmete sokardı. şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁷⁰ buyrularak yetimlerle ilgili sosyal dayanışma içerisinde olunması gerektiği vurgulanmıştır. Zira İslâm toplumunun temelini sosyal dayanışma oluşturmaktadır. Müslümanlar, kendi beldelerinde yaşayan kimsesizlerin, yoksulların, yetimlerin ve güçsüzlerin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdürler. Ayrıca anne-babanın desteğinden mahrum olan yetimleri himaye etmek ve muhafaza etmek önde gelen sorumluluklardandır.

Ayetle ilgili olarak Ebû Ubeyd şöyle aktarmaktadır “Yetimlerle bir arada yaşamak, onların mallarına sahip çıkmak ve onlara sofrasında yer ayırmak demektir. Bakmakla yükümlü olduğu ailesinin yanında yetimin de olması kaçınılmaz bir durum olduğundan dolayı yetimin malından gerekli araştırmayı yaparak ona yeteceğini düşündüğü kadar bir miktarı alıp bunu da çoluk çocuğuna yaptığı masrafa

⁶⁹ İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Akçağ Yay., C. 1, s. 301; Ayral, a.g.e. s. 13; Yılmaz, a.g.e., s. 21.

⁷⁰ Bakara, 2/220.

ilave etmesi demektir.” Netice itibarıyla kimi zaman fazlalık kimi zaman eksiklik söz konusu olabilmektedir.⁷¹

Cahiliye yaşanmış ve tarihte kalmış bir süreç değildir. Cahiliyeyi herhangi bir zaman dilimiyle sınırlı tutmamak gerekmektedir. Çünkü cehalet her zaman olan bir olgu olduğu için genel anlamda bir kültürü ve yaşayış biçimini temsil etmektedir. Ondan dolayı Cahiliye’yi daimi bir zihniyet olarak değerlendirmemiz daha yerinde olacaktır.⁷² İslâm ise ifsâda uğramış olan toplumu ıslah etmek için gelmiştir. Bu döneme ait davranışları ekseriyetle ret etmesinin yanında bazı uygulamaları bizzat almış bazılarını da ıslah ederek kabul etmiştir. İslâm’ın ret ettiği uygulamalardan biri de bu dönemde yetimlere yapılan haksız uygulamalardır.

Cahiliye Döneminde yetimlerin, kendileri korunmadığı gibi, mallarında muhafaza edilmediği görülmektedir. Velileri tarafından adaletsiz bir şekilde kullandıkları ve sömürdüklerinden dolayı İslâm dini yetimlere en iyi şekilde muamelede bulunulmasını emretmiş, onlara sahip çıkılması bağlamında müslümanlara teşvikte bulunmuş, yetimlere haksızlık etmenin ve mallarının yenilmesinin ağır bir günah olduğunu açıklamıştır. Bazı Müslümanlar bu uyarı ve teşviklerin etkisine fazlaca kapıldıkları için yetimlerin mallarını bir kenara ayırıp bunlara el sürmemek gibi yetimlerin aleyhine olacak bir tutum sergilemişlerdi. “Bu sebeple ayet, ‘yetim malına yaklaşmama, el sürmeme’ gibi uyarılarını dile getiren ayet ve hadislerin ‘art niyetlileri, işleri düzeltmekten ziyade bozmaya çalışan kesimi’ hedef aldığını, iyi niyet besleyenlerin ise yetim malına el uzatmama konusunda bundan çekinmeleri için bir sebep bulunmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda kendilerine yetim emanet edilen kişilere, yetimleri ve mallarını korumak için bir gayret içinde bulunmaları gerektiğini hatırlatarak, ‘çekinmede aşırılığı’ tasvip etmemiş, âyetten maksadın iyi niyetli ve ıslah edici insanlara güçlük çıkarmak değil, kötü niyetli ve bozguncu insanları engellemek olduğuna dikkat çekmiştir.”⁷³

Sonuç itibarıyla yetimlerin himayesi, Allahü Teâlâ tarafından İslam toplumları için büyük bir sorumluluk olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle Peygamber Efendimizden (s.a.s.) günümüze kadar kimsesiz çocuklara yönelik dinî ve hayrî

⁷¹ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiu Li Ahkâmi'l Kur'an*, trc. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yay., 1. b., 2000, C. 3, s. 209.

⁷² Apak, *Anahatlarıyla İslam öncesi Arap tarihi ve kültürü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. b., 2012, s. 117.

⁷³ Hayreddin Karaman (ed.), *Kur'an yolu: Türkçe meâl ve tefsir*, 5. b., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014, C.1, ss. 348-349.

kurumlar kurulmuş, gerekli dini hassasiyeti gözetmek kaydıyla yetimler her zaman himaye edilmiştir.

1.2. İyi Muamelede Bulunmak

Mekke döneminde inen ayetlerde yetimlere iyi muamelede bulunulması teşvik edilmiştir. Bu nedenle yetimleri korumak, mallarına sahip çıkmak ve onları himaye etmek toplum olarak görevimizdir. Bu görev öncelikle akrabalarının yapması gereken bir dini ve insani sorumluluktur. Şayet akrabalar yoksa o zaman bu vazife yetimin çevresindeki tüm toplumun görevi haline gelir. Dolayısıyla Allah'ın (c.c.) bize bir emanet olarak bıraktığı yetim kimselere sahip çıkmak ve onlara en iyi şekilde davranmak gerekir.

İslâm'ın ilk yıllarında indirilen ayetlerde yetimler konusu üzerinde durulmuş, yetimlere güzel davranılması emredilmiş, insanlığa yakışacak şekilde onlara yaklaşılması hususunda teşvikler yapılmıştır. Konuyla ilgili ayetler şöyledir:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ
وَالنَّبِيِّنَّ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ
الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ
صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

“Yüzlerinizi doğu ya da batı taraflarına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eden; ona (mala) olan sevgilerine rağmen onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenene ve kölelere veren; namazı dosdoğru kılan, zekâtını veren, söz verdiklerinde ahitlerini yerine getirenlerin ve sıkıntı, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. Onlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı takvaya erenlerin ta kendileridir.”⁷⁴

İnsanın mümin bir kul olarak yapması gerekenleri külli bir şekilde açıklayan bu ayet-i kerime insanlığın bütün üstün vasıflarını içinde toplamıştır. Buna işaretle sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *“Her kim, bu ayet ile amel ederse imanını kemâle erdirmiş olur.”*⁷⁵ Yetimlere iyi davranılmasının da insanlığın üstün

⁷⁴ Bakara, 2/177.

⁷⁵ Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud el-Neseî, *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't- Te'vil (Mecma'u't-Tefasir)*, İstanbul: Çağrı Yay., 1979, C. 1, s. 249.

vasıfları arasında sayılması, dinimizin bu konuya ne derece ehemmiyet verdiğini göstermektedir.⁷⁶

Yahudi ve Hıristiyanlar, kible ile ilgili olarak doğuya ya da batıya yönelmeyi tartışma konusu yapmışlardır. Onların bu konudaki münakaşalarının yanlış olduğuna işaret etmek üzere bu ayet nazil olmuştur. Allahü Teâlâ, doğuya ya da batıya yönelmenin iyilik olmadığını, asıl iyiliğin Allah’a, (c.c) ve iman esaslarına inanmak; akraba ve muhtaçlara yardımda bulunmak ve onlara iyilik etmek olduğunu belirtmektedir. Hâlbuki Hıristiyan ve Yahudiler iman esaslarında sapkınlıklara düştükleri gibi, iyiliği nasıl yapmaları gerektiğini bilmiyor, doğu ve batıya yönelmeyi iyilik sayıyorlardı.⁷⁷

Seyyid Kutub bu ayetin tefsirinde şu açıklamayı yapmıştır: “Bu özveri, yetimlere dönük yüzü ile toplumda büyük ile küçük arasında, güçlü ile zayıf arasında bir dayanışmadır; anne baba ilgisinden ve himayesinden yoksun olan bu yavruların eksikliklerini karşılama, hayatlarındaki boşluklarını doldurma girişimidir. Böylece, toplumda başıboş kalacak çocukların bozulma tehlikesiyle karşı karşıya gelmelerine; çocuklarla ilgilenmeyen, onlara yardım eli uzatmayan toplumların felâketlerle yüz yüze gelmelerine karşı koruyucu bir önlemdir.”⁷⁸

Yetime iyilik yapma hususunda ona destek olmanın ahlâkî bir teşbihi Kur’ân-ı Kerim’de şöyle ifade edilmiştir:

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ فَكْ رَقَبَةً أَوْ إِطْعَامَ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ

*“Fakat o, sarp yokuşa göğüs geremedi. O sarp yokuş ne olduğunu bilir misin? Köle azat etmek yahut şiddetli bir açlık gününde yakını olan bir yetimi, yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır.”*⁷⁹

“Ayetten anlaşıldığı üzere o dönem toplumunun en ağır sorunları başlıca sıralanmış ve diğer hususlarla birlikte yetimi doyurmak da ‘zor yokuşu aşmak’ gibi fevkalade hayırlı bir ahlaki amel olarak tavsif edilmiştir. Ayrıca İslâm’ın sosyal

⁷⁶ Yazır, a.g.e., C.1, s. 492.

⁷⁷ Kurtubî, a.g.e., C. 2, s. 484.

⁷⁸ Kurtubî, a.g.e., C. 1, s. 332.

⁷⁹ Beled, 90/11-16.

ahlâkının kapsamlı bir özeti olan bu ifadeler sınırlayıcı olmaktan ziyade yol göstericidir.”⁸⁰

Konuyla ilgili bir başka âyette şöyle buyrulur:

Yetime iyilik yapma hususunda ona destek olmanın ahlâkî bir teşbihi Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir:

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَاناً وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالاً فَخُوراً

“Allah’a kulluk edin ve O’na hiçbir şeyi eş koşmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş, yolcuya ve elinizin altındakilere (cariyelere) iyilik edin. Çünkü Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.”⁸¹

Görüldüğü gibi bu ayette Allahü Teâlâ, on tane güzel ahlaki davranış sıralamış ve bunların arasında yetimlere iyi muamele edilmesini de emretmiştir. Bunun da Allah’a kulluk etmek ve O’na şirk koşmamak gibi dinin temellerinden biri olduğunu belirtmiştir.

Kur’ân-ı Kerim’de mal yardımı yapılmak suretiyle kendilerine iyilik edilmesi gerekenler, anne-baba ve yakın akraba zikredilmiş daha sonra yetimler şeklinde sıralanmıştır.

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ
وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

“Onlar Sana (Allah yolunda) hangi şeyi nafaka olarak vereceklerini sorarlar. De ki; ‘Maldan vereceğiniz şey, anne-baba, yakın akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir’. Hiç şüphesiz Allah yaptığınız bütün iyilikleri bilir.”⁸²

Allahü Teâlâ zikredilen bu iyilikleri bir sıralamaya tabi tutmuştur. Benzer birçok ayette de⁸³ önce anne-baba, yakın akraba daha sonra ise yetimler sıralanmıştır. Çünkü

⁸⁰ Karaman (ed.), a.g.e., C. 5, ss. 626-27.

⁸¹ Nisa, 4/36.

⁸² Bakara, 2/215.

⁸³ Bakara 2/83-177; Nisa 4/36.

iyilik yapmaya çağrılan insan şayet bu davete icabet ederse, iyiliği hangi sıralamaya göre yapması gerektiği de kendisine gösterilmektedir.

Ayetten çıkarılan diğer bir husus ise kişinin bazen iyilik yapmadığı halde yapmış olduğu bir ameli iyilik olarak görmesidir. Bu sebeple Allahü Teâlâ insanları uyarmış ve yetimlerle ilgili harcamanın nasıl yapılması gerektiğini öğretmiştir.

Allahü Teâlâ önceki şeriatlara da yetimlere iyiliği emretmiştir. Dolayısıyla bunun değişmeyen evrensel bir ahlak yasası olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. İsrailoğulları'ndan yetime iyilik yapmalarını emretmiş ve bunu Kur'ân-ı Kerim'de uymaları için misak konusu yapılan emirlerin içerisinde şu şekilde zikretmiştir:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ

“Hani bir vakit İsrailoğullarından, ‘Allah’tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz ve anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik yapacaksınız, insanlara güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekâtı vereceksiniz’ diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç sözünüzden döndünüz, hâlâ da dönmeye devam ediyorsunuz.”⁸⁴

Görüldüğü üzere Allahü Teâlâ İsrailoğullarından aldığı sözlerden birinde yetimlere iyi muamele yapılmasını istemiştir. Bu da yetimlere iyi muamelede bulunmanın eski zamanlardan beri Allah'ın (c.c.) bir emri olduğunu göstermektedir. Bunu yerine getirenler sözünde duranlar olarak vasıflandırılmışken yetime iyi muamelede bulunmayanlar ise ahitlerine sadık kalmayıp sözünden dönenler olarak ifade edilmiştir.

Cahiliye Döneminde kabilecilik önemli bir statüye sahipti. Bu sebeple kimsesiz olan bir yetimin şerefli bir kabile reisinin gözetiminde olması da bu açıdan çok ehemmiyetli bir durum olmuştur. Mekke'de kabile reisi konumundaki Ebû Cehil'in, gözetiminde olduğu bir yetime yaptığı hakareti Kur'ân-ı Kerim şu şekilde açıklamıştır:

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْدينِ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ وَلَا يَحْضُ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ

⁸⁴ Bakara, 2/83.

*“Gördün mü, dini yalanlayanı! İşte odur yetimi itip kakan ve yoksula yedirmeyi özendirmeyen.”*⁸⁵

“Allahü Teâlâ bu surede dini inkâr edenleri tarif ederek bunların kimler olduklarını ortaya koymuştur. Bunlar, kimsesiz ve mağdur bir durumda olan yetimi küçümseyerek onu itip kakan, aynı zamanda yoksullara yardım etmedikleri gibi başkalarını da buna teşvik etmeyen kimselerdir.”⁸⁶

Ayetin iniş sebebiyle alakalı iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Süddî, Velîd b. Muğîre hakkında, Mâverdî ise Ebû Cehil’le ilgili indiğini belirtmektedir.

Ebû Cehil hakkında indirildiğiyle alakalı Elmalılı, yapmış olduğu açıklamada şöyle söylemiştir: Ebû Cehil’in, vasisi olduğu bir yetimi bulunuyordu. Bir gün o yetim çıplak bir vaziyette ona gelmiş ve kendi malından bir şey istemişti. Ebû Cehil onu iterek yanından uzaklaştırmış ve aldırmamıştı. Bu duruma şahit olan Kureyş’in önde gelenleri de yetime: ‘Muhammed’e (s.a.s.) git de sana şefaet etsin’ diyerek kendisiyle alay etmek istemişlerdi. Çocuk da onu dalgaya alan bu insanların asıl maksatlarını bilmediği için Hz. Peygamber’e (s.a.s.) gitmiş ve onun kendisine yardımcı olmasını istemişti. Muhtaç durumda olanları geri çevirmemek Peygamber Efendimizin (s.a.s.) âdeti olduğu için kalkıp Ebû Cehil’in yanına uğramış ve Ebû Cehil ‘Buyurun’ diyerek ikisini karşılamış, ardından yetimin malını vermişti. Kureyş’in büyükleri Ebû Cehil’in bu davranışı üzerine ona serzenişte bulunarak, ‘Sen de sapıttın, Muhammed (s.a.s.) gibi sabîleştin’ demişlerdi. Ebû Cehil de onların bu tepkilerine karşılık, ‘Sapıtmadım, fakat onun sağında ve solunda birer harbe (iki delikanlı) gördüm, eğer çocuğun isteğini vermeseydim beni vuracaklar diye korktum’⁸⁷ demişti.

Velîd b. Muğîre’yle ilgili indiğine dair rivayet edilen görüşe göre olay, yukarıda bahsi geçen Ebû Cehil’in yetime karşı davranışıyla aynı olduğu anlaşılmaktadır.

⁸⁵ Mâûn, 107/1-3.

⁸⁶ Karaman (ed.),a.g.e., C. 5, ss. 696-97.

⁸⁷ Yazır, a.g.e., C. 9, s. 501-502.

Mukâtil b. Süleyman’a göre bu ayet Mekke’de putlara tapanların önde gelenlerinden olan Âs b. Vâil hakkında indirilmiştir. Çünkü Âs b. Vâil’in kıyameti yalanlaması ve kötü fiiller yapması gibi kötü vasıfları bulunmaktaydı.⁸⁸

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ

“O halde sakın yetimi ezme! El açıp isteyeniyi de sakın boş çevirme! Rabbinin lütuflarını şükranla an.”⁸⁹

Görüldüğü üzere Allahü Teâlâ, yetimin ezilmemesi gerektiğini Rasûlullah’ın (s.a.s.) şahsı üzerinden açıklamıştır. Çünkü O da (s.a.s.) babasını kaybetmiş yetim bir çocuk olarak hayata gözlerini açmıştır. Bu sebepten ötürü Allahü Teâlâ kutlu elçisine sahip çıkmış ve onu ilâhî tavsiyeleriyle desteklemiştir. Böylece Efendimizin (s.a.s.) nezdinde tüm insanlığa yetimin korunmasını emretmiştir.

Yetimliği bizzat yaşayan ve Allah’tan (c.c.) bunun lütuflarını gören Hz. Peygamber, (s.a.s.) tüm bu ikramların şükür alameti olarak yetimleri hor görmemesi, onları zayıf görüp kınamaması gerektiğini anlamıştır. Çünkü Cenâb-ı Allah’ın emri bu doğrultuda olmuştur.⁹⁰

Bu çerçevede yetimi incitmemeli, kendisine bir şeyler sorup aydınlanmak isteyeniyi geri çevirmemeli ve kendisinden yardım isteyeniyi azarlamamalı, gereken yardımı gücü ölçüsünde yapmalıdır. Allah (c.c.) şükürle ilgili bu özel görevleri sıraladıktan sonra “Rabbinin lütuflarını şükranla an” şeklindeki genel ve kuşatıcı bir buyrukla sureyi tamamlamıştır.⁹¹

Kur’ân-ı Kerim’de yetimlerle alâkalı hususlara bakıldığında bir kısmının inançla ilişkilendirildiği, diğerlerinin de kıssalarla örneklendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla yetimlere yapılacak muamelenin ve güzel işlerin inancın bir gereği olduğu belirtilmiş, nefis terbiyesi için faziletli bir amel olduğu vurgulanmıştır. Allah yetimleri barındırmasını Müslümanlardan istemiş ve bunu Kur’ân-ı Kerim’de “sarp yokuşu aşmak”, “yetim malına en güzel surette yaklaşmak”, “zengin olan,

⁸⁸ Razi, *Tefsir-i kebir = Mefatihü'l-gayb*, C. 23, s. 440.

⁸⁹ Duhâ, 93/9-11.

⁹⁰ Yazır, a.g.e., C.9, s. 281.

⁹¹ Karaman (ed.), a.g.e., C. 5, ss. 639-640.

iffetli olmaya çalışsın”, “yoksul olan uygun bir şekilde yesin” vb. ifadelerle açıklamıştır.⁹²

Sonuç itibarıyla yetimlerle olan ilişki de iyiliği ön planda tutmak gerektiği, bunun toplumsal ve insani bir duyarlılık olduğu gerçeği göze çarpmaktadır. Ancak bu şekilde yetimler içinde bulundukları mağduriyetten kurtulur ve hayata tutunmuş olurlar.

1.3. Yetimleri Yedirmek

Kur’ân-ı Kerim’de yetimlere iyilik yapılmasını emreden ayetlerin bir kısmında yetimleri yedirmek de zikredilmiştir. Cennet mükâfatına erişmiş insanların vasıflarını sıralayan Allah Teâla, sofrasında yetimi barındıran ve onlara evinin kapısını açan insanlardan bahsetmektedir. Ve bu kişilere güzel mükâfatların olacağını vurgulamıştır. Buradan çıkarılan ders ise yetimlere güzelce davranmak ve onlara sofrada yer açmak Allah’ın (c.c.) rızasını elde eden ve cennet mükâfatını kazandıran davranışlardır.

Bu konuya işaret eden ayetler şöyledir:

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا

“Onlar adadıklarını yerine getirirler ve dehşeti her yeri kuşatmış olan bir günden korkarlar. Onlar Allah’ı sevdikleri ve O’nun rızası için yoksula, yetime ve esire yedirirler.”⁹³

Bu ayette, “Onlar Allah’ı sevdikleri ve O’nun rızası için yoksula, yetime ve esire yedirirler” diye çevrilen kısım kendileri muhtaç oldukları halde ihtiyaç sahiplerini kendilerine tercih ederler, diye de anlaşılmıştır. Zira burada iyiliğin, yardımın ve hayırseverliğin en güzel örneği sunulmaktadır. Bunu da ancak îsâr ruhlu insanlar yapabilirler.⁹⁴

كَأَلَّا بَنًا لَا تَكْرُمُونَ الْيَتِيمَ وَلَا تَخَاضُونَ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ وَتَأْكُلُونَ الثَّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا
جَمًّا

⁹² Eski, a.g.e., ss. 45-46.

⁹³ İnsan, 76/7-8.

⁹⁴ Kutub, a.g.e., C. 10, s. 303.

*“Hayır, hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz. Birbirinizi yoksulu yedirmeye teşvik etmiyorsunuz. Mirası hak hukuk demeden yiyorsunuz. Malı aşırı derecede seviyorsunuz.”*⁹⁵

“Hz. Peygamber, (s.a.s.) Mekke müşriklerine girmiş oldukları yolun yanlış olduğunu, bu gidişle mutlaka bir gün Allah tarafından cezalandırılacaklarını hatırlattıkça onlar da tam tersine kendi yollarının doğru olduğunu, nitekim bu vesileyle Allah tarafından kendilerine bol servetler ve ikramlar verildiğini savunuyorlardı. Bu sebeple Allah (c.c.) müşrikleri bu şekilde uyarmıştır.”⁹⁶

Ayette belirtilen bu insanlar bütün hırslarıyla, arzu ve tutkularıyla malı severler. Bu mal sevgisi, müşriklerin gönüllerinde yetimlere yedirmeyi ve yoksullara iyilik etmeyi engellemiş, kalplerinde ki cömertlik duygusunu yok etmiştir. Bu da dünyevi imtihanı kaybetmelerinin sebeplerinden olmuştur.⁹⁷

Müşrikler, Allah’tan bir nimet isterken buna en çok muhtaç olan yetimleri görmezden gelmişlerdir. Onlara ilgi gösterip, onlara sahip çıkarak hayatlarını düzeltmeye çalışmamışlardır. Hâlbuki yetimlere alaka gösterip onları koruyup kollamak, Allah katında çok makbul bir ameldir.

Yine müşrikler insanları, yetim ve yoksulları yedirmeye, onların ihtiyaçlarını karşılamaya teşvik etmezler. Aksine ondan kaçınır, birbirlerini de bu konuda nefrete yönelik kışkırtırlar.

Allah’ın vermiş olduğu nimetleri yetimlerle paylaşmak buna başkalarını da teşvik ederek bu hususta toplumsal bir duyarlılığın gelişmesine, dayanışma ve yardımlaşmanın kurumsal bir hale gelmesine yardımcı olmak Müslümanın üzerinde büyük bir sorumluluktur.

İnsanoğlunun elindeki bütün nimetler bir sınanma olarak kendisine emanet edilmiştir. Bu nimetin sahibi olan Allah, yetime ikramı da emretmiştir. Ayetlerde bunu yapmayıp Allahü Teâlâ’dan ikram beklemenin yanlışlığı vurgulanmış ve bu

⁹⁵ Fecr, 89/17-20.

⁹⁶ Karaman (ed.), C. 5, s. 619.

⁹⁷ Kurtubî, a.g.e., C. 10, s. 197.

emre uymayarak yetimlere karşı vazifelerini yerine getirmeyenler ciddi şekilde kınanmıştır.⁹⁸

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ

“Şiddetli bir bir kutluk gününde yakını olan bir yetimi yahut aç açık bir yoksulu doyurmaktır.”⁹⁹

Ayette yakınlıktan anlaşılan nesep birliğidir. Fakat komşuluk hakkı göz önünde bulundurulduğunda burada kastedilen yakınlığın yetimin yakınında oturanların olduğu anlaşılmaktadır. Ayetin genel çerçevesine göre burada nesep ya da din yakınlığı kastedilmiştir.

Miras paylaşımı esnasında, vefat eden kimsenin vâris olmayan yakınları hazır bulunabildikleri gibi yetim kalmış çocuklar ve fakir kimselerin de orada bulunmaları bir haktır. Bu şekilde bu kesimin de gönlü alınsın diye, kalan maldan onlara da bir miktar ayrılması Cenâb-ı Allah tarafından şöyle ifade edilmiştir:

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

“Miras paylaştırılırken (kendilerine pay düşmeyen, mirasçı olmayan) akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onları da o maldan rızıklandırın ve onlara (gönüllerini alacak) güzel sözler de söyleyin.”¹⁰⁰

“İslâm, İnsanlara sosyal adalet, merhamet, şefkat gibi erdemlerin yapılmasını telkin eder ve bu davranışların benzeri bulunmaz bir örneğini sergiler. Vefatının ardından mal bırakan kimsenin, hukuki mirasçıları yanında, bundan payı bulunmayan uzak akrabası ve komşusu, eşi dostu arasında yoksullar ve hizmetçiler de bulunabilir. Ölen kişi; yakınları ve sevdikleri tarafından bir kayıptır. Bu kaybı kısmen telâfi etmek ve miras paylaşımı dolayısıyla muhtaçları nasiplendirmek için yetim ve yoksullara da mirastan pay verilmesi ve gönüllerinin alınması tavsiye edilmiştir. Bu vesileyle mirasçı olamayan akraba ile diğer mirasçılar arasında soğukluk, kıskançlık, dışlanmışlık gibi olumsuz duygular da önlenmiş olacaktır.”¹⁰¹

⁹⁸ Yazır, a.g.e., s. 198.

⁹⁹ Beled, 90/14-16.

¹⁰⁰ Nisa, 4/8.

¹⁰¹ Karaman (ed.), C. 2, s. 21.

Netice itibariyle yetimlerin ve fakirlerin de miras taksiminde gözetilerek kalan mirastan rızıklandırılmaları öğütlenmiştir. Böylece gönülleri hoşnut olacak aynı zamanda vefat edenin kalan malı üzerinde meydana gelebilecek fitnelere bir set çekilecektir.

1.4. Mallarını Korumak

Malın korunması dinimizin koruma altına aldığı beş temel esastan biridir. Yetimler ise kendi mallarını koruma hususunda belli bir olgunlukta olmadıkları için, Cenâb-ı Allah, onların mallarını muhafaza etmeyi Müslümanların görevi olarak belirtmiştir. Bu sebeple bir mümin kendi malını koruma hususunda göstermiş olduğu hassasiyeti yetimin malını korurken de göstermelidir.

İslâm, yetimlerin gelecekte geçinme konusunda mağdur olmamaları için mallarının korunmasına önem vermiştir. Yetimler, aciz ve zayıf olmaları itibariyle mallarını koruyamazlar. Bu yüzden dinimiz, toplumsal düzenin temeli olarak belirlediği toplumsal dayanışma ilkelerine göre, yetimi ve malını korumanın toplumun tümünü ilgilendiren bir vazife olduğunu belirtmiştir.¹⁰²

Kur’ân-ı Kerim ve sünnette yetim malı hususunda izlenmesi gereken yol en iyi şekilde açıklığa kavuşturulmuş ve yetim çocuğun hakkı garanti altına alınmıştır.

Allahü Teâlâ’nın bu hususla ilgili emirleri şöyledir:

وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

*“Ergenlik çağına ulaşincaya kadar, yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın ve verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluk gerektirir.”*¹⁰³ Allahü Teâlâ bu ayette yetimin malına yaklaşmamak ve el sürmemek üzere bir uyarıda bulunmuştur. Çünkü kıyamete kadar yetimler ve yoksullar hep var olacaklardır. Bu sebeple ayette mallarını çoğaltmak, bereketlendirmek ve nemalandırmak üzere o yetimlerin mallarına yaklaşmanızda bir sakınca yoktur, buyurarak aslında kıyamete kadar insanların yetim malına karşı nasıl davranmaları gerektiğini öğretmiştir.

Bir başka ayette şöyle buyurmaktadır:

¹⁰² Ayral, a.g.e., s. 18.

¹⁰³ İsrâ, 17/34.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصِيَّتُكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Ergenlik çağına erişinceye kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın. Ölçüyü, tartıyı tam ve doğru yapın. Biz herkesi ancak gücünün yettiği kadarıyla sorumlu tutarız. Bir şey söylediğiniz vakit yakınınız bile olsa âdil olun. Allah’a verdiğiniz sözü tutun. İşte bunları Allah size öğüt alıp düşünesiniz diye emretti.”¹⁰⁴

Şüphesiz ki meşru dairede bütün insanların malları dokunulmaz ve özeldir. Yetimler ise zayıf ve korumasız olduklarından dolayı malları daha çok saldırı veya istismar edilmeye açık olmuştur. Bu nedenle Kur’ân-ı Kerim özellikle bu hususta dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca korumasız olan yetimin malına bütünüyle ilgisiz kalmak bu malın zaman içinde yok olmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla en azından bir artış sağlanması amacıyla yetimlerin mallarıyla ilgilenmeye izin verilmiş ve bunun “en iyi ve en güzel (ahsen) şekilde” olması vurgulanmıştır.¹⁰⁵

Yetimler evlenme çağına erinceye kadar akıllarını kullanabilme, dini vazifelerini yerine getirebilme ve mallarını doğru bir şekilde harcama hususunda sınanıp imtihan edilmelidir Bülûğ öncesinde mallarını nasıl kullanacakları yönünde henüz tam bir olgunluğa ulaşmadıkları için Allahü Teâlâ bu hususu şöyle açıklamaktadır:

وَابْتَئُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا
وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ
فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا

“Yetimleri nikâh çağına erdikleri zamana kadar deneyin. O vakit olgunlaştıklarını görürseniz, mallarını onlara teslim edin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye o malları israf ederek ve aceleye getirerek yemeyin. İhtiyacı olmayan (yetim malından yemeye) tenezzül etmesin. Muhtaç olan ise aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde meşru bir surette (hizmetinin karşılığı kadar)

¹⁰⁴ En’âm 6/152.

¹⁰⁵ Karaman (ed.), C.2, s. 488.

*yesin. Mallarını kendilerine teslim ettiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak ise Allah yeter.”*¹⁰⁶

Bu ayetin nüzul sebebiyle ilgili Elmalılı Hamdi şu bilgiyi vermektedir: “Rifâa vefat etmiş ve oğlu Sabit’i küçük bir çocuk olarak geride bırakmıştı. Velisi, ‘Gözetimim altında yeğenim (kardeşimin oğlu) var. Onun malından bana ne kadarı helal olur ve malını ne zaman teslim etmeliyim?’ diye Hz. Peygamber’e (s.a.s.) sorunca bu ayet nazil olmuştur.”¹⁰⁷

Yetim çocuk, ergenlik çağına geldiğinde malının kendisine teslim edilmesi emredilmiştir. Bülûğdan sonra kendisini himaye edecek kadar olgunlaştıktan sonra mallarının eksiksiz ve hemen iade edilmesi gerektiği emredilen hususlardan biridir. Yetimin malını elinde bulunduran kimsenin, onu muhafaza etmesi ve onu garanti altına alması da vurgulanmıştır ki; burada yetim büyümeden önce malını hemen harcamaması noktasında bir uyarı yapılmıştır. Yetime sahip çıkan kimsenin onu himayesi ve bakımını üstlenmesi durumunda yetimin malından bir miktar alması, kendisinin o mala ihtiyacı bulunması halinde ise belli bir ölçüde o maldan bir şeyler yemesine de müsaade edilmiştir.¹⁰⁸

Yetimleri koruyup gözeten ve onların malları üzerinde tasarrufta bulunan bazı veliler ciddi bir mâîşet problemiyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Böyle bir durumda kanuna ve örfе göre yetimin malından bir pay veya ücret almalarında herhangi bir sakınca görülmemiştir. Şayet velinin ihtiyacı yoksa hem yetimin hem de toplumun menfaati gözetilmeli, bu iş başta Allah rızası gözetilerek kamu yararı düşüncesiyle yapılmalıdır.¹⁰⁹

İnsanoğlu geçmişten günümüze kadar savaşlara, tabii felâketlere ve pek çok ölüme çare bulamamıştır. Bunların neticesinde geride anne-babalarını kaybetmiş çocuklar kalmıştır. Babasını kaybeden her yetim, kendisini ve mallarını koruyan bir veliye ihtiyaç duymaktadır. Yetimi himaye eden bu kimsenin vazifesi yetimi gözetmek, onun şahsî ve malî menfaatini koruyup kollamaktır.

Yetim malıyla ilgili başka bir ayette şöyle emredilmektedir:

¹⁰⁶ Nisa 4/6; Taberî, a.g.e., C. 2, s. 445.

¹⁰⁷ Yazır, a.g.e., C. 2, s. 514.

¹⁰⁸ Kurtubî, a.g.e. C. 2, s. 64.

¹⁰⁹ Karaman (ed.), C.2, s. 488.

وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا

“Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahtır.”¹¹⁰ Görüldüğü gibi yetim malı yemek büyük günah olarak ifade edilmiş ve helal malın harama karıştırılması şeklinde zikredilmiştir.

Yetimi himayesi altına alan, büyütüp yetiştiren kimselere Hz. Peygamber’in, (s.a.s.) cennette kendileriyle beraber olacağı müjdesi bulunmaktadır. Bunu göz ardı eden, üstelik yetim malını yemeye, onu kendine ait kötü malla değiştirmeye kalkışan veli, bu yetkiyi kötüye kullanmış, emanete hıyanet etmiş olmaktadır. Ayette “*Temiz ve iyi olanı, pis ve kötü olanla değiştirmenin*” bir başka şekli de helâli bırakıp haram olanı, hakkı olmayan şeyi almak ve yemek, haramdan yararlanmaktır.¹¹¹

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا

“Şüphesiz ki haksız olarak yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak karınlarını dolduraya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.”¹¹²

Bu ayet, yetim malını haksız bir şekilde yiyenlerin karınlarına ateş dolduracaklarını bize bildirmektedir. Bu ateş hiçbir şeye benzemez ve şiddetinin derecesini Allah’tan başka kimse bilmez. Elmalılı Hamdi Yazır’ın aktardığına göre bu ayetin nazil olmasıyla halk, korkudan yetimler ile bir arada bulunmaktan kaçınmaya başlamıştır.¹¹³

Hülâsa Kur’ân-ı Kerim yetimlerin mallarını koruma hususunda pek çok uyarılarda bulunmuştur. Bu uyarılar ekseriyetle mallarının koruması, arttırılması ve belli bir düzene göre harcanması şeklinde olmuştur. Bunları göz ardı edenler ise ağır tehditlerle uyarılmışlardır.¹¹⁴

¹¹⁰ Nisa 4/2.

¹¹¹ Buhârî, “Talâk”, 25, “Edeb”, 24; Müslim, “Zühd”, 42.

¹¹² Nisa 4/10.

¹¹³ Yazır, a.g.e., C. 2, s. 516.

¹¹⁴ Taberî, a.g.e., s. 538; Leyla Batchaeva, *İslam Hukukunda Yetimin Malının Korunması ve Kullanılması*, (Y.L.T.), Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.E., 2013, s. 40.

1.5. İslah Etmek

Dilimize Arapçadan girmiş olan “ıslah” kelimesi, “İyi ve yararlı olmak, faydalı kılmak, düzeltmek, doğru yola iletmek, daha iyi hale getirmek” manalarında kullanılmıştır. Ayetlerden yola çıkarak yetimlerle alakalı düzeltilmesi gereken işler, yetimin kendisini ve malını ilgilendiren işler şeklinde taksim edilmiştir.¹¹⁵

Yetimin ıslah edilmesini yeme, içme, kıyafet ve barınma gibi sadece maddi ihtiyaçlarıyla sınırlandırmamak gerekir. Allahü Teâlâ, malının da en iyi şekilde korunmasını emretmiş, malı hususunda yatırım yapılmasını istemiştir. Bütün bunların yanında yetimin “manevi ıslahına” da dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Zira yetimin sadece bedensel olarak değil, aynı zamanda psikolojik bakımdan da iyileştirilmesi gerekmektedir. Çünkü sosyal yönlerden iyi yetiştirilmemiş bir yetim şahsi hayatında pek çok problemle karşılaşacağı gibi, içerisinde olduğu topluma da sıkıntılar yaşatabilmektedir.¹¹⁶

Bütün bunlardan sonra yetimi ıslah etmek mümkün değilse velisi yetime iyi muamele de bulunmakla yükümlüdür. Aynı şekilde yetim de velisine itaat etmelidir. Şayet yetim itaatsizlik eder ve bu durum huysuzluk derecesine kadar çıkarsa veli açısından bu durumun önü alınmaz hale gelmiş demektir. Hal böyle olunca o yetimin veliden alınıp bir ıslah kurumuna veya sosyal kuruma verilmesi gerekmektedir.¹¹⁷

İslâm’ın ilk yıllarında Müslümanlar yetimlerle beraber yemek yememeyi, onları hizmetlerinde kullanmamayı kısaca onlarla birlikte hareket etmemeyi adet haline getirmişlerdir. Yetimler bu şekilde gözlerinin önünde mağdur duruma düşüncü Müslümanlar bu duruma karşı çıkmıştır. Ve yetimlere yapılan bu muameleleri Rasûlulah’a (s.a.s.) bildirmişlerdir. Bu olay üzerine Allahü Teâlâ şu ayeti indirmiştir:

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

¹¹⁵ Canan, a.g.e., C. 2, s. 525.

¹¹⁶ Uluşal, a.g.e., ss. 29-30.

¹¹⁷ Vecdi Akyüz, *İslâm’da Yetim Hakları ve Sorumluluklarımız*, İstanbul: 2010, s. 29.

“Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onlar hakkında yapacağınız bir ıslah kendileri için daha hayırlıdır. Eğer onların arasına karışırırsanız onlar sizin din kardeşlerinizdir.”¹¹⁸

Konuya açıklık getiren ayette yetimlerin mallarını onlar için ıslah etmenin (iyi yerlerde kullanmak, arttırmak vs.) ve işlerini çekip çevirmenin daha hayırlı olduğu belirtilmiştir. Yetime bakmakla mükellef olan veli, onun faydasına olacak şekilde kendi malıyla yetimin malını karıştırabilir ve bu maldan ikisi beraber istifade edebilirler. Aynı şekilde yetimin hizmetçisiyle şahsına ait işleri gördürüp kendi kölesiyle de yetimin hizmetini görmesi daha güzel bir davranış olur.¹¹⁹ Kısacası yetimin yararını göz önünde bulundurmaya üzerine bir vecibe olarak almış kişinin niyeti, her iki dünyada mükâfat elde etmeye yöneliktir.¹²⁰

Yetimlerle alakalı âyetler gayet açıktır. Aksi bir durumda yetimlere bakanlar sıkıntı çeker, yetimler ise himayeden mahrum kalırlardı. Bu da faydadan ziyade zarara yol açardı. Lâkin İnsanları imtihan edip sıkıntıya düşüren de onlara kolaylık bahşeden de Allahü Teâlâ’dır. Bu sebeple kimin ne niyetle yetimlere yaklaştığını bilmektedir. Bundan dolayı yetimleri ıslah etme hususunda hem teşvik etmiş hem de yanlış tutum ve davranışlara karşı insanları uyarmıştır.”¹²¹

Allahü Teâlâ, yetimlerin mallarını fayda amacıyla kendi malına katanları bildiği gibi, yetime ihanet etmek ve onun malını telef etmek kastıyla bunu yapanları da bilmektedir. Sonunda O, herkesi yaptığı ameli karşılığında ya mükâfatlandırarak ya da cezalandıracaktır.¹²²

Burada asıl dikkat edilmesi gereken husus yetimin barındığı ailede kendisini o ailenin bir ferdi olarak görmesidir. Çünkü yetim bir kimse bulunduğu evde kendisini istenmeyen biri olarak görürse bu onun psikolojisinde derin yaralar bırakır. Bu durum da onun güçsüz, zayıf ve cılız bir şekilde yetişmesine neden olur. Güçsüz

¹¹⁸ Bakara, 2/220.

¹¹⁹ Taberî, a.g.e., C. 1, s. 539.

¹²⁰ Râzî, *Mefaitül-Gayb*, C. 6, s. 51; Uluşal, a.g.e., s. 31.

¹²¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’ânı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul: Bilmen yay., 1975, C. 1, ss. 222-223.

¹²² Muhammed Ali Es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, Kahire: Dar’us- Sabûnî, 2005. C. 1, s. 126.

bireyi ise toplum kabul etmez. Çünkü toplum için o artık bir yük ve dezavantaj konumundadır.¹²³

Yetimleri kendi çocuklarından ayırmamak, yediğinden yedirip, giydiğinden giydirmek, onları güzelce yetiştirip terbiye etmek, eğitimlerini en güzel şekilde yapip onlara öz anne ve babaları gibi davranmak Müslümanların üzerinde bir mesuliyettir.

1.6. Yetimleri Evlendirmek

Cahiliye Döneminde yetimlerin evlendirilmesiyle alakalı pek çok haksız muamele bulunmaktaydı. İslamiyet'in ilk yıllarında ise yetimler çoğunlukla velileri tarafından evlendirilmekte, damat adayı ve evlilikle ilgili olarak ileri sürülen şartlar konusunda da velilerin isteği belirleyici unsur olmaktaydı. Bu da hakkın kötüye kullanılması ve yetimlerin hukukunun zayı olmasına ihtimalini arttırmaktaydı.¹²⁴ Bu duruma çözüm getirmek amacıyla Allahü Teâlâ şu ayeti indirmiştir:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا

“Eğer yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, o halde size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Buna rağmen (onlar arasında) adaletli olmayacağınızdan endişe ederseniz, o takdirde bir tek hanım alın veya sahip olduğunuz (cariye) ile yetinin. Bu, haksızlık etmemeniz için en uygun olanıdır.”¹²⁵

Yetim bir kimse başkasıyla evlendirildiği zaman onun menfaatinin koruyucusu velisi olurdu. İnsanlar velayeti altındaki yetimlere sahip çıkmak, onları muhafaza etmek ve nikâhlamakla sorumludurlar. Bu sorumluluğu üstlenirken bazı zamanlar de kendileri o yetimlerle evlenmeyi tercih etmişlerdir.¹²⁶ Ayette de görüldüğü gibi veli onu bizzat kendisine nikâhlayabilir. Lâkin böyle bir durumda veli, yetimin koruyucusu olmaktan çıkar. Bu ise yetimin hakkına riayetsizlik ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Evlilikle ilgili şartları belirlemek veliye ait olduğu için veli bu hakkı kötüye kullanabilir ve yetimin hukukunu gözetmeyebilir.

¹²³ Cemal Ağırman, “Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 2 (2007) <http://dergipark.org.tr/en/download/article-file/52448>, s. 18. (17.04.2020).

¹²⁴ Karaman (ed.), C. 2, s. 488.

¹²⁵ Nisa, 4/3.

¹²⁶ Akyüz, a.g.e., s.19.

Dolayısıyla velilerin adaletten sapma riski karşısında, himayeleri altında bulunan ve kendileriyle evlenmeleri caiz olan yetim kızlarla evlenmek yerine, başka kadınlarla evlenmeleri Allah (c.c.) tarafından tavsiye edilmektedir.¹²⁷

Hiz. Âişe, (r.anhâ) “Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız...” kısmının iniş sebebi olarak şöyle söylemektedir: “Veliler bu yetimleri sevmedikleri ve istemedikleri halde ya mallarına göz koydukları için himayeleri altındaki yetimlerle evleniyorlardı yahut da isteyerek onlarla evleniyorlardı. Fakat mehir ve çeyizlerini emsaline göre eksik belirliyorlardı.”¹²⁸ Hiz. Âişe’nin bu ifadesi yukarıdaki açıklamanın tarihî bir vakıa olduğunu göstermektedir.”

Aşağıdaki ayette ise Allahü Teâlâ yetim kızlarla evlenme meselesinde insanları adalete ve yetimlere karşı hakkaniyetle hareket etmeye çağırmıştır.

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُوْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوُلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا

“Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: Onlar hakkında fetvayı Allah size veriyor. Kitapta, onlar için yazılanı kendilerine vermediğiniz halde evlenmek istediğiniz yetim kızlara, zavallı çocuklara ve yetimlere âdil davranmanıza dair size okunmakta olan ayetlerde bunu açıklıyor. Sizin yaptığınız her iyiliği Allah mutlaka bilir.”¹²⁹

Sâbûnî, Abdullah b. Abbas’ın şöyle rivayet ettiğini bize bildirmektedir: “Cahiliye Dönemi’nde kişinin yanında bir yetim kız bulunduğu anda ona sahip olduğunu göstermek için kendi elbisesini yetimin üzerine atar ve bu şekilde ona sahip olduğunu ilan ederdi. Bundan sonra da hiç kimse artık o kızla evlenmezdi. Yetim kız güzel ise ve o şahıs da onu seviyorsa onunla evlenir ve malını yerdi. Eğer çirkinse elbisesini üzerine atan kişi onunla evlenmez, ölünceye kadar başka erkeklerin onunla evlenmesini de yasaklardı. Çünkü buradaki asıl maksat yetim kız

¹²⁷ Karaman (ed.), C.2, a. yer.

¹²⁸ Buhârî, “Tefsîr”, 4/1.

¹²⁹ Nisâ, 4/127.

ölünce malına varis olmaktı. Buna binaen Allah (c.c.) bu çirkin hareketi haram kılmış ve böyle bir muameleyi yasaklamıştır.”¹³⁰

Hz. Âişe bu ayetle ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır: “Hakkında fetva (açıklama) istenen kadından maksat, yanında bulunduğu velisinin, sahibi olduğu hurma ve hurmalığa varıncaya kadar her şeyine ortak olan yetim bir kadındır. Ancak bu adam, kadınla nikâhlanmak istememekle beraber, malına ortak olacak diye başkasıyla evlenmesine de izin vermemektedir. Söz konusu ayet böyle kimseler hakkında nazil olmuştur.”¹³¹

1.7. Ganimetlerden Pay Vermek

Ganimet, sözlükte “bir şeyi zorluk çekmeden elde etmek” manasına gelmektedir. “Enfâl” kelimesi, “ganimetler” şeklinde çevrilmiştir. Bu kelime fazlalık manasına gelen “nefel” kavramının çoğuludur.¹³² Terim olarak, Müslümanların savaş yoluyla gayrimüslimlerden ele geçirdikleri her türlü mal ve esirlere ganimet denilmiştir. Bir takım ulema ise kelimeyi, savaştan sonra düşman askerlerinden elde edilen menkul mallar manasına hasretmişlerdir.¹³³

Arapların savaşlarda ele geçirdikleri ganimetler ekseriyetle koyun ve keçi gibi mallardan oluşmaktaydı. Bu hayvanlara Arapçada “ganem” denilmesinden dolayı bu yolla alınan mallara da ganimet ismi verilmiştir. Savaş sırasında muharip olarak hazır bulunup ganimeti elde eden İslam mücahidine de Araplar “ganim” demişlerdir.¹³⁴

Yetimlerin İslâmiyet’te özel bir yeri olduğu için kazanılan savaşlardan sonra elde edilen ganimetlerden bile yetimlere pay ayrılmıştır. Kur’ân-ı Kerim, yetimi koruyup kollamayı, onu hayata hazırlamayı ve babanın yokluğunu hissetmemesi için yetimin elinden tutmayı tavsiye etmiştir. Bu tavsiye ya bireysel olarak ona sahip çıkıp onu ailenin bir ferdi olarak kabul etmek, ya da devlet olarak onu gözetip gelirlerden ona pay ayırmaktır. Devlet gelirlerinden bir tanesi olan ganimetlerle ilgili taksimatı Allahü Teâlâ şöyle açıklamaktadır:

¹³⁰ Sâbûnî, a.g.e., s. 283.

¹³¹ Buhârî, “Tefsîr”, 4/23; Kur’ân Yolu, C. 2, s. 153.

¹³² Özkavukçu, a.g.e., s. 152.

¹³³ Mehmet Erkal, “Ganimet”, *DİA*, İstanbul: TDV. Yay., 2013, C. 13, s. 351.

¹³⁴ Erkal, “Ganimet”, a. yer.

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ
السَّبِيلِ إِن كُنْتُمْ أَمْنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ أَجْمَعِينَ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Bilin ki, ganimet olarak aldığınız her şeyin beşte biri mutlaka Allah’ın, Rasûlünün ve ona yakınlığı bulunanların, yetimlerin, yoksulların ve yolda kalmışlarındandır. Eğer siz Allah’a iman etmiş, hak ile batılın ayrıldığı o gün, iki ordunun karşılaştığı o gün kulumuza indirmiş olduğumuz ayetlere inanmışsanız bunu böyle bilin ki Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”¹³⁵

Müslümanlar ilk defa Bedir savaşında ganimet elde etmişlerdir.¹³⁶ Bu savaşta elde edilen zaferin ardından ganimetlerin kimlere verileceği ve bunun paylaşımının nasıl olacağı konusunda Sahâbe arasında ihtilaf çıkmıştır. Böylece Allahü Teâlâ gelirlerin nasıl pay edileceğini belirlemeden önce, bu hususun ahlâkî problemine işaret etmiş ve Müslümanlara yönelik telkinlerde bulunmuştur.

Allahü Teâlâ savaş ve barış ortamında müminlerin tavırlarının ve onlara yakışan davranışların nasıl olması gerektiğini açıklamıştır. Böyle bir durumda öncelik olarak neyi hedef haline getirmek gerektiğini vurgulamıştır. Buna göre her şey Allah’a (c.c.) ait olduğu gibi ganimet de O’na aittir ve bunların nasıl paylaşılması gerektiğini de yalnızca Allahü Teâlâ bilir. Rasûlullah (s.a.s.) ise vahyi tebliğ etme ve yaşatma vazifesiyle yükümlü olduğu için ganimetlerin bölüştürülmesini bizzat kendisi yapmıştır.

Yetimlere maddi anlamda verilmesi gereken ganimetlerden birisi de fey’dir. Fey kelimesi mastar olup, sözlükte “geri dönmek, şekil değiştirmek ve çevirmek” anlamlarına gelmektedir. İsim olarak, “gölge, bir yerden diğer yere dönme, güneşin gölgeyi değiştirmesi ve ganimet” manalarında kullanılmıştır.¹³⁷

Fey, fiil olarak Hucurât Sûresi’nde “geri dönmek” manasında kullanılır.¹³⁸ Terim olarak ise gayrimüslimlerden alınan haraç, cizye, öşür, (ticari mal vergisi) ve

¹³⁵ Enfâl, 8/41.

¹³⁶ Özkavukçu, a.g.e., ss. 151-152.

¹³⁷ İbn Manzûr, a.g.e., C. 1, ss. 124-126; Zebidî, a.g.e., C. 1, ss. 99-100; Yazır, a.g.e., C. 7, s. 483.

¹³⁸ Hucurât, 49/9; Karaman (ed.), C. 5, s.92.

diğer bazı gelirleri ifade eder.¹³⁹ Ganimet ile benzer manaya geldiği için genel kabule göre ganimet kavramı fey'in kapsamına alınmamıştır.¹⁴⁰

Medine Dönemi'nde gayrimüslimlerden alınan malların değerlendirilmesi, Cahiliye Devri'ndeki ganimet anlayışından farklı bir şekilde yapılmıştır. Cahiliye Dönemi'nde ele geçirilen malları zengin ve güçlüler sahiplenirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) ise bunun önüne geçmiş ve daha çok, ihtiyaca göre insanlar arasında pay edilmesini istemiştir. Zamanla şartların ve ihtiyaçların değişmesiyle Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu uygulamasını Hz. Ömer daha sistematik bir hale getirmiştir. Çünkü Hz. Ömer devrinde kurumsallaşma başlamıştır. Fey' kavramının netleşmesi ve kurumsallaşması da bu dönemde meydana gelmiştir.¹⁴¹

¹³⁹ Özkavukçu, a.g.e., s. 144.

¹⁴⁰ Mustafa Fayda, "Fey", *DİA*, İstanbul: TDV. Yay., 2013, C. 12, s. 511.

¹⁴¹ Fayda, a.g.e., s. 512; Kaya, a.g.e., s. 79.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) YETİMLERE KARŞI DAVRANIŞLARI

1. Hazreti Peygamber'in (s.a.s) Yetimliği

Hız. Muhammed (s.a.s.) babasını kaybetmiş bir yetim olarak dünyaya geldi. Beş yaşına geldiğinde sütannesi Halîme, onu annesine teslim etti. Annesi Âmine, bu olaydan bir sene sonra oğlunu ve cariyesi Ümmü Eymen'i alarak Yesrib'e gitti. Niyeti Hız. Peygamber'in (s.a.s.) dayıları olan Benî Neccârlıları tanıması ve babası Abdullah'ın kabrini ziyaret etmesiydi. Burada yaklaşık bir ay kaldıktan sonra dönmeye karar verdi. Âmine, dönüş yolculuğunda Medine'ye ortalama yüz doksan kilometre olan Ebva köyünde hastalanarak vefat etti. Böylece doğuştan yetim olan Hız. Muhammed (s.a.s.) çok küçük yaşta da annesini kaybederek hem yetim hem de öksüz kaldı.¹⁴²

Âmine vefat ettikten sonra Hız. Peygamber'e (s.a.s.) sırasıyla sütannesi, dedesi ve amcası sahip çıkmıştır. Yakın akrabaları henüz altı yaşında küçük bir çocuk olan Muhammed'i (s.a.s.) anne ve babasının eksikliğini hissetmesin diye kendi çocuklarından ayırmamışlar, hatta O'na kendi çocuklarından daha fazla değer verip sahip çıkmışlardır.¹⁴³

“Abdülmuttalib, torunu Muhammed (s.a.s.) olmadan asla sofraya oturmamış vefat edinceye kadar kendisini muhafaza etmiş ve himayesinde barındırmıştır. Dedesi vefat edince amcası Ebû Tâlib yeğenini koruması altına almıştır. Bir yetime nasıl davranılması gerektiğini en iyi şekilde gösteren yengesi Fâtıma bnt. Esed, Peygamberimiz'e (s.a.s.) her zaman kendi çocuklarından daha fazla ilgi ve alaka göstermiştir.”¹⁴⁴

“Hız. Muhammed, (s.a.s.) yengesiyle ilgili olarak bize şöyle bir hadise aktarmaktadır: Öldüğü zaman biri gelip beni uyardı ve şöyle dedi: Ey Allah'ın Râsûlü! Yaşlı bir kadının ölümünden niçin bu kadar üzüntü duyuyorsun dedi. Ben de şu karşılığı verdim: “Niçin üzüntü duymayayım? Ben yetim bir çocuk olarak

¹⁴² İbn Hişam, a.g.e., C. 1, s. 177; İbn Sa'd, *et-Tabakât'ul-Kübrâ*, Beyrut: Dâru Sâdır, C. 1, s. 116; Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, thk. Muhammed Hamidullah, Jerusalem: 1963, C. 1, ss. 94-96.

¹⁴³ Belâzürî, a.g.e., C. 1, s. 85.

¹⁴⁴ İbn Hişam, a.g.e., C. 1, ss. 178-179; İbn Sa'd, a.g.e., C. 1, ss. 119-120.

onun evine sığındığımda, o kendi çocuklarını aç bırakıp beni doyururdu; çocuklarını saçlarını bırakıp benim saçlarımı tarardı; velhâsıl o benim annem gibiydi.”¹⁴⁵

Ebû Tâlip’in çocukları fazla olduğu için ev ahalisi kalabalıktı.¹⁴⁶ Fakat o, Peygamberimizi de çocuklarından biri olarak görmüş, onu hiçbir zaman kendi çocuklarından ayırt etmemiştir. “Ebû Tâlip, ailesi kalabalık olduğu için Peygamberimiz (s.a.s.) sofraya elini uzatmadan, henüz bir şey yiyemeden sofradaki yiyecekler tükenirdi. Yeğenini çok seven ve özellikle de yetim olduğu için ona çok daha fazla ilgi gösteren amcası tekrar sofraya hazırlatırdı. Ona ailesinin yokluğunu hissettirmemek için elinden gelen gayreti gösteren Ebû Tâlip, bir yetime nasıl muamele edilmesi gerektiğini en güzel şekilde göstermiştir.”¹⁴⁷

Yakın akrabaları her ne kadar Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ilgi gösterip onu koruyup kollamışlarsa da, Kur’ân-ı Kerim, “*Seni yetim bulup da barındırmadı mı?*”¹⁴⁸ ayetiyle bir yetim olan Hz. Peygamber’in (s.a.s.) asıl koruyucusunun Allahü Teâlâ olduğunu bizlere bildirmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) Kureyş kabilesinin asil bir ailesinden olmakla birlikte yetim ve himaye edilmeye ihtiyaç duymuştur. Daha sonraki süreçlerde geçirmiş olduğu meşakkatli yaşantısından dolayı Allah, o zamana kadar Hz. Peygamber’e bahsettiklerini hatırlatarak kendisini sükûnete erdirmiş, bundan sonraki hayatının güzel olacağını sonraki ayetlerde müjdelemiştir.

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) dünyaya yetim bir çocuk olarak gelmesi Allah’ın (c.c.) bir takdiridir. Çünkü kutlu elçisini bu vesileyle güzel bir şekilde terbiye etmiştir. Daha sonra Allahü Teâlâ, annesinin ve dedesinin de ruhunu alınca dünyasını ahiretinden daha hayırlı yapmak üzere kendisini himaye etmiş ve hiçbir zaman elçisini terk edip bırakmamıştır.”¹⁴⁹ Konuyla ilgili Seleme İbn İshak’ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: “*And olsun ki, ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır.*”¹⁵⁰ “Yani ey Muhammed! Bana gelişin esnasında sana ait olup da benim

¹⁴⁵ Belâzûrî, a.g.e. C. 1, ss. 85; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, s. 440; Hamidullah, a.g.e., s. 54.

¹⁴⁶ İbn Hişam, a.g.e., C. 1, ss. 176; Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal, İslâm Tarihi*, İstanbul: Kayihan Yayınları, 2011, C. 1, s. 356.

¹⁴⁷ Hamidullah, a.g.e., ss. 54-55.

¹⁴⁸ Duha, 93/6.

¹⁴⁹ Yazır, a.g.e., İstanbul: Azim Dağıtım, 1992, C. 9, ss. 271-272.

¹⁵⁰ Duha, 93/4.

katımda bulunanlar, senin için dünyada vermiş olduğum şeref, lütuf ve ihsanlardan daha hayırlıdır.”¹⁵¹

Ayetle ilgili İbn Abbas dedi ki: Peygamber’e (s.a.s.) kendisinden sonra, ümmetine nasip edeceği fetihler yüce Allah tarafından gösterildi. O da bundan dolayı sevindi. Bunun üzerine Cebrail (a.s.) Yüce Allah’ın: *‘And olsun ki, ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır. Elbette Rabbin sana verecek, sen de hoşnut olacaksın’* buyruklarını indirdi.¹⁵²

Allah Teâlâ Duhâ Sûresinde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) üzerindeki lütuf ve ihsanını sayarak yetimliğine dikkat çekmiştir. Babasının yokluğunda barındırma işini bizzat kendisinin üstlendiğini ifade etmiş, annesinin, dedesinin ve amcasının yanında barınmasını istemiştir.¹⁵³ Bu konuyla ilgili benzer şekilde Mücahid’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: ‘Bu Arapların eşi ve benzeri olmayan şey hakkında kullandıkları ‘yetim inci’ şeklindeki sözlerine benzemektedir.’ Buna göre ayetin bir başka açıdan anlamı şöyle olmaktadır: Rabbin seni şerefin itibarıyla eşsiz ve benzersiz bir kişi olarak görüp de seni koruyacak, senin etrafını çepeçevre kuşatacak, ashabıyla seni barındırıp himayeye almadı mı?¹⁵⁴

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) dünyaya geldiği andan itibaren Allahü Teâlâ’nın gözetiminde bulunmaktaydı. Allahü Teâlâ, bir yandan elçisini korurken öte taraftan da dolaylı olarak yakınları vesilesiyle onu muhafaza ediyordu. Kendisini barındıran yakın akrabalarının kısa bir zaman sonra ölmeleri de Allah’ın takdiridir.

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yetimliğinden çıkarmamız gereken asıl netice onun hem peygamberlik yönüyle, hem de bir beşer olarak kendisinin de yetimliği yaşayıp bunu en iyi şekilde anlamasıdır. Zira bunu bizzat yaşadığı için yetimlere olan muamelesi ve yaklaşımı her zaman merhamet ve hakkaniyetle olmuştur.

2. Yetim Çocuklara Muamelesi

Yetim çocuklar kendileriyle ilgilenilmeye ve düşünölmeye öncelikli hak sahibi olanlar arasında yer almaktadır. Kur’ân’da, “Alemlere Rahmet”¹⁵⁵ övgüsüyle

¹⁵¹ Kurtubi, a.g.e., Buruç Yay., C. 19, s. 171.

¹⁵² Kurtubi, a.g.e., a.yer.

¹⁵³ İbn Hişam, a.g.e., C. 1, s. 177.

¹⁵⁴ Kurtubî, a.g.e., ss. 172-173.

¹⁵⁵ Enbiyâ, 21/107.

onurlandırılan Hz. Peygamber (s.a.s.) bu prensibi hassas bir şekilde davranışlarında göstermiştir.

Rasûlullah, (s.a.s.) yetim çocukları kendi evlatlarından ayırmamış, hatta onlara daha titiz bir şekilde muamele etmiştir. Yetimleri kendi evinde barındıran Hz. Peygamber (s.a.s.) onların ihtiyaçlarını bizzat üzerine almış ve onları en güzel şekilde gözetmiştir. Habîb-i Ekrem'in (s.a.s.) himayesinde olmanın ve onun sevgisiyle büyümenin ne ölçüde arzulandığı ve gıpta edildiği, azatlı kölesi olan Zeyd b. Hârise'nin kendi ailesini bırakıp Peygamberimizin yanında kalmayı tercih etmesinden anlaşılmaktadır. Çünkü Zeyd, Rasûlullah'ın (s.a.s.) evini babasının yurduna tercih etmiştir. Bu da Rasûlullah'ın (s.a.s.) yakınındakilere ve özellikle yetimlere ne kadar hassas davrandığını gösteren en iyi bir örnektir.¹⁵⁶

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde yetimlerin sağlıklı bir şekilde yetişmesinde Rasûlullah'ın onlara karşı davranışları önemli bir etkidir. Çünkü çocukların, özellikle de yetimlerin sağlam bir karakterle büyümeleri son derece önemlidir.

Yetim çocukların bedensel ve ruhsal açıdan sağlıklı yetişebilmesi için anne-baba sevgisinden yoksun kalmamaları gerekmektedir. Bununla birlikte ebeveynlerin çocukları üzerindeki manevi gücü ve onlara telkin ettikleri güven de **son derece önemlidir.**¹⁵⁷ Yetimler bu tür duygulardan mahrum bir şekilde büyüdükleri için bu eksikliği bir nebze dahi hissettirmemeye çalışmak her bir insan üzerine vazifedir. Çünkü Allahü Teâlâ'nın; yetime anne-baba eksikliğini hissettirmeme sorumluluğunu insanlara yüklediğini dolaylı olarak ayetlerden çıkarmaktayız.¹⁵⁸ Rasûlullah (s.a.s.) o günün Medine toplumunda yetimlerin bu eksikliği hissetmemeleri için "suffe"¹⁵⁹ denilen yerde eğitimlerinden barınmalarına kadar bu kurumda onlara sahip çıkmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) devlet başkanı olarak yetimleri kurumsal bir yerde barındırıp onlara sahip çıkması bunun aynı zamanda toplumun önde gelenlerinin bir sorumluluğu olduğunu da göstermektedir.¹⁶⁰

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s.a.s.) gerek bireysel gerek de kurumsal olarak yetimleri koruyup kollamış ve onlara her zaman özel bir ilgiyle muamelede

¹⁵⁶ İbn Hişam, a.g.e., C. 1, ss. 264-265; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, C. 1, ss. 154-55.

¹⁵⁷ Ağırman, a.g.m., s. 10.

¹⁵⁸ Nisa 4/6; En'âm, 7/152.

¹⁵⁹ Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Baktır, "Suffe", *DİA*, İstanbul: TDV, 2009, C. 37, ss. 469-470.

¹⁶⁰ Ağırman, a.g.m., s. 17.

bulunmuştur. Bu sebeple Hz. Peygamber'in (s.a.s.) elinin altında büyüyen yetimler çoğunlukla baba eksikliğini hissetmemişler, hatta Rasûlullah'ın (s.a.s.) öz babalarına tercih etmişlerdir. Bütün bunların yanında Hz. Peygamber (s.a.s.) yetim çocuklara gereği gibi davranılmasını ashabına da tavsiye etmiş ve bu ilgi ve alaka ümmet tarafından günümüze kadar hassasiyetle yerine getirilmiştir. Çünkü O, yetimlere sahip çıkıp onlarla ilgilenenlere verilecek olan dünya ve ahiret mükâfatlarından haber vererek bu ilginin kıyamete kadar canlı tutulmasını sağlamıştır.

2.1. Yetimlerle Şakalaşması

Enes b. Mâlik, hicretten on sene önce Medine'de dünyaya gelmiştir. Babası, Hazrec kabilesinin Adiy b. Neccar oğullarından Malik b. Nadr, annesi ise Ümmü Süleym bnt. Melhan'dır.¹⁶¹ İslâm'ın ilk yıllarında babası hariç, tüm ailesi ve kabilesi Müslüman oldu. Annesi, kocasına da Müslüman olmayı teklif etse de, Malik öfkeleni ve ailesini terk ederek Şam'a gitti ve orada öldü.¹⁶²

Enes b. Mâlik, henüz küçük yaşlarda yetim kalmıştı. Annesi Ümmü Süleym, Müslüman olması şartıyla Ebû Talha Zeyd b. Sehl el-Ensari'nin evlilik teklifini kabul etti. Böylece Ebû Talha İslâm'ı kabul etti ve evlilik gerçekleşti.¹⁶³

Kendisinden gelen rivâyetle o, “*Rasûlullah Medine'ye geldiği zaman ben 10 yaşındaydım.*” demiştir.¹⁶⁴ Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye hicret ettiğinde, İslâm'a ve Rasûlullah'a (s.a.s.) hayranlık duyan Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) terbiyesinde yetişmesi ve O'na hizmetkâr olması için oğlunu getirmiş ve şöyle söylemiştir: “Bu Enes, sana hizmet edecek bir çocuktur, onu kabul et.” Bu sözü üzerine Peygamberimiz (s.a.s.) Enes'i aldı ve onu ekşi bir bitki anlamını taşıyan “Ebû Hamza” şeklinde künyelendirdi.¹⁶⁵

Rasûlullah (s.a.s.) Enes'i kendi oğlu gibi görmüş ve onu hep “yavrucuğum” diye sevmiştir.¹⁶⁶ Hz. Peygamber (s.a.s.) ona pek çok isim verdiği gibi aynı zamanda onunla şakalaşmayı da seviyordu. Bazen “Enescik”, bazen de “Ey iki kulaklı”

¹⁶¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe fî ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, C. 1, s. 151; İbn Hacer el Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Kahire: 1910, C. 1, s. 276;

¹⁶² İbn Hacer, *Tehzîbü't- Tehzîb*, Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, C. 1, s. 37; İbrahim Canan, “Enes bin Mâlik”, *DİA*, İstanbul: 1995, C. 11, s. 234.

¹⁶³ Nesâî, “Nikâh”, 63; İbn Hacer, *Tehzîbü't- Tehzîb*, C.1, s. 37; Abdülaziz eş-Şennavi, *Sahabe Hayatından Tablolar*, çev. Taceddin Uzun, İstanbul: Uysal Kitabevi, 1982, C. 3, s. 527.

¹⁶⁴ Buhârî, “Nikâh”, 68; İbn Sa'd, a.g.e., C. 3, s. 396; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîbi* C. 1, s. 355-356.

¹⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, s. 276.

¹⁶⁶ İbn Sa'd, a.g.e., C. 7, s. 20.

şeklinde seslenerek Enes’le şakalaşırdı.¹⁶⁷ Bir defasında Rasûlullah (s.a.s.) elleriyle Enes’in zülûflerini tutarak “Ya Ze’l-Üzüneyn” diyerek ona bir şeyler söylemiştir. Bu şakalaşması Ümmü Süleym’in hoşuna gitmiş ve Enes de annesinin tavsiyesiyle Rasûlullah’ın (s.a.s.) ellerinin değdiği bu kısmı olduğu şekliyle bırakıp hiçbir zaman kesmemiştir.¹⁶⁸

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Enes b. Mâlik’e karşı olan ilgisini ve onunla şakalaşmasını gösteren başka bir olayı Enes b. Mâlik şöyle aktarmaktadır: “*Benim saçlarım öne doğru sarkar ve asılırdı. Rasulullah sarkan saçlarımı tutarak çekerdi.*”¹⁶⁹

Enes b. Mâlik, aktarmış olduğu bir hadiste şöyle demiştir: “Ümmü Süleym’in himayesinde yetim bir kız çocuğu vardı. Allah’ın Rasûlü (s.a.s.) bu yetimi gördüğünde: ‘O kız sen misin? Gerçekten de büyümüşsün! Yaşın hiç büyümesin!’ dedi. Rasûlullah’ın (s.a.s.) bu sözünden sonra yetim kız ağlar bir vaziyette Ümmü Süleym’in yanına gitti. Ümmü Süleym onu bu halde görünce: ‘Ne oldu sana ey kızcağız? (seni ağlatan şey nedir)’ diye sordu. Bunu üzerine câriye (yetim kız çocuğu): ‘Allah’ın Peygamberi (s.a.s.) bana yaşın hiç büyümesin diye beddua etti. Şimdi benim yaşıml artık asla büyümeyecek. Ya da ömrüm uzamayacak!’ dedi.”

Aralarında gerçekleşen bu konuşmadan sonra Ümmü Süleym hızlı bir şekilde başörtüsüne bürünerek hemen evden çıktı ve Rasûlullah’a (s.a.s.) rastladı. “Rasûlullah (s.a.s.) onu bu durumda görünce: ‘Ey Ümmü Süleym ne var ne oldu?’ diye sordu. O da: ‘Ey Allah’ın nebîsi sen benim yetim kızıma beddua mı ettin?’ deyince, Hz. Peygamber (s.a.s.): ‘Ey Ümmü Süleym o da neymiş?’ diye sordu. Ümmü Süleym ise: ‘Sen ona yaşı hiç büyümesin ve ömrü uzamasın’ diye beddua etmişsin, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) güldü ve şöyle buyurdu: ‘Ya Ümmü Süleym! Bilmez misin ki benim Rabbime şartım vardır. Ben Rabbime: Şüphesiz ben ancak bir beşerim. Bir beşerin razı olduğu gibi razı olur; kızdığı gibi de kızarım. Bundan dolayı, ümmetimden herhangi biri, hak etmediği halde onun aleyhine duada

¹⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, s. 71; El-İmam Şemsüddîn Muhammed ibni Ahmed ibni usman ez-Zehebi, *Siyeru A’lâmü’n -Nübelâ*, Müessesetü’r-risâle, C. 3, s. 402; İbrahim Canan, “Enes b. Mâlik”, C. 11, s. 234.

¹⁶⁸ İbn’ül-Esîr, a.g.e., C. 1, s. 127; Hacer el Askalânî, *el-İsâbe*, s. 276.

¹⁶⁹ Ebû Bekir el-Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid ve menbeu’l-fevâid*, Beyrût-Lübnan: Dâru’l-kitab, 1967, 2. b., C. 4, s. 325.

bulunursam, bunu onun için bir temizlik suyu, bir zekât ve kıyamet gününde onu kendisiyle Allah’a yaklaştıracak bir ibadete çevir diye şart koştum.”¹⁷⁰

H. Peygamber’in (s.a.s.) hadiste ifade ettiği, “*ben bir beşerim, razı da olurum, kızarım da...*” manasına gelen nebevi ifadesi onun beddua ettiği anlamına gelmemektedir. Söz konusu olan yetim kız çocuğu için H. Peygamber’in (s.a.s.) kullandığı bedduanın kızgınlıktan geldiğini söylemek mümkün değildir. Aksine dua olarak kabul edilir. Çünkü Müslim’de bu hadisin başlığı, “Peygamber (s.a.s.) Bir Kimseye Hak Etmediği Halde Lanet Eder veya Söver Yahut Beddua Ederse, Bu Onun, O Kimse İçin Zekat, Ecir ve Rahmet Olacağı Babı” şeklinde geçmektedir.¹⁷¹

Görüldüğü gibi Rasûlullah (s.a.s.) aslında yetim kız çocuğuyla ilgilenerek ona sevgisini göstermeye çalışmıştır. Fakat kız çocuğu H. Peygamber’in (s.a.s.) bu tutumunu yanlış anlamış ve bedduaya maruz kaldığını hissederek üzülmüştür. Ancak H. Peygamber (s.a.s.) aslında ona duada bulunmuş ve onun hakkında Allah (c.c.)’tan hayır dilemiştir.

Pek çok dilde aslı itibariyle olumsuz bir lafız olduğu halde manen olumlu olan cümleler bulunmaktadır. Bazı tarîz ifadeleri aşırı sevgi ve ilgi manasında kullanılmaktadır. Bu hadiste de kısmen bu durum vaki olmuştur. H. Peygamber (s.a.s.) toplumun içinden çıkan bir Peygamber olarak o kültürde sıkça kullanılan aşırı sevgiye dair bir cümle kullanmıştır. Bu hadisten çıkarılması gereken asıl husus, bu tarz sevgilerin caiz olacağı, H. Peygamber’in (s.a.s.) sünneti ve hayatı çerçevesinde görölmesidir. Çünkü Resûlullah (s.a.s.) Müslümanlara en iyi örnektir.¹⁷²

H. Peygamber (s.a.s.) içerisinde doğup büyüdüğü toplumun kültürüne ve sosyal hayatına hakim olması itibariyle, halkın kullandığı deyimleri de kullanmıştır. Bununla ilgili hadislerde pek çok örnek bulunmaktadır. Örneğin: Sevgili peygamberimiz Muâz b. Cebel’e “*Annen seni kaybedesice!*”¹⁷³ şeklinde bir söylemde bulunmuştur. Bu cümle lafız itibariyle her ne kadar beddua olarak görölse de, mana ve amaç bakımından büyük bir sevginin göstergesidir. Çünkü Rasûlullah

¹⁷⁰ Müslim, “Birr ve Sıla”, 88-97.

¹⁷¹ Müslim, “Birr ve Sıla” a.yer.

¹⁷² Ahzâb, 33/21.

¹⁷³ Tirmizi, “İman”, 13.

(s.a.s.) Muâz'ın bizzat kendisine “*Muâz ne iyi adam!*”¹⁷⁴ şeklinde iltifatta bulunmuş, onun ahirette ilim sahiplerinin önünde olacağını söylemiştir.¹⁷⁵

Rasûlullah (s.a.s.) nadir de olsa, bazen Arapların örf, adet ve geleneklerine uyarak onlara ait bazı ifadeleri kullanmıştır. Örneğin Muaviye b. Ebî Süfyân ile ilgili “*Allah karnını doyurmasın*”¹⁷⁶ ifadesi o günün toplumunda geleneksel bir deyimdir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu cümlesinin gerçek anlamda olmadığı açıktır. Çünkü yemek yemek bir suç değil insanın asli bir ihtiyacıdır. Hadis'ten anlaşıldığı kadarıyla Hz. peygamber, (s.a.s.) bir emrini Muaviye'ye iletmiştir. Fakat Enes b. Malik, Muaviye'ye Efendimizin (s.a.s.) emrini iletmemiş, onun sofrası üzerinde olduğunu görünce geri dönüp durumu bildirmiştir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bu cümleyi söylemiştir. Sonuç itibarıyla Resûlullah (s.a.s.)'ın durup dururken o dönemde vahiy kâtibi olan Muaviye'ye beddua etmesi uzak bir ihtimal olarak görülmektedir.

Beddua cümleleri karşı tarafı her zaman haksız duruma sokmaz. Şayet karşı taraf bunu hakketmemişse bunu gerçek manada anlamamak gerekir. Örneğin Hz. Peygamber (s.a.s.) bazı hanımlarına: “*boğazı kesilesice*”, “*çocuğu olmayasica*”, “*saçı traş edilesice*” anlamlarına gelen cümleler kullanmıştır. Bu tür deyimler Arapların iradesizce söylediği ve herhangi bir kasıt amacı taşımayan sözlerdir.¹⁷⁷

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şakalaştığı yetimlerden biri de Ümmü Seleme'nin yetim kalan çocuklarından biri olan Zeynep'tir. Ümmü Seleme'nin kocasının Uhud Savaşı'nda şehit düşmesi üzerine çocukları yetim kalmış daha sonra Ümmü Seleme Hz. Peygamber'le (s.a.s.) evlenmiş ve çocuklarını himaye etmiştir.¹⁷⁸

Ümmü Seleme, Rasûlullah'ın (s.a.s.) evine babalarını kaybetmiş ve hüznü olan dört çocuğuyla birlikte gelmişti. Dolayısıyla Rasûlullah Ümmü Seleme'ni yetim kalan çocuklarını kendi çocukları gibi sevmiş ve onlara babalık yapmıştır. Babalarının acılarını hissettirmemek için onların gönüllerini almaya çalışmış ve onlarla şakalaşmıştır. Bir gün Ümmü Seleme'nin küçük kızı Zeynep'in yüzüne

¹⁷⁴ Buhârî, “Fezâ'ilü'l-Kur'ân”, 8, “Menâkıbü'l-Ensâr”, 16; Müslim, “Fezâ'ilü's-Sahâbe”, 119; Tirmizî, “Menâkıb”, 32; İbn Sa'd, C. 2, ss. 347, 350.

¹⁷⁵ Buhârî, “Fezâ'ilü'l-Kur'ân”, 8; M. Yaşar Kandemir, “Muâz b. Cebel”, *DİA*, İstanbul: 2005, C. 30, ss. 338-339.

¹⁷⁶ Müslim, “Birr ve Sıla”, 88-97.

¹⁷⁷ Mübarekfürî Safiyyürrahman, *Minnetü'l-Mün'im fi şerhi Sahih-i Müslim*, Riyad: Daru's-Salam, 1999, C. 2, s. 249; Şadiye Yılmaz, a.g.e., s. 73.

¹⁷⁸ İbn İshak, *Siret (Mübtade' Meb'as ve Meğazi)*, thk. Muhammed Hamidullah, Beyrut: İhyau Turasi'l-arabî, 1981, s. 242.

biraz su serpmiş ve onu güldürmüştü. Yıllar sonra Zeynep yaşlanmış fakat yüzündeki gençliği hiç gitmemişti. Rasûlullah'ın (s.a.s.) şaka amacıyla yüzüne su serptiği için yüzünün hep genç kaldığı söylenmiştir.¹⁷⁹

“Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şakalaşıp lakap verdiği yetimlerden birisi de Abdullah el-Müzenî'dir. Babasının vefat etmesi üzerine amcasının himayesine giren Abdullah İslâm'ı kabul etmiş ve uzun yıllar Müslüman olduğunu amcasından gizlemiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye hicret etmesiyle birlikte dayanamayıp bu konuyu amcasına açması üzerine amcası çok öfkelenmiş ve onu himayesinden atarak bütün mallarını ve elbiselerini elinden almıştır. Bunun üzerine Abdullah ise annesinin evinde bulduğu bir çuvalı iki parçaya ayırarak kendisine elbise yapmış böylece Medine'ye gitmiş ve gece vakti Mescid-i Nebî'ye varıp orda uyumuştur.”¹⁸⁰

Rasûlullah (s.a.s.) sabah namazını kıldırdıktan sonra iki çuval parçası içinde olan Abdullah'ı görmüş ve ona kim olduğunu sormuştur. Abdullah'ın kendisini tanıtip isminin Abduluzza demesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Sen iki çuvallı Abdullah'sın*” diyerek onunla şakalaşmış ve ismini Abdullah olarak değiştirmiştir. Böylece Abdullah Rasûlullah'ın (s.a.s.) kendisine vermiş olduğu “iki çuvalı” manasına gelen “Zü'l-Bicâdeyn” ismiyle meşhur olmuştur.”¹⁸¹

2.2.Yetimlere Karşı Şefkatli ve Merhametli Olması

Allah Rasûlü (s.a.s.) yetimlere merhametli davranmakla ilgili şöyle buyurmuştur: “*Beni hakla gönderen Allah'a yemin olsun ki, yetime merhamet edene, ona yumuşak konuşana, onun yetim olmasına ve zayıflığına acıyana ve Allah'ın kendisine bahşettiği imkânlarla şımarıp komşusuna üstten bakmayana, Allah kıyamet gününde azap etmez.*”¹⁸² Bu hadisiyle Hz. Peygamber (s.a.s.) azaba uğramamanın yollarından birisinin de yetime merhametle muamele etmek, yumuşak bir üslup kullanmak ve ona acımak olduğunu bize bildirmiştir.

Anne baba sevgisi bir çocuğun gelişimi için en önemli unsurlardan biridir. Çünkü bu, çocuğun kalbine şefkat ve merhameti yerleştirmektedir. Yetimler bu tür

¹⁷⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, C. 24, ss. 280-282; İbn Hacer, *el-İsabe*, C. 8, s. 96.

¹⁸⁰ İbn Hacer, *El-İsâbe*; C. 4, ss. 98-99.

¹⁸¹ İbn Hacer, *El-İsâbe*; C. 4, ss. 98-99; İbn İshak, *es-Sîre*, C. 5, ss. 273-274.

¹⁸² İbni Hanbel a.g.e., ss. 263, 387.

hislerden mahrum oldukları için toplum içerisinde onlara bu duyguları yaşatan bireylere ihtiyaç duyarlar. Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu tecrübe ettiği için yetim çocukların hissiyatını çok önemsemiştir. Dolayısıyla onların ne tür şeylerle mutlu olacağını çok iyi bilen bir peygamber olarak yetimlere merhametli davrandığını Beşir b. Akrebe'den biliyoruz.

Ne zaman ve nerede doğduğu tam olarak bilinmeyen Beşir b. Akrebe el-Cühenî, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bizzat ilgilendiği ve babalık yaptığı yetim çocuklardan birisidir. Bazı rivayetlere göre adı "Bişr" olarak bize ulaşmışsa da kaynakların çoğunluğu isminin "Beşîr" olduğunu söylemektedir. Beşîr ismini kendisine Resûlullah vermiştir. Ondan önceki ismi Bahîr'dir. "Ebû'l-Yemân" künyesiyle tanınan Beşîr, Cüheyne kabilesine mensuptur. Bir süre sonra Filistin'e yerleşmiştir. Kaynaklara göre Filistin'e yerleşen ilk sahabe olarak bilinen Beşîr aynı zamanda "el-Filistînî" adıyla da bilinmektedir. Hicri 85 yılında aynı şehrin Kûr köyünde vefat etmiştir.¹⁸³

Hicretin 3. yılında meydana gelen Uhut savaşında şehit olan sahabîlerden birisi de Beşîr b. Akrebe'nin babasıdır. Bu sebeple yetim kalmış ve Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisini ziyarete gitmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.s.) bu ziyaretini şöyle aktarmaktadır:

"Babam, katıldığı gazvelerin birinde şehit oldu. Rasûlullah da bizzat o savaşta olduğu ve babamın durumundan haberdar olduğu içine bize uğradı. Ben de o sırada ağlıyordum. Rasûlullah ağladığımı görünce bana şöyle buyurdu: '*Sus, ağlama! Ben senin baban, Âişe de senin annen olsa razı olmaz mısın?*' diyerek beni teselli etti.¹⁸⁴ Ben de Rasûlullah'ın bu teklifine çok sevinerek: '*Evet, razı olurum yâ Rasûlullah! Anam babam sana feda olsun*' şeklinde karşılık verdim."¹⁸⁵

Bir yetim olan Hz. Peygamber (s.a.s.) babanın şefkat ve merhametinin nasıl olduğunu kendisine baba gibi sahip çıkanlardan öğrenmiştir. Dolayısıyla yetimleri kendi çocukları gibi görmüş ve onlara babalarını aratmamıştır. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Beşîr b. Akrebe'ye karşı göstermiş olduğu merhametli davranışı Beşîr'i o kadar etkilemiştir ki, hayatı boyunca Allah Rasûlü (s.a.s.)'nün bu sözünü unutmamıştır. Rasûlullah'a o kadar bağlanmıştır ki daha sonraki yıllarda halife olan Abdülmelik b.

¹⁸³ İbn'ül-Esîr, a.g.e., C. 1, s. 401

¹⁸⁴ Kandehlevî, *Hayatu's-sahâbe*, C. 3, s. 256.

¹⁸⁵ Buhârî, *Tarih-i Kebir*, Beyrut: Dar'ul-Fikr, 1986, C. 2, s. 78; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, C. 4, s. 60.

Mervan'ın teklifini reddetmiştir. Abdülmelik, Amr b. Saîd'i öldürdüğünde bu durumla alâkalı Beşîr'den bir şeyler söylemesini istemiştir. O da Hz. Peygamber (s.a.s.)'den *“Sırf gösteriş ve riya için konuşmaya kalkışanı, Allah kıyamet günü riya ve gösteriş makamında tutar.”*¹⁸⁶ sözünü işittiğini söylemiş ve halifenin teklifini geri çevirmiştir.

2.3. Yetimlerin Başını Okşaması

Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimlerin gönüllerini kazanmak için daima başlarını okşar ve Sahâbesine de bunu tavsiye ederdi. Bir hadîste: *“Bir kimse yalnızca Allah'ın rızasını gözeterek bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç teline karşılık ona mükâfat vardır”*¹⁸⁷ şeklinde buyurarak bu amelin ne derece büyük bir mükâfat olduğunu müjdelemiştir. Rasûlullah'ın (s.a.s.) yetim sahâbîlerin başını okşadığına dair örneklerini şöyle sıralayabiliriz:

Beşîr b. Akrebe, henüz küçük bir çocukken babası Akrebe ile birlikte Hz. Peygamber (s.a.s.)'i ziyarete gitmiş; Rasûlullah (s.a.s.) da onu yanına oturarak başını okşamıştır. Dilinde kekemelik olduğundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.) ona dua etmiş ve onun bu hastalığı geçmiştir. Yaşlandığında saçlarının beyazladığı fakat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) başını okşayarak elini değdirdiği kısımların siyah kaldığı rivayet edilmiştir.¹⁸⁸

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) başını okşayıp sakip çıktığı yetimlerden biri de Ca'fer b. Ebî Tâlip'in yetim kalmış çocuğudur. Ca'fer, Mu'te Savaş'ında şehit olmuştu. O esnada oğlu Abdullah sekiz yaşlarındaydı. Hz. Peygamber (s.a.s.) Ca'fer'in şehit olduğunu öğrendiğinde hemen evine gitmiş, gözyaşları içinde çocuklarını bağrına basıp koklamış ve saçlarını okşamıştır.¹⁸⁹

Babası Habeşistan'a ilk hicret eden sahâbîlerden olan Abdullah b. Ca'fer, Habeşistan'da doğan ilk Müslüman çocuktur. Ailesiyle birlikte Medine'ye geri dönen Abdullah, çok küçük yaşlarda Peygamber'e (s.a.s.) biat etmiştir. Kaynaklarda bu sırada yedi yaşında olduğu geçmektedir. Aynı zamanda Hâşimoğulları'ndan Rasûlullah'ı (s.a.s.) gören ve sohbetine iştirak edenlerin sonuncusudur. Hz.

¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Kahire: 1895, C. 3, s. 500; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, ss. 434-435.

¹⁸⁷ İbn Hanbel, a.g.e., C. 5, s. 250.

¹⁸⁸ İbn Hacer, s.g.e., C. 1, s. 159; İsmail Lütü Çakan, “Beşîr b. Akrebe”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1992, C. 6, ss. 4-5.

¹⁸⁹ İbn Hacer, a.g.e., Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1995, C. 1, ss. 592,594.

Peygamber'in (s.a.s.) vefatında on yaşlarında olan Abdullah, 80 yaşında Medine'de vefat etmiştir.¹⁹⁰

Babasının Mu'te Savaşı'nda şehit düşmesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) ona büyük ilgi göstermiştir.¹⁹¹ Abdullah, Rasûlullah'ın (s.a.s.) kendisine ve ailesine olan ilgisini şöyle aktarmaktadır: "Rasûlullah'ın (s.a.s.) gelip babamın vefat haberini anneme verdiği zamanı iyi hatırlıyorum. Annem (Esma bnt. Umeys) bu haberi ilk duyduğunda inanmadı. Rasûlullah (s.a.s.) benim ve kardeşimin başını okşadı. Bu sırada gözlerinden yaşlar akıp sakalına damlıyordu. Ondan sonra şu şekilde dua etti: *'Allah'ım, şüphesiz Ca'fer, en güzel mükâfata erişti. Onun soyundan arkasında bıraktığın kullarından en iyisini ona halef yap'*¹⁹² Sonra da, *'Ey Esma, sana müjde vereyim mi?'* diye buyurdu. Esma ise: 'Evet, Ya Rasûlallah, anam babam sana feda olsun dedi. Sonra Allah Rasûlü (s.a.s.) şu karşılığı verdi: *'Allah Ca'fer için iki kanat yarattı, cennette onlarla uçuyor.'* Bunu duyan Esma: 'Anam babam sana feda olsun ya Rasûlallah! Bunu insanlara bildir.' şeklinde Rasûlullah'a (s.a.s.) ricada bulundu.

Daha sonra Rasûlullah (s.a.s.) ayağa kalktı, elimden tuttu, diğer eliyle de başımı okşuyordu. Ardından Mescid-i Nebevi'ye girdi, minbere çıktı, beni de alt basamakta kendi önünde oturttu. Üzgün olduğu yüzünden anlaşılıyordu. Minberde konuşmaya başladı ve şöyle dedi: *'Kişi kardeşiyle ve amcası oğluyla övünmelidir. Biliniz ki, Ca'fer şehit oldu ve Allah O'nun için iki kanat yarattı, Ca'fer onlarla cennette uçuyor.'*¹⁹³ Sonra minberden indi ve beni de yanına alarak evine götürdü. Bize yemek yapılmasını emretti. Yemek yapıldıktan sonra kardeşimi de çağırttı. Onun yanında güzel bir öğle yemeği yedik. Rasûlullah'ın (s.a.s.) hizmetçisi Selma, arpayı öğütüp elemiş, ayıklamış, pişirmişti. Daha sonra da zeytinyağı dökerek karıştırmış ve üzerine biber dökerek hazırlamıştı. Rasûlullah'ın (s.a.s.) yanında kardeşimle beraber bu yemeği yedik. O'nun yanında üç gün kaldık, hanımlarının evlerinde dolaştık. Sonra bizi alıp evimize geri getirdi. Bundan sonra günlerden bir gün Rasûlullah (s.a.s.) yanıma geldi. Ben de o sırada bir koyun pazarlığı yapıyordum. Beni bu durumda görünce şöyle buyurdu: *'Allah'ım, onun alışverişinde*

¹⁹⁰ İbn Hacer, a.g.e., C. 5, s. 37.

¹⁹¹ İbn Hacer, a.g.e., C. 5, s. 36.

¹⁹² İbn Hacer, a.g.e., C. 5, ss. 36-37.

¹⁹³ İbn Hacer, a.g.e., C. 1, ss. 593-594.

bereket ihsan et. ' Bunun üzerine Vallahi, sattığım ya da aldığım her şeyde bereket olmaya başladı."¹⁹⁴

Abdullah b. Ca'fer, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine dair yakın ilgisini gösteren hatırasını şöyle aktarmaktadır:

"İyi hatırlıyorum, çocukken ben ve amcam Abbas'ın iki oğlu olan Kusem ile Ubeydullah bir gün sokakta oynuyorduk. Allah Rasûlü (s.a.s.) bineğiyle yanımıza geldi ve beni göstererek: '*Şunu kaldırın benim yanıma bindirin!*' dedi ve beni ön tarafına oturttu. Sonra Kusem'i gösterdi ve: '*Şunu da bindirin!*' dedi. Onu da arkasına bindirdi. Rasûlullah'ın (s.a.s.) amcası Abbas, Kusem'den çok Ubeydullah'ı severdi. Buna rağmen Allah'ın Rasûlü (s.a.s.) ondan çekinmedi ve bineğine Kusem'i bindirdi. Daha sonra üç defa başımı okşadı ve her okşayışında: '*Allah'ım! Ca'fer'in ev halkına ve evlatlarına sahip çık*'¹⁹⁵ şeklinde dua etti."¹⁹⁶

2.4. Yetimlere Duada Bulunması

Rasûlullah (s.a.s.), zayıf olmaları ve kendisilerini muhafaza etme bakımından güçlü birisine ihtiyaç duymaları hasebiyle yetimlerle birlikte kadınları da zikretmiştir. Yetim ve kadınların içinde bulunduğu durumu Allahü Teâlâ'ya yakınmış ve onlara sahip çıkılması gerektiğini ashabına bildirmiştir. Yaptığı tüm tavsiye ve uyarılara rağmen bu iki kesim konusunda yine de sıkıntı yaşandığını ifade etmiştir.

Ebû Hüreyre'den rivayet edilen hadis şöyledir:

"*Allah'ım! İki zayıfın, yetimle kadının hakkı konusunda zorlanıyorum.*"¹⁹⁷

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu yakınmasından, ümmetin, yetim ve kadın hakları konusunda yeterince hassas davranmadığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Enes b. Mâlik'e yapmış olduğu duayla ilgili bir rivayet şöyledir: "Katade, Enes'ten şöyle rivâyet etti: Annem şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Enes sana hizmette bulunsun. Böylece sen de onun için Allah'a

¹⁹⁴ İbn Hacer, a.g.e., C. 5, ss. 36-37; İbn Ebi'l-Hadîd, İzzüddin İbn Ebi'l-Hasan, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut: Daru İhya-i kutubi'l-arabiyye, 1962, C. 17, s. 71.

¹⁹⁵ Vakîdî, C. 2, s. 762; İbn Sa'd, a.g.e., C. 4, s. 38; Taberî, a.g.e., C. 3, s. 41; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. 2, s. 237.

¹⁹⁶ İbn Hanbel, a.g.e., C. 1, s. 555; İbn Sa'd, a.g.e., C. 5, s. 126; İbn Ebî Şeybe, a.g.e., C. 8, s. 549.

¹⁹⁷ İbn Hanbel, a.g.e., C. 4, s. 633; İbn Mâce, "Edeb", 6.

dua edersin' deyince, Peygamber (s.a.s.): *'Allah'ım! Onun malını ve evlatlarını arttır'* şeklinde dua etmiştir.”¹⁹⁸

Sabit, Enes'ten şöyle rivâyet etti: Peygamber (s.a.s.): *'Ey Allah'ım! Onun malını ve evlatlarını arttır ve ömrünü uzat.'* şeklinde bana duada bulundu. Bunun üzerine Enes dedi ki: 'Vallahi Peygamberin bu duası üzerine malım çok bereketlendi.

“İbn Humejd'in Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiğine göre: Peygamber (s.a.s.) Ümmü Süleym'in evine girdi. Ümmü Süleym ona hurma ve yağ verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.) şöyle söyledi: *'Hurmalarınızı tabaklarınıza koyun. Yağlarınızı da küplerinize koyun. Zira ben oruçluyum.'* Sonra evin bir köşesine geçti ve bize nafil bir namaz kıldırdı. Namazı kıldırdıktan sonra Ümmü Süleym ve ailesi için dua etti. Bunu duyan Ümmü Süleym: *'Ey Allah'ın Rasûlü! Benim yanımda birisi var'* dedi ve Peygamber: (s.a.s.) *'Kimdir o?'* Ümmü Süleym şöyle cevap verdi: *'Senin hizmetçin Enes.'* Yaşanan bu olay üzerine Enes b. Mâlik: *'Peygamber (s.a.s.) bana dünyada ve ahirette benim için yaptığı duadan daha hayırlı bir şey bırakmadı.'* diyerek Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onun için yaptığı duanın öneminden bahsetmiştir.”¹⁹⁹

Hiz. Peygamber (s.a.s.) çobanlık yapan Ebû Kursafe Cendere b. Hayşene adlı yetim bir çocuğun koyunlarının bereketlenmesi için kendisine bereket duasında bulunmuştur.

Kinâne kabilesinden olan Kursafe, bir süre Şam'da kalmış oradan da Filistin'e²⁰⁰ veya Tihame'ye gitmiştir. Hiz. Peygamber'le (s.a.s.) ilgili hatırasını şöyle aktarmaktadır:

“Ben annemle teyzemin yanında büyüyen bir yetim idim. Annemden ziyade teyzeme daha çok meylim vardı. Koyun ve kuzu çobanlığı yapıyordum. Teyzem çoğu zaman bana şöyle söylerdi: *'Bu adamın (Rasûlullah'ı) (s.a.s.) kastederek) yanına gitme, o seni saptırır ve yoldan çıkarır'* Ben de meraya çıkar, koyunlarımı orada bırakıp Peygamber'in (s.a.s.) yanına gider ve orda durup sözlerini dinlerdim. Akşama doğru koyunların memeleri kuru ve boş olduğu halde eve dönerdim.

¹⁹⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâmü'n-Nübelâ*, 2. b., C. 3, s. 398.

¹⁹⁹ Zehebî, a.g.e., C. 3, s 399-400.

²⁰⁰ Buhârî, “Edebü'l-Müfred”, 428.

Teyzem bu durumu görünce bana şöyle derdi: ‘Ne oldu senin bu koyunlarına, memeleri niçin böyle kurudur?’ Ben de: Bilmiyorum, derdim. Daha sonraki günlerde ilk günkü gibi ikinci gün de koyunlarımı merada bırakıp Peygamber’in (s.a.s.) yanına gittim. Üçüncü gün yine gittim ve O’nu dinledim. Peygamber (s.a.s.)’i dinlediğim günlerden bir gün O’nun şöyle söylediğini işittim: *‘Ey insanlar, Hicret edin ve İslâm’a sımsıkı sarılın. Çünkü cihad sürdüğü sürece hicret bitmez.’*

Bu sözün ardından Müslüman oldum ve Peygamber’in (s.a.s.) yanına giderek kendisini dinledim. En sonunda teyzemin bana olan sözümü ve koyunlarımın durumunu Hz. Peygamber (s.a.s.)’e anlattım. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): *‘Bana koyunları getir’* dedi. Ben de onları alıp Peygamber (s.a.s.)’e getirdim. Allah’ın Rasûlü (s.a.s.) koyunların sırtlarını ve memelerini sıvazladı ve bereketli olmaları için dua etti. Rasûlullah’ın (s.a.s.) bu duasından sonra koyunlar süt ve yağla dolup taşı. Koyunların bu haliyle teyzeme gittiğinde teyzem bana: ‘Yavrum, işte koyunları böyle otlat’ dedi. Ben de dedim ki: ‘Teyzeciğim, ben her gün nasıl otlattıysam bugün de öyle otlattım. Ancak sana şunu haber vereyim ki: ‘Ben Peygamber’in (s.a.s.) yanına gittim ve Müslüman oldum.’ Böylece O’nun ahlâkını ve sözlerini teyzeme anlattım. Bu olay üzerine annem ve teyzem şöyle dedi: ‘Bizi de Peygamber’e (s.a.s.) götür.’ Ben, annem ve teyzem hemen Rasûlullah’a (s.a.s.) gittik ve onlar da Müslüman olup Peygamber’e (s.a.s.) biat ettiler. Ancak onlar kadın oldukları için Peygamber’le (s.a.s.) tokalaşmadılar.”²⁰¹

2.5. Yetimlerle Sırdaş Olması

Hz. Peygamber (s.a.s.) küçük yaştaki çocukları muhatap almış onlarla her daim arkadaş olmuştur. Özellikle yetimlere karşı bu konuda daha hassas davranmış hatta onlarla bazı sırlarını paylaşarak sırdaş olmuştur.

Enes b. Mâlik, rivayet ettiği şu bilgide Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sırrını muhafaza ettiğini ve O’nunla (s.a.s.) sırdaş olduğunu şöyle anlatmaktadır: Çocuklarla oyun oynuyordum. O esnada Rasûlullah (s.a.s.) geldi ve bize selam verdi. Daha sonra beni bir iş için bir yere gönderdi. Kendisi de bir duvarın gölgesinde oturup bekledi. Ben gelince bana verdiği görevin durumunu anlattım.

²⁰¹ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi, Kahire: Mektebetu ibn Teymiye, C. 27, s. 213.

Sonra da dönüp evime gittim. Eve gidince annem neden geç kaldığımı sordu. Ben de Rasûlullah'ın beni bir işe yolladığını anlattım. Bunun üzerine annem o işin ne olduğunu sordu. Ben de bunun Peygamber'le (s.a.s.) aramda bir sır olduğunu, dolayısıyla söyleyemeyeceğime dair karşılık verdim. Annem benim bu davranışımın dolayı çok mutlu oldu ve şöyle söyledi: 'Oğlum, Rasûlullah'ın (s.a.s.) sırlarını saklamaya devam et.'²⁰²

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s.a.s.) çocuk yaştaki bir yetimi muhatap almış ona sırlarını vermiştir. Henüz küçük bir çocuk olan Enes'in yetişkin bir birey gibi davranarak sırları ifşa etmediği ve muhafaza ettiği görülmektedir. Bu durum Enes'in Hz. Peygamber'in (s.a.s.) terbiyesinde yetiştiğini ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetimleri hassasiyetle eğittiğini göstermektedir.

2.6. Yetimlere Tavsiyelerde Bulunması

Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimlerin terbiye ve ıslah edilmelerine önem vermiş bu konuda yetimlere pek çok tavsiyede bulunmuştur. Enes b. Mâlik Rasûlullah'ın (s.a.s.) kendisine vermiş olduğu öğüt ve tavsiyeyi şöyle aktarmaktadır:

Rasûlullah (s.a.s.) bana şöyle buyurdu: *“Yavrucuğum! Hiçbir kimseye karşı kalbinde hile ve kin besleme. Sonra bana şöyle söyledi: Yavrucuğum! İşte benim sünnetim budur. Kim benim sünnetimi yaşatırsa beni sevmiş olur, kim de beni severse Cennet'te benimle birlikte olur.”*²⁰³

3. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Yetimlerle İlişkisi

Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimlerle olan münasebetimizde birtakım emir ve nasihatlerle bizlere bunu tavsiye etmiştir. Zira kendisi de hayatının her alanında yetimlere karşı iyi muamelede bulunmuş ve yetimleri toplumun en üst seviyesine çıkarmıştır.

²⁰² Kandehevi, *Hayatü's-Sahâbe*, C. 3, s. 33.

²⁰³ İbn Mâce, “Mukaddime”, 7; Tirmizî, “İlim”, 16.

3.1.Yetimlerle Yakından İlgilenmesi

3.1.1. Abdullah el-Müzenî

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) değeri verip sahip çıktığı yetimlerden birisi de Abdullah el-Müzenî'dir. Yetim olarak büyüyen Abdullah, küçük yaşta İslâm'ı kabul etmiş ve Rasûlullah (s.a.s.), Abduluzza olan ismini Abdullah olarak değiştirmiştir.²⁰⁴

Babasının vefat etmesinin ardından amcasının himayesinde kalan Abdullah, İslâmiyet'i tercih ettiğini bir türlü amcasına söyleyememiştir. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra nihayet bir gün bu meseleyi amcasına açmış ve şöyle demiştir:

Amcacım, senin Müslüman olmanı uzun bir süre bekledim. Seninle birlikte İslâm'la şereflenmek istedim fakat senin Muhammed'in dinini kabul etmeyeceğini görüyorum. Bu konuda herhangi bir adım attığını ve olumlu bir tavrını da göremiyorum. Senin İslâm'a girmeye niyetin yoksa bile bana izin ver de ben gireyim dedi. Amcası Abdullah'ın bu sözlerini duyunca çok sinirlendi ve: 'Vallahi, sen Muhammed'e tabi olursan, sana hiçbir şey bırakmam, sana verdiğim her şeyi, hatta üzerindeki elbiseleri dahi alırım.' dedi. Amcasının bu tepkisine karşılık Abdullah şöyle dedi: 'Vallahi ben Muhammed'e tabiyim ve müslümanım; taşlara ve putlara tapmayı da terk ediyorum. İstersen elimdeki her şeyi al!²⁰⁵

Abdullah'ın bu cevabından sonra Amcası ona verdiği bütün malları ve kıyafetleri almış ve onu yalnız başına bırakmıştır. Amcasının bütün bu tehditlerine aldırmayan Abdulah, annesinin evine üstünde hiçbir şeyi olmadan gitmiş ve evde bulunan bir çuvaldan kendisine elbise yapıp onu giymiştir. Böylece uzun zamandır Hiz. Peygamber'e (s.a.s.) kavuşma hayalini gerçekleştirmek için Medine'nin yoluna koyulmuş ve gece vakti Medine'ye varmıştır. Ertesi gün Rasûlullah (s.a.s.) sabah namazını kıldırdıktan sonra cemaate döndüğünde iki çuval parçası içinde olan Abdullah'ı görmüş ve "*Sen de kimsin*" diye sormuştur. Abdullah'ın kendisini tanıtır isminin Abduluzza olduğunu söylemesi üzerine Hiz. Peygamber, '*Sen iki çuvallı Abdullah Zü'l-Bicâdeyn'sin. Bundan sonra yakınımda dur ve sık sık yanıma uğra*'²⁰⁶ diyerek hem onunla şakalaşmış hem de onunla ilgilenmek istediğini belirtmiştir.

²⁰⁴ İbn Sa'd, a.g.e., C. 5, s. 139.

²⁰⁵ Vakıdî, *Meğâzî*, C. 3, s. 1013.

²⁰⁶ İbn Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, C. 3, s. 228.

Böylece Abdullah ‘iki çuvalı’ manasına gelen ‘Zü’l-Bicâdeyn’ ismiyle meşhur olmuş ve hayatının geri kalan kısmını Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yanında geçirmiştir.”²⁰⁷

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) diğer yetimlere olduğu gibi Abdullah el-Müzenî’ye karşı da büyük bir sevgisi bulunmaktaydı. Zira O (s.a.s.) her zaman yetimlerin hâmesi olmuş ve onları toplum içerisinde desteklemiştir. Bir yetim olan Abdullah’a “*Bana yakın dur*” demiş ve onu hep yanında bulundurmıştır. Bu süre zarfında ona Kur’ân’ı Kerîm’i öğretmiş ve Abdullah ileriki zamanlarda Kur’ân’ı güzel okuyan sahabîler arasında yer almıştır.

“Abdullah’ın mescidde gür sesiyle Kur’ân okuması üzerine Hz. Ömer rahatsız olmuş ve Hz. Peygamber’e (s.a.s.): ‘Ya Rasûlallah, bu bedevi Arab’ın sesini işitmiyor musun? Kur’ân okuyunca sesini yükseltiyor, insanların Kur’ân okumasına engel oluyor’ diye şikâyetle bulunmuştur. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): ‘Ey Ömer, onu kendi haline bırak. O, Allah ve Rasûlü için hicret etmiş ve evvâhlardan (Allah için inleyen, coşkun gönüllü) olmuştur’ diye karşılık vermiştir.”²⁰⁸

Abdullah, Kur’ân okumaya âşık olduğu gibi cihad etmeye ve bu uğurda can vermeye de âşıktı. Tebük Gazvesi’nde bulunan Abdullah el-Müzenî, bu savaşta şehit olmayı çok istiyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber’e (s.a.s.) yaklaşıp bu arzusu için ona dua etmesini istedi. “Rasûlullah (s.a.s.) ise, ‘*Bana semüre ağacından bir kabuk getir*’ buyurdu. Abdullah, semüre ağacının kabuğunu getirdi ve ardından Rasûlullah (s.a.s.) onun için şöyle dua etti: ‘*Allah’ım onun kanını kâfirlere haram kıl!*’ Rasûlullah’ın bu duası üzerine Abdullah: ‘Ya Rasûlallah, ben bu duayı kasdetmedim’ dedi ve gönlündeki şehadet arzusunu dile getirdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.) şöyle karşılık verdi: ‘*Sen Allah için cihada çıkar da bu süre zarfında eğer humma hastalığına (ateşli hastalık) yakalanıp vefat edersen o zaman şehit olursun. Ya da bineğinden düşüp ölürsen yine şehitsin. Hangisi olursa olsun sen aldırma! Çünkü hangisinin başına geleceğini bilemezsin.*’²⁰⁹

Müslümanlar Tebük’e vardıktan birkaç gün sonra Abdullah humma hastalığına yakalandı ve orada şehadet mertebesine kavuştu. Abdullah’ın defin

²⁰⁷ İbn Hacer, *El-İsâbe*; C. 4, ss. 98-99; İbn İshak, *es-Sîre*, C. 5, ss. 273-274.

²⁰⁸ Vakıdî, *Meğâzî*, C. 3, s. 1013; İbn İshak, *es-Sîre*, C. 5, s. 274; İbn Sa’d, a.g.e., C. 5, s. 139.

²⁰⁹ İbn Sa’d, a.g.e., C. 5, s. 139-140.

işlemlerini bizzat Rasûlullah (s.a.s.) gerçekleştirdi. Kabrin içine girip, “*Kardeşinizi bana doğru yaklaştırın*” dedi ve onu bizzat kendisi defnetti. Daha sonra ellerini semaya kaldırdı ve “*Allahım, ben ondan razı oldum, sen de ondan razı ol*” şeklinde dua etti.²¹⁰

Bu olayı nakleden Abdullah b. Mes’ûd, Zü’l-Bicâdeyn’in bu durumuna gıpta etmiş ve Abdullah’tan on beş yıl önce Müslüman olmama rağmen keşke onun yerinde ben olsaydım” şeklinde temennisini dile getirmiştir.²¹¹

3.1.2. Zeyd b. Sâbit

Hicretten on bir yıl önce Medine’de doğan Zeyd b. Sâbit, Medine’ye hâkim olan Hazrec’in Neccâroğulları koluna mensuptur.²¹² Abdülmuttalib’in annesinin Neccâroğullarından olması nedeniyle Hz. Peygamber ile akrabalığı bulunmaktadır.²¹³

Hz. Peygamber Medine’ye hicret ettiğinde Zeyd henüz on bir yaşlarında küçük bir çocuktur. Kendisi hicretten önce Müslüman olmuş ve hayatının sonuna kadar Medine’de yaşamıştır. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yakından ilgilendiği ve değer verdiği yetimlerden olan Zeyd, Rasûlullah’ın terbiyesinde ve ilim halkasında büyümüş, böylece vahiy kâtibi olarak İslâm’a hizmet etmiştir.

Zeyd, Medine’ye hicret etmeden önce yaklaşık on yedi sûre ezberlemiş daha sonra Hz. Peygamber’in (s.a.s.) gelmesiyle birlikte Kur’ân’ı ezberleyerek hafızlar arasına katılmıştır. Aynı zamanda Hz. Peygamber’in (s.a.s.) tavsiyesiyle kısa bir sürede İbranice ve Süryanice’yi öğrenerek diplomatik ilişkilerde tercümanlık görevinde bulunmuştur.²¹⁴

Zeyd b. Sâbit, henüz altı yaşındayken babasını kaybetmiş ve yetim kalmıştır. Babası Medine’li Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen Buas

²¹⁰ İbn Sa’d, a.g.e., C. 5, s. 140.

²¹¹ Vakîdî, *Megâzî*, C. 3, s. 1014; İbn Sa’d, a.g.e., C. 5, s. 140; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 292; İbn Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, C. 3, s. 228.

²¹² İbn Sa’d, *Kitâbü’l-Tabakâti’l-Kebîr*, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, Kahire: Mektebetü’l-Hânci, 2001, C. 5, s. 306.

²¹³ Neşet Çağatay, “Zeyd b. Sâbit”, *İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: MEB yayınları, 1963, C. 13, ss. 548-549; Bünyamin Erul, “Zeyd b. Sâbit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yay., 2013, C. 44 ss. 321-322.

²¹⁴ İbn Sa’d, a.g.e., C. 5, ss. 306,307.

savaşlarında öldürülmüş ve Zeyd bundan sonra annesiyle birlikte yaşamaya başlamıştır.²¹⁵

Abdurrahman b. Sa'd b. Zürrâ'e'nin nin aktardığına göre, Zeyd b. Sâbit Rasûlullah'la ilk karşılaşmasını şöyle anlatmaktadır: 'Buas savaşlarında ben altı yaşındaydım. Bu, Rasûlullah'ın Medine'ye hicretinden beş yıl önceydi. Rasûlullah Medine'ye geldiğinde O'na götürüldüm. O zamanlar on bir yaşlarındaydım. Beni 'Hazrec kabilesinden bir çocuk' diye tanıttılar. Rasûlullah bana 16 sûre okudu. Daha sonraki zamanlarda Bedir ve Uhud savaşlarına katılmama izin verilmedi. Ancak Hendek savaşına katılmama izin verildi.²¹⁶

Hiz. Peygamber'in Zeyd'e olan sevgisi Hendek Gazvesi'nde ondan övgüyle bahsetmesinden anlaşılmaktadır. Zeyd, Ahzab gününde kazılan hendeklerdeki toprakları taşımak için canla başla uğraşıyordu. Çocuk olmasına rağmen bir yetişkin gibi çalışıyor ve yorulmak nedir bilmiyordu. Onun bu gayretini gören Hiz. Peygamber, "*Ne iyi bir çocuk*" diye onu takdir etmiş ve övmüştü.²¹⁷

"Ahzab savaşında hendeklerin kazılması esnasında Sa'd b. Muaz, yorulmuş, Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında oturup dinlenmişti. O sırada hendeğin içindeki toprakları çıkarmakla uğraşan Zeyd b. Sabit'i göstererek: 'Ya Rasûlallah, Allah'a hamd olsun ki, Buas Savaşlarında bu çocuğun babası beni sağ bıraktı da sana iman etme şerefi bana nasip oldu.' dedi. Rasûlullah ise (s.a.s.) '*Fakat onun bu oğlu ne iyi çocuktur!*' şeklinde Zeyd'e iltifat etmiştir."²¹⁸

Hendekten toprak çıkarırken yorulduğu için uyuyakalan Zeyd'in silahını Umâre b. Hazm şaka amacıyla alıp bir kenara saklamış, Zeyd uyanınca silahını yanında göremeyince etrafı aramaya başlamıştı. Bunun üzerine telâşlanmış ve korkmuştu. Hiz. Peygamber bu olayı işitince Zeyd'i yanına çağırarak teessüm ederek ona şöyle takılmış: "*Ey uykucuların pîri! Sen uykuya daldın, silâhların da kaybolup gitti!*" Ardından sahâbeye yönelerek: "*Bu çocuğun silâhının yerini bilen var mı?*" diye sordu. Umâre b. Hazm, Rasûlullah'ın bu sorusu üzerine ayağa kalktı ve: "Yâ Rasulallâh, ben biliyorum, silâhlar bende" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah,

²¹⁵ İbn Sa'd, a.g.e., C. 5, s. 307.

²¹⁶ İbn Sa'd, a.g.e., a.yer..

²¹⁷ Vâkıdî, *Meğâzî*, C. 2, s. 448, 453; İbn Sa'd, a.g.e., C. 5, s. 309; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, s. 245.

²¹⁸ İbn Sa'd, a.g.e., a.yer..

Umâre'ye hitaben: *“Ey Umâre! Silâhlarını ona teslim et!”* diyerek ashabına şu tavsiyede bulundu: *“Şaka olarak da olsa Müslümanları korkutmak veya onların herhangi bir eşyasını alıp saklamak doğru değildir.”*²¹⁹

3.2. Yetimlerin Arsasına Sahip Çıkması

Rasûlullah (s.a.s.) 622 yılında Medine'ye hicret ettiğinde Mâlik b. Neccar oğulları yurduna varmış ve devesi orada boş bir arazide çökmüştür. Rasûlullah (s.a.s.) bineğinin sırtından inmeden bir süre beklemiş ve deve daha sonra kalkıp yoluna koyulmuştur. Hz. Peygamber, devesinin orada oturmasını o bölgeye bir mescid inşa etme alameti olarak bildirmiştir. Rasûlullah bu arsanın sahibini sorunca, Muaz b. Afra': *“Ya Rasûlallah bu arsa Amr'ın iki oğlu olan Sehl ve Süheyl'e aittir, o ikisi benim baktığım yetimlerdir, ben onları razı ederim”* şeklinde cevap vermiştir.²²⁰ Böylece o gün Mescid-i Nebevi'nin arsasının o iki yetime ait olduğu belirlenmişti.²²¹

Bu iki yetim, Es'ad b. Zürene'nin himayesinde idiler. İbn Hişam'ın rivayetine göre ise bunlar Muaz b. Afra'nın evinde kalıyorlardı.²²² İbn Afra arsayı vermeleri hususunda Sehl ve Süheyl'i ikna edeceğini Hz. Peygamber'e söylemiş ve bu iki yetim de arsayı bağışlayacaklarını bildirmişlerdi. Fakat yetimlerin malını ve hakkını her zaman koruyan Rasûlullah (s.a.s.) bu bağışa olumsuz karşılık vermiş ve arsayı değeri karşılığında satın almıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu davranışı ibadet için de olsa yetimin hakkının her zaman korunması gerektiğini göstermektedir.

3.3. Yetim Çocuğa Hurmalık Bağışlaması

Hakkında fazla bilgi bulunmayan Enes b. Fedâle babası İbn Adiy'le birlikte ashab-ı kiramdandır. Kardeşi Müennis'le birlikte Uhud savaşında göstermiş olduğu hizmetlerden tanınmaktadır. Mekkelilerin Uhud'a doğru yola koyuldukları haberi ulaşınca Hz. Peygamber, (s.a.s.) Enes'le kardeşini düşman hakkında istihbarat toplamak için görevlendirmiştir. Bu iki kardeş müşriklerle Akîk vadisinde

²¹⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, C. 2, s. 448; İbn Sa'd, a.g.e., C. 5, s. 309; Hâkim, *Müstedrek*, C. 3, s. 476.

²²⁰ İbn Hişam, a.g.e., C. 1, ss. 120-121.

²²¹ Buhârî, *Menakıbu'l-Ensar*, 45.

²²² İbn Hişam, a.g.e., C. 1, s. 121.

karşılaştılar ve hemen gelip Rasûlullah'a (s.a.s.) Mekke ordusunun durumunu, sayısını ve silahlarını haber verdiler.²²³

Uhud savaşında şehid olan Enes b. Fedâle'nin oğlu Muhammed, Rasûlullah'a (s.a.s.) getirilince Hz. Peygamber (s.a.s.) satılmaması ve hibe edilmemesi şartıyla ona bir hurmalık bağışladığını bildirdi.²²⁴

Buhârî, Muhammed b. Enes'le ilgili şöyle bir rivayet aktarmıştır: “Peygamber (s.a.s.) Medine'ye hicret ettiğinde ben henüz iki haftalıkımışım. Beni alıp Rasûlullah'ın (s.a.s.) huzuruna götürmüşler. O da başımı okşamış ve şöyle buyurmuş: *'Ona benim adımı verin fakat benim künyemle künyelemeyin.'* On yaşımdayken Peygamber veda haccına beni de yanında götürdü. O zaman benim yüzüme dökülen gür saçlarım vardı.”

Muhammed b. Enes'in oğlu Yunus'un anlattığına göre babasının saçları beyazladığı halde, Rasûlullah'ın (s.a.s.) okşadığı kısmı hiç ağarmadı ve hep genç kaldı. Aynı zamanda babası ve dedesinin Sahâbeden olduğunu da bildirmiştir.²²⁵

3.4. Yetim Kızın Çeyiz Masrafını Ödemesi

Hz. Peygamber (s.a.s.) himayesine aldığı yetimlerle ayrı ayrı ilgilenmiştir. Evlilik çağına gelen yetimlerin evlilik masraflarını kendisi üstlenmiş onlara evlilikle ilgili her zaman nasihat ve tavsiyelerde bulunmuştur. Evlenmek için maddi imkân bulamayan fakir yetim kızların çeyiz ve diğer masraflarını bizzat kendisi karşılayarak ashabına bu konuda çok büyük bir örnek olmuştur. Konuyla ilgili örneklerden birini Câbir b. Abdillâh'ın aktardığı hadiste görmekteyiz:

Rasûlullah (s.a.s.) Âişe'nin yanında büyütüp evlendirdiği yetim kızın çeyiz masraflarını bizzat kendi bütçesinden ödemiştir.²²⁶

3.5. Yetim Çocukların Malını Koruması

Hz. Peygamber, (s.a.s.) yetimler büyüdüklerinde geçim konusunda bir problem yaşamamaları için mallarını koruma hususunda çok hassas davranmıştır.

²²³ İbn Sa'd, a.g.e., C. 8, s. 342; Ali Osman Ateş, “Enes b. Fedâle” *DİA*, İstanbul: TDV. Yay. 1995, C. 11, s. 234.

²²⁴ İbn Sa'd, a.g.e., C. 8, s. 342; İbn Hacer, *el-İsabe*, C. 1, ss. 70-71.

²²⁵ Buhârî, *Tarih-i Kebir*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1986, C. I, s. 6.

²²⁶ Ebu Hanife, Numan b. Sabit, *el-Müsned*, thk. Ebu Muhammed el-Esyutî, Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 2008, s. 57.

Ailelerinden kendilerine kalan mirası muhafaza etmeye büyük özen gösterir, aynı zamanda yetimler rüşd çağına erişinceye kadar onların velayetlerini üzerlerine almalarını istemiştir. Lâkin bu konuda ehil görmediği kimselerin yetimlerin velayetlerini almaları hususunda uyarmıştır.

Konuyla ilgili Rasûlullah, (s.a.s.) Ebû Zer el-Gıfârî'yi yetim velayetini üzerine almaması için şöyle uyarmıştır: *“Ey Ebû Zer, ben seni bu hususta zayıf görüyorum, kendim için arzuladığımı senin için de istiyorum. Sakın iki kişi üzerine amir olma ve yetim malının velayetini üstüne alma.”*²²⁷

Ebû Zer, zühd hayatı yaşayan bir kimse olduğu için yönetim ve velilik etme hususunda zayıf bir kimseydi. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onu yönetici olmaktan ve velayet almaktan menetmesinin sebebi Ebû Zer'in yapısı gereğidir. Rasûlullah'ın (s.a.s.) bu davranışına iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak sadedinde bakılabilir. Çünkü yöneticilik güçlü bir insana ihtiyaç duyar, güçlü olan idare etmeyi ve keskin konuşmasını bilir. Şayet amir insanların nazarında zayıf bir karaktere sahipse hiçbir hürmeti olmaz ve kimseye de sözü geçmez. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.s.) Ebû Zer'in iyiliği için kendisinin yönetici olmamasını ve yetime velilik yapmamasını istemiştir.²²⁸

Yetimi himayesi altına alacak kimsenin dirayetli olması yetimin hakkını koruması bakımından önem arz etmektedir. Çünkü zenginlik, kişilik, yönetme kabiliyetine sahip olmak toplum içerisinde önemli hasletlerdendir. Hz. Peygamber (s.a.s.) Ebû Zer'in idarecilik kabiliyetini zayıf gördüğünden dolayı kendisinden yetim malına velilik yapmamasını tavsiye etmiştir. Aynı zamanda yetim çocuklar akraba bile olsa şiddet görebilme gibi sevgi ve merhametten mahrum olacağı kimselere de teslim edilmemelidir.²²⁹

Bu durumun en belirgin misalini Abdülmuttalib'in ölüm döşegindeyken Hz. Peygamber'i (s.a.s.) emanet ederken yapmış olduğu tercihte görmekteyiz. Rasûlullah'ın amcaları içerisinde Ebû Leheb daha varlıklı olmasına rağmen onu seçmemiş, çok sayıda çocuğu olan fakat aynı zamanda zengin olmayan Ebû Tâlip'i tercih etmiştir. Çünkü Ebû Leheb kötü alışkanlıkların kurbanı olmuş, sefih bir

²²⁷ Müslim, “İmaret”, 17; Ebu Davud, “Vesaya”; İbn Sa'd, a.g.e., C. 4, s. 231.

²²⁸ İbn Sa'd, a.g.e., C. 4, s. 231; İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*, C. 16, s. 266.

²²⁹ Ağırman, a.g.e., s. 17.

durumda yaşayarak İslâm'a karşı savaş açmıştır. Ebû Tâlip ise gönlü zengin birisi olarak gerek şahsiyeti gerek cömertliği sayesinde Hz. Peygamber'e (s.a.s.) en güzel şekilde sahip çıkmış onu kendi evlatlarından ayırmamıştır.²³⁰ Bu sebeple Abdülmuttalib sevgili torununu emin ellere teslim etmiştir. Onun bu davranışı yetimleri muhafazası altına alanların hangi durum ve davranışlarda onların mutlu ve huzurlu olacaklarını bilmeleri açısından bir ders mahiyetindedir.

Hz. Peygamber, (s.a.s.) yetimlerin sosyal durumlarını iyi bir düzeye getirmiş ve bu konu üzerinde titizlikle durmuştur. Peygamberliğinin ilk yıllarında yetimlerin hakkıyla yakından ilgilenmiş, mallarıyla ilgilin düzenlemeler getirmiştir. Nitekim Habeşistan'a giden Muhacirlerin başında bulunan Ca'fer b. Ebû Tâlib, Necâşî'nin karşısında yaptığı savunmada Rasûlullah'ın (s.a.s.) İslâm Dini'yle birlikte insanlara emir ve yasakları getirmiştir. Bu hususlardan birinin de *"yetim malı yemekten men etmek"* olduğunu ifade etmiştir.²³¹

Hz. Peygamber (s.a.s.) yetim malı yemenin haram olduğuna işaret eden bir başka hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

Ubeyd ibn-i Umeyr babasının aktardığına göre şöyle anlatıyor: *"Rasûlullah'a (s.a.s.) bir adam büyük günahları sormuştu. O da: (s.a.s.) 'Onlar dokuz tanedir' diye buyurdu ve saymaya başladı: Şirk, sihir, adam öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu kadınlara iftirada bulunmak, anne ve babaya haksızlık yapmak, kıbleniz olan Beytü'l-Haram'da günah işlemeyi sağlığınız ve ölümünüzde helal saymak."*²³²

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu uyarısından anlaşıldığına göre yetim malı yemek kebairden (büyük günahlar) sayılmaktadır. Bu durum Rasûlullah'ın (s.a.s.) yetim malına göstermiş olduğu ehemmiyeti ve işin ciddiyetini göstermektedir. Çünkü yetimler Allah'ın (c.c.) emanetidir. Yetimin malına göz dikenler, onun gasp edenler, aynı zamanda onların mallarını kendi eşyalarıyla değiştirenler Allahü Teâlâ'nın emanetine ihanet etmiş sayılmaktadırlar.

İslâm ülkelerinde yetim malına büyük önem verilmiş, bu konuda her zaman hassas davranılmıştır. Özellikle ülkemizde yetime ve yetim malına karşı büyük bir

²³⁰ Belâzürî, a.g.e., C. 1, s. 85; Hamidullah, a.g.e., ss. 54-55.

²³¹ İbn-i Hişam, a.g.e., C 1, s. 336.

²³² Ebû Dâvûd, "Vesâyâ", 10; Nesâî, "Tahrim", 3.

ehemmiyet gösterilmiştir. Kamu mallarının korunmasında yetim malının caydırıcı bir unsur olması bunun bir göstergesidir. Halk dilinde çokça kullanılan “Kamu malı yeme! Çünkü onda tüyü bitmemiş yetimin hakkı da vardır” sözü buna bir örnek olarak gösterilebilir.²³³

“Müslümanlar yetim malı hususunda sahip olduğu duyarlılığı Hz. Ömer’in şu hassasiyetinden almışlardır: ‘Allah’ın (c.c.) malı benim yanımda yetimin malı gibidir. İyi biliniz ki, ben kendimi Allah’ın (c.c.) malları üstüne yetim velisi gibi görüyorum. Şayet zenginleşirsem ondan hiçbir şey almadan hepsini dağıtırım. Muhtaç duruma düşersem de ondan ihtiyacımı giderecek kadar alırım.’”²³⁴

Hz. Ömer’in bu sözlerinden, Allah’ın (c.c.) verdiği nimetlerin tümünde yetimin hakkının olduğuna inandığını görmekteyiz. Dolayısıyla yetim malına karşı olan bu hassasiyet İslâm toplumunda her daim canlılığını ve önemini muhafaza etmektedir. Yetim malına gösterilen bu ehemmiyet aynı zamanda sağlam bir iman sonucudur.²³⁵

3.6. Evlenmelerine Yardımcı Olması

Hz. Peygamber, (s.a.s.) yetimleri sosyo-ekonomik açıdan da desteklemiştir. Yetimleri toplum içerisinde muhafaza edip onların himayelerini üstlendiği gibi bireysel hayatlarında da desteğini onlardan esirgememiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) gerek bir devlet başkanı gerek yetimlere sahip çıkan bir baba olarak onlara yardımcı olduğu konulardan birisi de yetimleri evlendirmesidir. Bazı yetimlerin evliliğini bizzat yaptığı gibi bazılarına da maddi ve manevi anlamda destek olmuştur.

Hz. Peygamber’in evlenmesine vesile olduğu yetimlerden olan İbn Ebî Seleme, hicretin ikinci yılında Habeşistan’da dünyaya gelmiştir. Seleme, Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) eşi olan Ümmü Seleme’nin ilk kocasından olan çocuğudur. Babası Ebû Seleme Uhud Savaşı’nda şehit düşünce Ümmü Seleme’nin dört çocuğu

²³³ Eski, a.g.e., s. 58.

²³⁴ Muhammed Yusuf Kandehlevî, *Hayâtu’s-Sahabe*, C. 4, çev. Ahmet Meylani, İstanbul: Divan yay., 1980, s. 251.

²³⁵ Eski, a.g.e., s. 5.

da yetim kalmıştır.²³⁶ Daha sonra Ümmü Seleme Rasûlullah'la (s.a.s.) evlenince yetimleri Rasûlullah (s.a.s.) tarafından himaye altına alınmıştır.²³⁷

Rasûlullah'ın (s.a.s.) gözetiminde büyüyen İbn Ebû Seleme, büyüüp evlilik çağına gelince bizzat Rasûlullah (s.a.s.) tarafından evlendirilmiştir. Rasûlullah, (s.a.s.) amcasının oğlu Hz. Hamza'nın kızı Ümâme'yi onunla nikâhlamıştır. Onu evlendirdiğinde henüz küçük yaşta ve yetim olduğu için Rasûl-ü Ekrem (s.a.s.) ashabına dönerek şöyle dedi: *"Görüyorsunuz ki ben onu mükâfatlandırımdı."*²³⁸ Rasûlullah'ın (s.a.s.) yetim Seleme'yi evlendirmesiyle yetimleri muhafaza ettiğini ve onların evlenmelerine de yardımcı olduğunu görmekteyiz. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) himayesi altına aldığı bütün yetimlere babalık yapmış ve onları öz evladı gibi sevmiştir. Seleme'ye karşı bu davranışında da onu evlendirmesiyle mükâfatlandırıldığını söylemiştir.

3.7. Mahkemede Yetim Çocuğa Sahip Çıkması

Vakıdî, Rasûlullah'ın (s.a.s.) mahkemede yetimi koruduğuna dair olayı şöyle aktarmaktadır:

İbn Müseyyeb şöyle söylediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah'ın (s.a.s.) kınadığı ilk şey, Ebû Lübâbe b. Abdilmünzir'le ilgili olmuştur. Bir hurma bahçesi meselesinden dolayı Ensar'dan bir yetim ile Ebû Lübâbe arasında ihtilaf meydana geldi. Böylece her ikisi de mahkemelik oldu. Sonuç itibariyle Rasûlullah (s.a.s.) Ebû Lübâbe'den yana hüküm verdi. Bu karar üzerine yetim feryat etti ve bu durumdan dolayı Hz. Peygamber'e (s.a.s.) yakındı. Bu durum üzerine Rasûlullah: *'Ey Ebû Lübâbe, hurma bahçeni bana bağışla'* dedi. Ancak o, Hz. Peygamber'in bu isteğine sıcak bakmadı. Daha sonra Rasûlullah: *'Ey Eba Lübabe, o bahçeyi yetime ver, karşılığında sana cennetten bir bahçe verilir'* buyurdu. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu müjdesine rağmen Ebû Lübâbe yine de bahçeyi hibe etmeye yanaşmadı.

Olayla ilgili hadis ravilerinden Zührî, Ensar'dan bir kişinin şöyle söylediğini aktarmıştır: Ebû Lübâbe hurma bahçesini vermekten çekinince Ensar'dan olan İbnü'd-Dedhâda, (r.a.) bir hurma bahçesi satın alıp onu yetime bağışladığı için cennette kendisine bir bahçe verilecek mi diye Rasûl-i Ekrem'e (s.a.s.) sordu. O da

²³⁶ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, C. 4, s. 939.

²³⁷ İbn Sa'd, a.g.e., C. 4, s. 532.

²³⁸ İbn Sa'd, a.g.e., a.yer.

(s.a.s.) bu sorusuna ise ‘Evet’ şeklinde karşılık verdi. Bunu duyan İbnü’l-Dedhâda hemen oradan ayrıldı ve dışarıda Ebû Lübâbe ile karşılaştı. Ebû Lübâbe’ye: ‘Meyve veren hurma bahçeni kendi hurma bahçemi alman karşılığında bana satar mısın?’ diye sordu. Ebû Lübâbe ise ‘evet’ şeklinde cevap verdi. Bu alım satımdan sonra İbnü’l-Dedhâda, hurma bahçesi mukabilinde Ebû Lübâbe’nin bahçesini satın aldı ve onu yetime bağışladı. Aradan çok uzun zaman geçmeden Kureyş kâfirleri Uhud’a geldi ve İbnü’l-Dedhâda bu gazvede şehid oldu. Şehadet haberini duyan Habîb-i Ekrem (s.a.s.) ona şu duada bulundu: “*Ey Rabbim, İbnü’l-Dedhâda’ya cennetinde bir hurma bahçesi ihsan et.*”²³⁹

3.8. Yetimleri Akrabalarına Tercih Etmesi

Rasûlullah’ın (s.a.s.) yetimlere olan ilgisi ve onlara sahip çıkması, insani ilişkiler bakımından örnek alınacak bir davranıştır. Toplum içerisinde yetimleri her zaman muhafaza etmiş, yeri gelmiş onları akrabalarına tercih etmiştir. Rasûlullah’ın (s.a.s.) yetimlere göstermiş olduğu muhabbet ve himayesini Ebû Dâvûd bize şu şekilde aktarmaktadır:

“Zübeyr b. Abdulmuttalib’in kız çocuklarından olan Ümmü’l-Hakem veya Dubâa şöyle anlatıyor: ‘Rasûlullah’a (s.a.s.) savaştan sonra esirler getirilmişti. Ben kız kardeşim ve Peygamber’in kızı Fatıma Rasûlullah’ın (s.a.s.) yanına gittik ve içerisinde bulunduğumuz durumu yakınlara ganimet esirlerinden bize de bir şeyler verilmesini talep ettik. Bu isteğimize karşılık Rasûlullah: ‘Bedir’in yetimleri sizi geçti, Lâkin size istediğinizden daha hayırlı bir şeyi size göstereceğim. Bu da her namazın ardından 33 defa tekbir getirmeniz, 33 defa tesbih ve tahmid etmenizdir’²⁴⁰ şeklinde buyurdu.”

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) bu hadisinde görüldüğü gibi o, kendi kızı ve yeğenlerinin isteklerine karşılık Bedir savaşındaki yetimleri daha çok öncelemiştir. Burada vurgulamak istediği asıl mesele akraba da olsa toplum içerisinde yetimin hakkı her zaman daha üstündür. Yakınları yetimlerin önüne geçirmeyi engellemiş ve yetimlerin hakkını muhafaza etmiştir. Rasûl-i Ekrem’in (s.a.s.) gösterdiği hakkaniyetli tavrı bizlere yetimler hususunda büyük bir örnek teşkil etmektedir.

²³⁹ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer el Vakıdî, *Kitabu’l- Meğazî*, thk. Marsden Jones, Beyrut: Daru’l-E’lamî, 3.b., 1989, C. 2, s. 505.

²⁴⁰ Ebû Dâvûd, “Harac ve’l-İmare, ve’l-fey”, 20.

4. Hz. Peygamber'in Yetimlerle ilgili Müjdeleri

Rasûlullah (s.a.s.) yetimlerle ilgili davranışlarıyla ashabına örnek olmuş ve yetimleri muhafaza edenlerle ilgili çok sayıda müjde vermiştir. Yetimi koruyup kollayan ve sorumluluğunu üstüne alan kimsenin cennette kendisiyle birlikte yan yana olacağını şu hadis-i şerifiyle bizlere bildirmiştir:

“Kendi yetimini veya başkasına ait bir yetimi himaye eden kimseyle ben, cennette şöyle yan yana bulunacağız” buyurarak şehadet ve orta parmağıyla aralarını biraz ayırarak işaret etmiştir.²⁴¹

İbn Hacer, bu hadisteki “yetime kefil olan” ifadesini yetim çocuğun her türlü sorumluluğunu üzerine alan kimse şeklinde izah etmiştir. Bunun uygulamasını ise Rasûlullah (s.a.s.) evindeki yetimlerle olan ilişkisinde bizzat göstermiştir. Yetimin kefaletini üstüne almak sadece nafakasını karşılamak değildir. Nafakasını temin etmek azımsanmayacak kadar çok sevap kazandırır fakat “kefalet” nafakayı da kuşatan kapsamlı bir kavramdır. Yetimlerin eğitim, barınma, iâşe gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak, sıkıntılarını gidermek, menfaatlerine dair her şeyi yapmak, kendi çocuğundan ayırmadan tüm işlerini üstlenmek şeklinde açıklığa kavuşturulabilir. Rasûlullah (s.a.s.) yetimi himaye eden kimsenin kendisiyle birlikte olacağını söylemişse bu durum Hz. Peygamber'i de (s.a.s.) himaye etmek manasına gelmektedir.

Bir yetime kefil olan Rasûlullah'a (s.a.s.) kefil olmuş demektir. Zira Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) din ve dünya teamülünü çok iyi bilmeyen yetimlerin kefaletini üstlenmiş, onları her açıdan aydınlığa erdirmiş, dünya ve ahiretlerini garanti altına almış, en medeni insanlara, devlet başkanlarına amir yapmıştır. Dolayısıyla yetimin sorumluluğunu üstlenmek demek, dini ve dünyevi işlere akıl erdiremeyen kimsesiz kalmış çocukların dünya ve ahiretlerini kurtaracak her türlü desteği kendilerine göstermek demektir. Yetime kefil olan bir kimse sadece maddi anlamda durumu iyi olan kimse olmak zorunda değildir. Bu kimse dede, kardeş, amca vs. gibi akraba da olabilir. Yetim bir kimseye sahip çıkan bir anne, vefat eden babanın yerine geçip ona hem babalık hem de annelik yapabilir. Ancak bunu akrabası olmayan bir kimse de

²⁴¹ Buhârî, “Talak”, 25, “Edeb” 24; Müslim, “Zühd”, 42; Ebû Davud, “Edeb”, 123; Tirmizi, “Birr”, 14.

yapabilir. Çünkü aynı hadisi Ebû Hüreyre: “*Akraba olsun veya olmasın kim bir yetimin kefaletini üstlenirse...*” şeklinde rivayet etmiştir.²⁴²

4.1. Yetimlerini Büyütmek İçin Evlenmeyen Kadına Verilen Müjde

Hz. Peygamber, (s.a.s.) dul kalan kadının yetimlerini büyütmek ve yetiştirmek için evlenmediğinden dolayı büyük bir mükâfat göreceğini ve cennette kendisine yakın olacağını şu hadisiyle müjdelemiştir:

*“Kendisine cennetin kapısı ilk açılacak olan kişi benim. Bir de bakarım ki hemen ardından bir kadın cennete girecek. Ona derim ki: Sen kimsin? O da şöyle cevap verecek: Ben yetimlerini himaye etmek ve yetiştirmek için onları bırakmayıp evlenmeyen dul bir kadıyım.”*²⁴³

Rasûl-i Ekrem’den (s.a.s.) sonra cennete ilk girecek olan kimseyle ilgili birden çok hadis bulunmaktadır. Bu hadislerde geçen isimler de farklı Sahâbe isimleri bulunmaktadır. Lâkin bu farklılık bir tezatlığı barındırmamaktadır. Örneğin Rasûlullah, (s.a.s.) peygamberler içerisinde cennete ilk girecek olandır.²⁴⁴ Hz. Ebû Bekir ümmetten ilk girecek olan kimsedir.²⁴⁵ Yetimleri için evlenmeyip onları himaye eden kadın ise toplum içerisindeki konumu itibarıyla Rasûlullah’tan (s.a.s.) sonra ilk girecek kişi olacaktır. Çünkü bu kadın yetimlerini arkada bırakmamak için evlilik gibi bir ibadeti elinin tersiyle itmiş, dünyanın pek çok nimetinden vazgeçmiştir. Bu merhametinden dolayı Rasûlullah (s.a.s.) ona cennet müjdesini vermiştir.

Konuyla İlgili Ebû Dâvûd’dan rivayet edilen diğer bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır:

*“Çektiği cefadan ötürü yanakları kararmış kadınla birlikte kıyamet gününde şu iki şey gibi yan yana olacağız, (şehadet ve orta parmağıyla işaret ederek ikisini yan yana getirdi) neseb ve güzellik sahibi olan o kadın kocasından dul kalmıştır, çünkü yetimleri ölünceye veya büyüyünceye kadar kendini onlara hasretmiştir.”*²⁴⁶

²⁴² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, C. 5, s. 451; Şadiye Yılmaz, a.g.e., s. 74.

²⁴³ Ahmed b. Ali b. El-Müsenna Ebu Ya'lâ El-Mevsîlî, *Müsnedu Ebi Ya'lâ*, thk. Hüseyin Selim Esed, Dımaşk: Darü'l-Me'mun li't-Türas, 1988, C. 12, s. 7.

²⁴⁴ Müslim, “İman”, 43.

²⁴⁵ Ebû Davûd, “Sünne”, 8.

²⁴⁶ Ebû Davûd, “Edeb”, 130.

Hız. Peygamber, (s.a.s.) “*sıkıntıdan dolayı yanakları kızarmış*” tabiriyle yetimlerini büyütmek amacıyla refahı, bolluk ve bereketi terk eden, çektiği eziyetlerden ötürü cildi kapkara kesilen kadını kastetmiştir. Çünkü babalarını kaybetmiş çocuklara rahat bir hayat bırakmak için canı pahasına her türlü fedakârlığı sergileyen, acı ve ıstıraplar çeken, hayatı çile ve eziyetle geçen, aynı zamanda bütün derdi ve tasası yetimleri olduğundan dolayı kendine ayıracak zaman bulamayan kadının yanakları kararır.

Hadiste geçen ‘*nesep ve güzellik sahibi*’ ifadesinden yanaklarının kızarmasının doğuştan ya da doğal olmadığı, çektiği meziyetler nedeniyle olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bir kadın için dünyevi hayatında önemli bir yere sahip olan ziynet ve süslenme gibi kendine münhasır arzu ve isteklerini de terk eder. Bütün bu yaşanmışlıklar, ardında kadının yüzünde kararır bırakır. Dolayısıyla çekmiş olduğu bu eza ve cefadan dolayı cennette Hız. Peygamber’le birlikte olacağı müjdelenmiştir. Cennetteki yeri de Rasûlullah’ın (s.a.s.) buyurduğu gibi iki parmağının yakınlığı şeklinde olacaktır.²⁴⁷

4.2. En Hayırlı Evin Yetimin Barındırıldığı Ev Olması

Hız. Peygamber (s.a.s.) yetimleri evlerde barındırmaya ve onlara öz evlat gibi muamele etmeye teşvik etmiştir. Yetimlere karşı kötü tutum ve davranışları yasaklamış, onlara her zaman en iyi şekilde davranmayı tavsiye etmiştir. Bu şekilde Müslümanlar içerisinde en hayırlı evin kimin olacağını da yetimler üzerinden müjdelemiştir.

Ebû Hüreyre Hız. Peygamber’den (s.a.s.) şu şekilde rivayet etmektedir: “*Müslümanlar içerisinde en hayırlı ev, kendisine iyilik edilen bir yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar içinde en kötü ev de kendisine fenalık yapılan bir yetimin bulunduğu evdir.*”²⁴⁸

Yetim bir kimseye yapılan iyiliğin mükâfatının büyüklüğü kadar ona yapılan kötülüğün cezası da aynı derecededir. Hanesinde her türlü iyilik yapılan bir kimse eğer evinde yetime kötü muamelede bulunuyorsa o kimsenin evi en kötü evdir. Dolayısıyla hakiki bir Müslüman, yetimin hakkına girmemeli, ona eza ve cefa

²⁴⁷ Azimâbâdî, *Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Dâvûd*, C. 14, ss. 40-41.

²⁴⁸ İbn Mace, “Edeb”, 6,33.

çektirmemelidir. Yetim bir kimse için ancak iyiliği düşünmelidir. Rasûlullah'ın (s.a.s.) bu hadisini önemseyen sahâbîler yetime iyi muameleyi kendilerine düstûr edinmiş ve bu şekilde bizlere örnek olmuşlardır.

Asr-ı Saadet'te yetimlerin en çok huzur buldukları ve mutlu oldukları ev Rasûlullah'ın (s.a.s.) evi olmuştur. Rasûl-i Ekrem'in (s.a.s.) himayesinde yetişmiş bu çocuklar çok güzel bir saadete erişmişlerdir.²⁴⁹ Zira Rasûlullah (s.a.s.) onları sadece evinde barındırmakla kalmamış, aynı zamanda onlara her türlü yardımda bulunarak onların yeme-içme, giyim gibi temel ihtiyaçlarını da karşılamış, maddi ve manevi eziyetlere maruz kalmalarına müsaade etmemiştir.

Yetimlerin sağlıklı bir geleceğe sahip olmaları için aile ortamında güzel terbiye ile yetiştirilmeleri gerekmektedir. Anne baba şefkati görmemiş yetime uygun hayat şartların sunulmaması onun geleceğini risk altına sokar. Yukarıdaki hadiste en iyi evle ilgili vurgulanmak istenen mesaj büyük bir önem arz etmektedir.²⁵⁰ Çünkü kendi başına sokakta yetişmiş çocuklar hem huzursuz bir hayat yaşamakta hem de bulundukları çevrede pek çok problemle karşı karşıya kalabilmektedirler. Aynı zamanda toplumun huzurunu bozacak davranışlarda da bulunabilirler. Bu gibi sebeplerden dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimlerin evlerde barındırılıp kendilerine iyi muamelede bulunulmasını ve bakımlarının üstlenilmesini tavsiye etmiştir.²⁵¹

Ebû Tâlib'in evinde bir yetim olarak büyüyen Hz. Muhammed'e (s.a.s.) her türlü ilgi ve alaka gösterilmiştir. Kendisine anne baba eksikliği hissettirilmemiş, müthiş bir şefkat gösterilmiştir. Bu açıdan Rasûlullah (s.a.s.) Allahü Teâlâ'nın emaneti olan yetimlerin diğer çocuklar gibi yetiştirilmelerini tavsiye ederek bu bağlamda pek çok müjde vermiştir. Dolayısıyla Müslümanların hayırlı ya da kötü ev olma hususunda her zaman hayırlı ev olmayı tercih etme gayretinde bulunmaları gerekmektedir.

4.3. Yetimi Yedirip İçirenin Cennetle Müjdelenmesi

Şefkat amacıyla yetimlere el uzatıp onları sofralarda ağırlamak İslâm'ın bizlere yüklemiş olduğu bir mesuliyet ve kulluk vazifesidir.²⁵² Dolayısıyla

²⁴⁹ Rukiye Aydoğdu, "Peygamber'in Yetimleri", *Diyanet Aylık Dergi (DAD)*, 2014, S. 280, s. 44.

²⁵⁰ Canan, a.g.e., s. 527.

²⁵¹ Canan, a.g.e., ss. 517-518.

²⁵² Aydoğdu, a.g.m., s. 45

Rabbimize layık bir kul, Peygamberimize (s.a.s.) hayırlı bir ümmet olmak yetimlere sahip çıkmayı gerektirir. Cenâb-ı Allah emirleriyle Hz. Peygamber (s.a.s.) ise uygulamalarıyla yetimlere kol kanat germiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimleri yedirip içirmek üzere onları evlerine götürmeleri hususunda Sahâbeyi her zaman teşvik etmiştir. Konuyla ilgili Tirmizî’den rivayet edilen hadis şöyledir:

“Abdullah b. Abbas’tan rivayetle Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *‘Bir kimse Müslümanların arasında olan bir yetimi yanına alıp yedirmek ve içirmek amacıyla evine götürürse, affedilmeyecek bir günah işlemediği sürece, Allahü Teâlâ onu muhakkak ki cennetine koyar’*”²⁵³

Rasûlullah’ın (s.a.s.) bu hadisi üzerine sahâbiler yetimleri yedirip içirmeyi kendilerine bir prensip haline getirip onları evlerinde himaye etmişlerdir. Her hayırda olduğu gibi yetime iyilik etme konusunda da bizlere bu şekilde örnek olmuşlardır.

Yetimleri yedirmekle ilgili Hasan-ı Basrî’den mervî bir hadise göre bir yetim, Abdullah b. Ömer’in sofrasında hazır bulundu. Bunun üzerine bir gün Abdullah b. Ömer yemek hazırlatıp getirtti, yemeği yemesi için yetimi aramaya koyuldu ancak onu bir türlü bulamadı. Nihayetinde İbn Ömer yemeği bitirdi ve yetim ondan sonra geldi. Buna binaen İbn Ömer ona yemek hazırlanmasını istedi ancak evde yiyecek bir şey kalmamıştı. Bunun üzerine İbn Ömer, yetim çocuğa kavrulmuş un ve bal getirdi: “Bunu al! Allah’a and olsun ki sen aldanmadın.” (Benim yediğim yemekten daha iyisi sana nasip oldu)

Bu rivayetle ilgili Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: “Vallahi Abdullah b. Ömer de aldanmadı, çünkü o da büyük bir sevaba erişti”²⁵⁴

Aynı şekilde Buhârî, Ebû Bekir b. Hafs’tan şöyle rivayet etmiştir: “Abdullah b. Ömer yemek sofrasında yetim bir çocuk bulundurmada yemek yemezdi. Mutlaka yemeğinde bir yetim bulundururdu.”²⁵⁵

²⁵³ Tirmizî, “Birr ve Sıla”, 51.

²⁵⁴ Buhârî, *Edebü’l-Müfred*, s. 36.

²⁵⁵ Buhârî, a.g.e., s. 36; M. Yaşar Kandemir, “Abdullah b. Ömer” *DİA*, İstanbul: TDV. Yay., 1988, C. 1, ss. 126-128.

Rasûlullah'ın (s.a.s.) yetimleri barındırmayı, himaye etmeyi ve evlere götürüp yedirmeyi teşvik eden hadislerden başka biri de yetim bir kimsenin bulunduğu sofraya şeytanın yaklaşmayacağına dair söylemiş olduğu şu hadisidir: *“Yetim bulunan bir yemek sofrasına şeytan yaklaşmaz.”*²⁵⁶

Yüce Allah kendi ihtiyacı olmasına rağmen sofrasında yetimlere de yer ayıranları gerçek manada onlara iyilikte bulunan kimseler olarak vasıflandırmıştır.²⁵⁷ Bu açıdan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) rahle-i tadrîsinden geçen Abdullah b. Ömer'in yemek sofrasında bir yetim bulundurmadan yemeğe oturmama konusunda göstermiş olduğu hassasiyet büyük bir örnek teşkil etmektedir.²⁵⁸

Yetim kimselerle ilgilenmek dinimizin bir emri olmakla birlikte aynı zamanda sosyal ve ahlâkî bir vazifedir. Toplum içerisinde yardıma muhtaç durumda olan yetim çocukları yedirip içirmek, muhafaza etmek ve onların her türlü bakımını üstlenmek insani bir sorumluluktur. Çünkü çocuklar bir toplumun geleceğini oluşturur. Yetimlere eğitim hususunda yardım etmek aynı zamanda o toplumun sosyo kültürel seviyesini yükseltmek demektir.

4.4. Yetime Yapılan İyiliğin Ateşten Koruması

Rasûlullah (s.a.s.) ashabından yetimlere iyilik yapılmasını, onların gözetilip korunmalarını ısrarla istemiştir. Yetimi sevindirmenin ve onlara iyi muamelede bulunmanın sevabını şu hadisiyle bizlere bildirmektedir:

Hz. Âişe (r.a.) şöyle dedi: “Yanında iki kızı bulunan bir kadın yanıma geldi ve benden bir şeyler istedi. Yanımda bir hurmadan başka bir şey yoktu. Bende o hurmayı kendisine verdim. O da hurmayı hiç tatmadan iki kızına bölerek verdikten sonra kalkıp yanımdan ayrıldı. Ardından Peygamber (s.a.s.) eve geldi. Ben de olan biteni kendisine anlattım. Bu hadise üzerine Peygamber şöyle buyurdu: *‘Her kim ki*

²⁵⁶ İbn Adî, Abdullah b. Adî b. Abdullah, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, thk. Süheyl Zekkâr, Beyrut: Dar'ul-Fikr, 1998, C. 2, s. 300.

²⁵⁷ Bakara, 2/177.

²⁵⁸ Buhârî, a.g.e., s. 60; Heyet, *Hadislerle İslâm*, C. 4, s. 293; Kandemir, “Abdullah b. Ömer”, C. 1, s. 128.

böyle kızların ihtiyacını giderir ve onlara iyilikte bulunursa bu kızlar ona cehennem ateşine karşı siper olurlar (cehenneme girmesine engel olurlar)''²⁵⁹

Aynı olayla ilgili bir rivayet de şöyledir: *“Kim ki kız çocuklarından dolayı sıkıntı çeker ve yine de onlara iyi bakarsa, bu çocuklar o kadını cehennem ateşinden koruyan bir siper olurlar.”²⁶⁰*

Başka bir rivayette Müslim benzer bir olayı şöyle aktarmaktadır: *“Sırtına iki çocuğunu almış yoksul bir kadın yanıma geldi. Ben de bu durumundan dolayı kendisine üç hurma verdim. O da çocuklarına birer hurma verdi; diğer kalan hurmayı yemek için tam ağzına götürmüştü ki, çocukları onu da istediler. Kadıncağz yemek istediği bu hurmayı da yemeden ikiye bölerek çocuklarına bölüştürdü. Ben de kadının bu şefkatli davranışına hayran kaldım ve yaptığını Rasûlullah’a (s.a.s.) anlattım. Rasûlullah da (s.a.s.) bu olay üzerine şöyle buyurdu: ‘Bu şefkatinden ötürü Allahü Teâlâ o kadına mutlaka cenneti vermiş, bu sebeple onu cehennemden âzâd etmiştir.’”²⁶¹*

Hadislerden de anlaşılacağı üzere Efendimiz (s.a.s.) bu kızları büyütmenin, onları barındırmanın, evlenip yuva sahibi olana kadar onlara yardım etmenin insanı cehennem ateşinden kurtaracağını bildirmiştir.

Yetimleri hor görmek insanlık onuruna yakışmayan davranışlardan biridir. Yetimlerin ihtiyaç duyduğu ilgi ve alakayı kendilerine göstermek ‘insana bakış’ mahiyetinde önem arz etmektedir.²⁶² Yetimlere karşı merhametli olma ve onlara sahip çıkmak insanın kişiliğiyle alakalıdır. Bir kimsenin fitratında insanlara, özellikle de muhtaç durumda olanlara karşı bir duyarlılık varsa o kimse dış tesirlerden etkilenmez. Dolayısıyla her durumda yetimlere karşı şefkat ve merhameti gözetir. Şayet yetimlere karşı bir ilgisizlik ve vurdumduymazlık varsa bu durum o kişinin fitratının bozulduğuna işaret eder. Yapısı gereği içindeki insanlığı muhafaza etmeye çalışanlar yetimler hususunda hiçbir durumda geri durmaz ve her zaman onlara sahip çıkmaya çalışırlar.²⁶³

²⁵⁹ Buhârî, a.g.e., s. 36.

²⁶⁰ Buhârî, “Zekât”, 10, “Edeb”, 18; Müslim, “Birr”, 147; Tirmizî, “Birr”, 13.

²⁶¹ Müslim, “Birr”, 148.

²⁶² Ağırman, a.g.e., s. 13.

²⁶³ Ağırman, a.g.e., s. 13.

Hadiste geçen, yetim kız çocuklarından dolayı mağdur olmanın bir diğer şekli de o yavruların maddî veya manevî rahatsızlıklarının bulunmasıdır. Dolayısıyla bu çocukların gözetilmesi, tedavileri, korunup bakımlarının yapılması beraberinde pek çok meşakkat getirebilir. Bu durumu Allahü Teâlâ'nın bir imtihanı olarak görüp sebat eden, bu ağır sınava isyankâr davranmayan kimseler, Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) ifadesine göre cehennem ateşinden kurtulmuş olurlar.

Kurtuluşun ancak merhametle mümkün olacağını ifade eden Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu hadisi çok büyük bir önem arz etmektedir:

*“Merhamet edenlere Hak Teâlâ da merhamet eder. Siz yeryüzünde bulunanlara merhamet edin ki göktekiler de size merhamet etsin...”*²⁶⁴

4.5.Yetime Merhamet Edene Allah'ın Azap Etmemesi

Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimlerin mağdur olmaması için onlara her zaman sahip çıkmış ümmetine de yetimi koruması için pek çok nasihat vermiştir. Bu nasihatler arasında yetime yardım ve merhamet edenlere çok büyük mükâfatlar vaat edilmiştir. Bu konu Taberânî'nin rivayet ettiği şu hadisle bizlere ulaşmıştır:

*“Beni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki yetime merhamet eden, ona güler yüz gösterip tatlı sözle öğüt veren, yetimliğine ve acizliğine acıyan ve Allah'ın kendisine bahsettiği nimetlerle komşusuna çalım satmayana, kıyamet gününde Allah azap etmeyecektir.”*²⁶⁵

İslâm'ın merhamet anlayışı sevgili Peygamberimiz'in (s.a.s.) *“Allah, insanlara merhamet etmeyene rahmette bulunmaz”*²⁶⁶ hadisi üzerine kurulmuştur. Her kim de dünyada iken merhameti yoksa aynı şekilde ahirette de kendisine rahmet edilmez. Burada zikri geçen merhametten maksat ameldir. Rahmet kelimesinden maksat ise amelin karşılığı olan mükâfattır. Yetimlere karşı muamelemizde merhameti gözetmemiz mükâfat olarak Cenâb-ı Allah'ın rahmetine duçar olmamız demektir.

Rasûlullah (s.a.s.) yetimleri sevmeye, onlara merhametli davranmaya özendirdiği gibi, onlara muhabbet beslememenin kalbin katı olmasının bir işareti ve

²⁶⁴ Tirmizî, “Birr”, 16; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 58.

²⁶⁵ Ebi'l-kâsım Süleyman ibn Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, Kahire: Daru'l-Hareameyn, 1995, C. 8, s. 382.

²⁶⁶ Buhârî, “Tevhid”, 2, “Edeb”, 27; Müslim, “Fedâil”, 66; Tirmizî, “Birr”, 16.

Allahü Teâlâ'nın rahmetinden yoksun olmanın bir sebebi olarak ifade etmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.s.) çocukların, kölelerin, kimsesizlerin, yetim ve miskinlerin koruyucusu olmuş, onlara sahip çıkmakla kalmamış aynı zamanda onları toplumun en yüksek mevkilerine çıkarmaya çalışmıştır. Bu sebebe binaen Rasûlullah (s.a.s.) yukarıdaki hadis-i şerifinde “*Beni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki...*” şeklinde buyurarak merhamet etmenin aslında insanlık ve ümmet üzerinde bir hak ve sorumluluk olduğuna vurgu yapmıştır.

4.6. Üç Yetim Yetiştirmenin Mükâfatı

Hz. Peygamber (s.a.s.) pek çok hadisinde yetim hukuku üzerinde durmuştur. Rasûlullah, (s.a.s.) yetimlerin maddi ve manevi mesuliyetlerini üstlenerek onları en iyi biçimde büyütenlerin cennette kendisiyle birlikte olacağını bildirmektedir. Bununla ilgili rivayetlerin birinde Peygamber Efendimiz:

*“Kim üç yetimi büyütür ve onların nafakasını temin ederse, sanki ömrü boyunca geceleri namaz kılmış, gündüzleri oruç tutmuş ve sabahtan akşama yalın kılıçla Allah yolunda cihad etmiş gibi sevap alır. Böylece ben ve o, şu iki parmağın yana yana olduğu gibi cennette kardeş oluruz”*²⁶⁷ şeklindeyle getirmiş ve ardından işaret parmağı ile orta parmağını yan yana getirmiştir.

Cennetteki yüce makamları birtakım iyiliklere bulunanlara has kılan Allahü Teâlâ, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) komşu olma sadadetini, yetimleri muhafaza edenlere ve himaye edenlere bahşetmiştir. Bu hadisin bildirdiği hususlara bakıldığında kişinin hepsine birden muvaffak olamadığı en yüce amellerin zikredildiği görülmektedir. Çünkü hayat boyu geceleri namaz kılmak, gündüzleri oruç tutmak, bunların yanında yalın kılıcıyla beraber sabahtan akşama kadar İslâm için savaşa katılmak hiçbir insanın hepsine birden bedensel olarak üstesinden gelemeyeceği ibadetlerdir. Dolayısıyla Hz. Peygamber tüm bu üstün ibadetlere üç yetimi yetiştirmekle ve nafakalarını temin etmekle ulaşılabileceğini bildirmektedir.²⁶⁸

Toplum içerisinde bulunan yetimlerin pek çoğu, ellerinden tutacak ve hayatın meşakkatli şartlarına karşı kendilerine önder olacak kimseleri olmadığı için ezilip hakları gasp edilmiştir. İstismara müsait durumda olmalarından ötürü insani

²⁶⁷ İbn Mace, “Edeb”, 6.

²⁶⁸ Şadiye Yılmaz, a.g.e., s. 80.

değerlerin hiçbir şey ifade etmediği toplumlarda kendi emelleri doğrultusunda her türlü gayr-ı meşru işlerde bir denek olarak kullanılmışlardır.²⁶⁹ Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetimleri yetiştirmede göstermiş olduğu hassasiyet daha da önem kazanmaktadır. Zira Rasûlullah'ın (s.a.s.) önemsendiği asıl husus, ellerinden tutulmayan yetimlerin kötü niyetli kimselerin kurbanı olacağıdır. Dolayısıyla yetimlerin bu tür olumsuzluklarla karşılaşmamaları için onları yetiştirmeyi teşvik etmiş, bunu yapanları ise cennetle müjdelemiştir.

4.7. Cennette Ferah Evine Ulaştıran Amel

Rasûlullah (s.a.s.) Müslümanların yetimlerini sevindirenlerin cennette kendilerine hususi bir ev tahsis edileceğini müjdelemiştir. Bu hadisi Ukbe b. Amir şöyle rivayet etmiştir:

*“Cennette ‘Ferah Evi’ adında bir ev vardır ki müminlerin yetimlerini sevindirenlerden başka kimse oraya giremez.”*²⁷⁰

Hadisten anlaşılacağı üzere bu dünyada yetimleri sevindiren kimselerin ahirette büyük mükâfatlara ereceği müjdelenmiştir. Bu sevindirici müjde ise “darul-ferah” adı verilen, detayına vakıf olunamayan ancak isminden anlaşılacağı üzere sevinç evi olduğu belirtilmektedir.

Rasûlullah (s.a.s.) cennetteki bu ferah evine girmeyi hususi olarak yetimleri sevindirmeye bağlamıştır. Yetimleri sevindirmenin yolu ise en basit küçük bir hediye, onları kendi evinde barındırmak, güzel bir söz, gönül alıcı bir tebessüm dahi olabilmektedir.

5. Hz. Peygamber'in Yetimlere İlişkin Sahâbe ye Tavsiyeleri

Hz. Peygamber (s.a.s.) hadislerinde yetimlerle ilgili karşılaşılabilecek her hususun üzerinde önemle durmuş ve bunlar için Sahâbesine belli esaslar göstermiştir. Müminlerin bu konuda yapmaları ve kaçınmaları gereken davranışları detaylı bir şekilde ele almış ve sürekli tavsiyelerde bulunmuştur.

“Rasûlullah'ın (s.a.s.) yetimlerle yakından ilgilenmesi ve onların haklarıyla ilgili düzenlemelerde bulunması Peygamberliğinin ilk yıllarına rastlamaktaydı. Zira

²⁶⁹ Cemal Ağırman, a.g.e., s. 21.

²⁷⁰ Ebî Abdillâh Muhammed İbnü'l-Hasan eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, Pakistan: İdaretü'l-kur'ân ve'l-ulûmu'l-islâmiyye, 1990, C. 1, s. 304.

Habeşistan’a hicret edenlerin başında bulunan amcasının oğlu Ca’fer b. Ebî Tâlib, Necaşî’nin yanında İslâm’ı savunmak amacıyla yaptığı konuşmada Cahiliye Döneminde güçlü kimselerin zayıf ve yetimleri ezdiğini, haklarını çiğnediğini ifade etmiş, daha sonra Hz. Peygamber’in (s.a.s.) tebliğ ettiği İslâm Dini’yle emrettiği ve yasakladığı hususları dile getirmiştir.”²⁷¹

5.1. Ağlatılmasından Sakındırması

Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimlerin incitilmesine ve ağlatılmasına asla müsaade etmemiş bu konuda Sahâbeyi çokça ikaz etmiştir.

Konuyla ilgili bir rivayette Hz. Peygamber: “*Yetimin ağlamasından sakının. Zira insanlar uykuda iken o, gece yürür*”²⁷²

Hadiste geçen “gece yürür” ifadesi, Peygamberimizin (s.a.s.) miraç mucizesini anlatan, “*bir gece kulunu yürüten*”²⁷³ ayetiyle benzerlik göstermektedir. Rasûlulah, (s.a.s.) bu mucizevi yürüyüşünde Allahü Teâlâ’yla buluşmuş, buna dayanarak yetimin ağlaması da bu minvalde gece yürür ve Allah’ın katına yükselerek kendisini ağlatandan şikâyetle bulunur şeklinde açıklanmıştır.²⁷⁴

Aynı şekilde “*İnsanlar uykudayken*” ifadesi ile yetimin bu ağlayışına karşı insanların duyarsız olmalarına dikkat çekilmiştir. Çünkü yetim kimsenin incitilip ağlatılmasını göz ardı edip onu umursamayan insanlar uykuya çekildikleri sırada, yetimin o ağlayışı Allah’ın katına ulaşır ve onu ağlatan kimseden şikâyetçi olur.²⁷⁵

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yetimin ağlatılmasından sakındırmasıyla ilgili bir rivayet de Hz. Ömer’in aktarmış olduğu şu hadistir:

“Yetim ağladığında, bundan dolayı Rahman’ın arşı titrer. Böylece Yüce Allah meleklerine şöyle buyurur: ‘*Ey meleklerim! Babası toprakta olan bu yetimi kim ağlattı?*’ Melekler şu cevabı verir: ‘*Ey Rabbimiz! Sen en iyi bilenimizsin.*’

²⁷¹ Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, C. 4, s. 191.

²⁷² Abdülvehhâb b. Ahmed b. Alî eş-Şa’rânî el-Mısırî, *Levâkıhu’l-Envâri’l-Kudsiyye fî beyâni’l-Uhûdi’l-Muhammediyye (El-Uhudü’l-Kübra)*, Mısır: Şirketu Mustafa Babî el-Halebî, 1973, s. 432.

²⁷³ İsra, 1.

²⁷⁴ Şadiye Yılmaz, a.g.e., s. 82.

²⁷⁵ Şa’rânî, a.g.e., s. 432.

Bunun üzerine Allah şöyle buyurur: *‘Sizi şahit tutarım ki, yetimi susturan ve hoşnut eden kimseyi ben de kıyamet günü razı ederim.’*²⁷⁶

Bu iki hadis incelendiğinde Allahü Teâlâ’nın ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hiçbir şekilde yetimin ağlatılmasından razı olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle Yüce Allah’ın böylesi bir konuyu meleklerle konuşması ve bu konudaki ikazı bu hususun ehemmiyetine dikkat çekmektedir. Çünkü yetim, toplumun en zayıf halkalarından birisidir. Allah ve Rasûlü (s.a.s.) yetimi her zaman korumuş ve en ufak bir şekilde incinmesine izin vermemiştir.

5.2. Yetimin Hakkını Yemekten Sakındırması

Zayıf ve kimsesizlerin yanında olan Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimlere kol kanat germiş ve onları muhafaza altına almıştır. Yetimler ve kadınlar toplumun zayıf kesimi sayıldığı için özellikle onların hakkını korumuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) aşağıdaki hadisinde yetimlerin hakkına dikkat çekerek onların hakkından insanları sakındırmıştır.

Ebû Şüreyh Huveylid İbni Amr el-Huzâ’î’nin rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: *“Allahım! İki zayıf kimsenin, yetimle kadının hakkını yemekten insanları şiddetle sakındırıyorum.”*²⁷⁷

Cahiliye Döneminde yetim ve kadınlar her türlü haksızlığa maruz kaldıklarından dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.) bu konu üzerinde özellikle durmuş ve Sahâbeyi çokça ikaz etmiştir. Çünkü zayıf kimseler hakkını koruyacak güçte olmadıklarından dolayı ezilerek hakları gasp edilmiştir. Bu durum toplumda ciddi bir problem haline gelmiş ve buna gerekli hassasiyet gösterilmemiştir. Bu vaziyete şahit olan Hz. Peygamber (s.a.s.) zayıfların korunması, haklarının gözetilmesi konusunda Sahâbeye uyarılarda bulunmuştur.

Yukarıdaki hadiste Rasûlullah (s.a.s.) toplumda muhtaç durumda olan yetim ve kadınların muhafaza edilmesini tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu iki zümreye karşı davranışlarında da şefkati, merhameti gözetmiş ve Sahâbesine bu

²⁷⁶ Ebu Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsbehanî, *Kitabu Tarih-i Esbahan (Zikru Ahbar-i Esbahan)*, thk. Seyyid Kisrevî Hasan, Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1990, C. 2, s. 299.

²⁷⁷ İbni Mâce, “Edeb”, 3678.

konuda örnek olmuştur. Dolayısıyla Müslümanlar, yetimlerin ve kadınların hakkını korumada hassas davranmalıdırlar.²⁷⁸

Allahü Teâlâ, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Miraç gecesinde birçok delil göstermiştir. Bunlardan biri de yetim malı yiyen kimselerin kıyamet gününde maruz kalacakları bir azap çeşidinin dikkatlere sunulmasıdır. Bu uyarıya göre İnsanlar, yetimin hakkını yemekten şu şekilde menedilmişlerdir: *"Miraç gecesinde bir takım insanlar gördüm, onların deve dudağı gibi olan dudaklarından biri burun deliklerine bükülmüş, diğeri de karnına sarkmıştı. O kimselerin başına cehennem bekçileri ve zebaniler dikilmiş, dudaklarını tutuyor, sonra da ağızlarına cehennem ateşini ve taşlarını sokuyorlardı. Bende Cebrail'e: 'Bunlar kimlerdir?' diye sordum. 'Onlar haksız yere ve zulmederek yetim malını yiyenlerdir' cevabını verdi."*²⁷⁹

Hadiseten anlaşılacağı üzere kendisini himaye edecek, kimsesi yok diye bir yetime haksızlık yapmak ve zulmetmek, haksız yere malını gasp etmek gibi suçların karşılığı âhirette ağır bir azap olacaktır.

5.3. Yetime Yardım Edeni Methetmesi

Yetime iyi muamelede bulunmayı emreden hadislerden biri de Sâib b. Abdillâh'ın şu rivayetidir:

"Mekke fethedildiği gün Hz. Osman ve Hz. Zübeyr beni Rasûlullah'a (s.a.s.) getirdiler. Daha sonra beni övmeye başladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber: *'Onun kim olduğunu bana tanıtmayın, o benim Cahiliye zamanından arkadaşımıdır.'* buyurdu. Bu söz üzerine Sâib de *'Evet Ya Rasûlallah, sen ne de iyi bir arkadaşın.'* diye söyleyince Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle karşılık verdi:

*'Ey Sâib! Cahiliye döneminde yaptığın faziletli amellerine İslâm'da da devam et; misafir ağırla, yetimlere ikramda bulun ve komşuna da iyilik et.'*²⁸⁰

Hadisten anlaşıldığı kadarıyla Sâib Cahiliye zamanında güzel bir ahlâka sahipti. Bolca misafir ağırladığı, yetimlere kendi sofrasında yer açtığı ve komşuluk ilişkilerinde iyi olduğu için, Hz. Peygamber (s.a.s.) böylesi sosyal ilişkileri, güzel hasletleri Müslüman olduğunda devam ettirmesini kendisinden istemiştir.

²⁷⁸ Heyet, *Riyazü's Salihin*, C. 2, s. 309.

²⁷⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî, *et-Tıbyan fî Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut: Daru İhya-i Turasi'l-Arabiyye, 1882, C. 2, ss. 94-97

²⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 3, s. 425.

Bununla birlikte Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Cahiliye zamanından kalan birtakım kültürel değerleri tamamıyla reddetmediği, İslâm'ın temel esaslarına aykırı olmayan bazı durumları kabul ederek Müslümanlara tavsiye ettiği görülmektedir. *"İnsanların Cahiliye zamanında hayırlı olanları İslâm döneminde de hayırlıdır"*²⁸¹ hadisi de bu anlayışa işaret etmektedir.

5.4. Yetimin Başını Okşamayı Tavsiye Etmesi

Yetim kimseler mağduriyet yaşayabilecek insanlar arasında ön sıralarda yer alırlar. Bu sebebe binaen yetimle ilgilenmek, başını okşamakla ilgili Rasûlullah (s.a.s.) pek çok açıklama yapmıştır. Dolayısıyla Müslümanlar da toplumun zayıf kesimini oluşturan yetim, öksüz ve kimsesiz çocuklarla Hz. Peygamber'in (s.a.s.) özen gösterdiği gibi ilgilenmelidirler. Onların yeme, içme barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamının yanında manevi anlamda da yetimlerin yanında olup başlarını okşayıp onlara destek olmalıdırlar. Çünkü bu zayıf halkanın başını okşamak kendilerine yapılacak en küçük sevgi, şefkat ve merhameti sembolize eder. Bu açıdan Rasûlullah'ın (s.a.s.) tavsiyesinde geçtiği gibi yetimin saç kılları sayısınca sevap kazanmak sadece başını okşamak değil, mecaz ifadeyle yetimle ilgilenmek ve ona sevgi göstermek şeklinde de anlaşılabilir.

Rasûlullah (s.a.s.) yetimlerin gönüllerini mesrur etmek amacıyla başlarını okşar ve Sahâbesine de bu ameli tavsiye ederdi. Bununla ilgili bir hadîs-i şerîfinde: *"Bir kimse sadece Allah rızasını gözetmek için bir yetimin başını okşarsa, o kişinin elinin dokunduğu her saç teline karşılık kendisine sevap vardır"*²⁸² şeklinde buyurarak bu davranışın mükâfatını müjdelemiştir.

Ebû Ümâme'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Kim bir yetimin başını sırf Allah rızası için okşarsa, üzerinden elinin geçtiği saçının kılları sayısınca o kimse ecir ve sevap kazanır. Her kim ki yanında bulunan yetim kız çocuğuna veya yetim erkek çocuğuna iyilik ederse ben ve o*

²⁸¹ Buhârî, "Enbiyâ", 8, "Menâkıb", 1; Mustafa Fayfa, "Cahiliye", DİA, C. 7, s. 19.

²⁸² İbn Hanbel, Mûsned, C. 5, s. 250.

cennette bu ikisi gibi olacağız diyerek şehadet ve orta parmağının arasını birleştirdi.”²⁸³

Yetimin başını okşamakla ilgili Ebû Hüreyre’den rivayet edilen bir başka hadis de şöyle aktarılmıştır: “Bir adam Peygamber’e (s.a.s.) gelerek kalbinin katı olmasından yakındı. Rasûlullah da (s.a.s.) kendisine ‘*Yetimin başını okşa ve âciz kimseye yemek yedir*’ buyurdu.”²⁸⁴

Hz. Peygamber’e (s.a.s.) yine benzer bir soru sorulunca şöyle buyurmuştur: “*Kalbinin yumuşamasını istiyorsan, yoksulun karnını doyur, yetimin başını okşa ve yediğinden ona da yedir.*”²⁸⁵

5.5. Yetimlerin Sofraya Davet Edilmesi

Yetimlerin muhafazasıyla ilgili Rasûlullah’ın (s.a.s.) ashabına tavsiye ettiği uygulamalardan biri de yetim çocukların sofralara davet edilmesidir. Hz. Peygamber, (s.a.s.) yapılacak her türlü güzel amel ve iyilikte mutlaka yetim ve fakirlerin de düşünülmesini emretmiş ve yetimlerin yemek sofralarında hazır bulunmalarını tavsiye etmiştir.

Konuyla ilgili İbn-i Neccar, Ebî Musa’dan şu şekilde rivayet etmiştir: “*Yetim bir kimse bir kavmin yemek sofrasından veya çanağından yemezse o sofraya şeytan yaklaşır.*”²⁸⁶

Bir başka hadis de şöyledir: Deylemî, Enes b. Malik’ten şöyle aktarmıştır: “*Yetimin oturduğu sofranın bereketinin büyüklüğünden daha bereketli bir sofradır yoktur.*”²⁸⁷

Hadislerden görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s.a.s.) davet edilen yemeklere yetimlerin de götürülmesini ya da yemek sofrasına davet edilmelerini emretmiştir. Söz konusu davet olmadığı zaman da bu sofraya şeytanın yaklaşacağını buyurarak konunun ehemmiyetine dikkat çekmiştir.

²⁸³ İbn Hanbel, a.g.e., C. 4, s. 167; Müttakî el-Hindî, *Kenzü’l-Ummâl fi süneni’l-akvâl ve’l-Ef’âl*, Müessesetu’r-Risale, 2008, C. 3, s. 176.

²⁸⁴ İbn Hanbel, a.g.e., C. 4, s. 472.

²⁸⁵ İbn Hanbel, a.g.e., C. 2, s. 263,387.

²⁸⁶ Müttakî el-Hindî, a.g.e., C. 3, s. 177.

²⁸⁷ Müttakî el-Hindî, a.g.e., C. 3, s. 177.

5.6.Yetimlere Hediye Verilmesi

Hız. Peygamber, (s.a.s.) yoksul, yetim ve zayıf kimselere karşı çok merhametli ve nazik davranırdı. Çevresindeki ihtiyaç sahiplerine, özellikle de yetimlere yardım eder gereksinimlerini karşılardı. Yetimlerin gönüllerinin mutlu olması için bazen onlara hediyeler verir aynı zamanda bunu sahâbesine de tavsiye ederdi.

Âmir b. Sa'saa kabilesinin Süvâe koluna mensup olan Ebû Cühayfe Vehb b. Abdillâh b. Müslim es-Süvâî'nin, kabilesiyle birlikte Medine'ye geldiği ve on yaşındayken Müslüman olduğu tahmin edilmektedir. Hız. Peygamber'le görüşmesi ve İslâmiyet'i kabul tarihi ise tam olarak bilinmemektedir. Fakat İslâm'a girdiğinde henüz rüşd çağına ermediği ancak akıllı, becerikli ve Hız. Peygamber'in şemâiliyle ilgili bildiklerini kaydedecek kadar titiz ve özenli olduğu bilinmektedir.²⁸⁸

Rasûlullah'ı (s.a.s.) küçük yaşta gören sahâbîler arasında sayılan Ebû Cühayfe, Mekke'de Veda haccına katılmış ve Hız. Peygamber (s.a.s.) Ebtah'ta iken Hız. Peygamber'in (s.a.s.) O'nun çadırında kalmıştır.²⁸⁹ Bir gün Hız. Peygamber'in (s.a.s.) yanında bulunduğu sırada çok fazla yemek yediğinden dolayı farkında olmadan geçirmiş, bu sebepten dolayı Hız. Peygamber (s.a.s.) kendisine çok fazla yemek yememesini tavsiye etmiş, o da bu tavsiyeye ömrünün sonuna kadar uymuştur.²⁹⁰

Tirmizî'nin rivayet ettiği başka bir hadiste, Rasûlullah'ın (s.a.s.) Ebû Cühayfe ve kabilesi için on üç deve verilmesini emrettiği şöyle aktarılmıştır:

“Rasûlullah'ı (s.a.s.) beyaz teniyle gördüm. Kendisinde ihtiyarlık belirtileri olan bir vaziyetteydi. Ali'nin oğlu Hasan'da aynı şekilde ona benzerdi. Rasûlullah, (s.a.s.) genç ve iyi dişi develerden on üç tanesinin bize verilmesini emretmişti. Biz de bu sebepten dolayı bize verilecek develeri almaya gitmiştik. Daha sonra Rasûlullah'ın (s.a.s.) vefat haberi gelince verilmesini istediği develerden bize bir şey verilmedi. Ebû Bekir halife olarak seçildikten sonra, Rasûlullah (s.a.s.) kime bir şey konusunda söz vermişse ve kimin bir alacağı varsa hemen gelsin alsın dedi. Ben de

²⁸⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, C. 1, s. 396; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb* nşr. Ali M. el-Bicâvî, Kahire: 1969, C. 4, s. 1561; İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endülüsi, *Esmâu's-Sahâbe* thk. Müs'ad Abdulhamîd es-Sa'denî, Kahire: el-Mektebetü'l Kur'ân, s. 38.

²⁸⁹ İbn Hanbel, *el-müsned*, C. 4, s. 308-309; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, C. 5, s. 48-49.

²⁹⁰ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, C. 8, s. 378; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, C. 5, s. 48-49.

bize verilmesi gereken develerden kendisine bahsettim. Böylece Ebû Bekir, o develerin bize verilmesini emretti.”²⁹¹

5.7. Yetimlere Sadaka verilmesi

Gerçeklik, doğruluk gibi anlamlara gelen sadaka kelimesi, Allahü Teâlâ’nın rızasını kazanmak amacıyla fakir ve yoksullara verilen bir yardım türüdür. İnsanın tabiatında olan yardımlaşma ve ihtiyaç sahibi kimselere yardım etme duygusu, toplumsal dengenin sağlanması ve toplum içerisindeki barışın sağlanmasına önemli katkı sağlar.

Hiz. Peygamber (s.a.s.) yetimlere sadaka verilmesi konusunda erkek müminlere emirler yönelttiği gibi hanım müminleri de bu hususta teşvik etmiştir. Hanım sahâbîler, Rasûlullah’ın (s.a.s.) ders halkasına katılmak ve tavsiyelerini dinlemek amacıyla huzurunda toplanırlardı. Merak ettikleri soruları olduğu zaman da bunları Hiz. Peygamber’e (s.a.s.) iletirlerdi. Rasûlullah’ı (s.a.s.) sık sık dinlemeye giden hanım sahâbîlerden Abdullah b. Mesûd’un zevcesi Zeynep bnt. Abdullah, Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) yetimlere ilişkin nasihatleri çerçevesinde evinde birkaç yetim barındırıyordu.²⁹²

Bir gün Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) huzurunda tavsiyelerini dinleyen Hiz. Zeynep, Rasûlullah’ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu işitmiştir:

“Ey kadınlar topluluğu! Siz de süs eşyaları cinsinden de olsa sadaka veriniz.” Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) kadınlara yönelttiği bu emir üzerine Hiz. Zeyneb, himayesindeki yetime verdiği sadakanın yeterli olup olmadığını Rasûlullah’a (s.a.s.) sormuştur. Devamında Hiz. Zeyneb sözüne şöyle devam etmiştir: Bunun üzerine ben İbn Mesûd’un yanına giderek: *“Sen maddi durumu iyi olmayan birisin. Rasûlullah (s.a.s.) bize sadaka vermemizi emretti. Ona git de sadakamı sana vermekle bu emri yerine getiriyor muyum, diye sor. Şayet kabul olmuyorsa sadakamı başkasına vereyim.”* dedim. Abdullah şöyle cevap verdi: *“Sen git ve sor.”* Böylece ben de Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) kapısına gittim, oraya varınca Ensar’dan bir kadının orada beklediğini gördüm. Anladım ki onun derdi de benimkiyle aynıymış. Fakat biz Rasûlullah’ın (s.a.s.) huzuruna girmeye çok çekiniyorduk. Daha sonra Rasûlullah’ın

²⁹¹ Tirmizî, “Edeb”, 60; Müslim, “Fedâil” 107.

²⁹² Vakıdî, *Meğazî*, C. 2, s. 505.

(s.a.s.) evinden Bilâl'in çıktığını gördük ve ona: *“Hz. Peygamber’e (s.a.s.) git ve Kapıda, kocaları ile yetimlerine verecekleri sadakanın kabul olup olmadığını soran iki kadın var’ de! Ancak bizim kim olduğumuzu O’na (s.a.s.) söyleme dedik.”*

Bizim bu talebimiz üzerine Bilâl hemen Rasûlullah’ın (s.a.s.) huzuruna gitti ve durumu anlattı. Böylece Rasûlullah (s.a.s.) *“Kim onlar?”* diye sordu. Bilâl: *“Ensar’dan bir kadınla Zeyneb”* şeklinde cevaplayınca, Rasûlullah (s.a.s.) *“Hangi Zeyneb?”* diye soruverdi. Bu soru üzerine Bilâl: *“Abdullah’ın hanımı”* cevabını verdi. Böylece Rasûlullah (s.a.s.) şöyle karşılık verdi: *“Onlar bu davranışı yaparak hem akrabalık hem de sadaka sevabını kazanıyorlar.”*²⁹³

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) vermiş olduğu cevapta akraba olan yetime verilecek olan nafakanın hem sadaka hem de yakın kimseyi gözetme sevabı olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır.

Yetimleri sadakayla desteklemenin önemine işaret eden hadislerden biri de şöyledir:

Ümmü Seleme anlatıyor: *“Rasûlullah (s.a.s.) bize sadaka vermemizi emretmişti. Abdullah İbn-i Mesûd’un zevcesi Zeyneb: ‘Kardeşimin yetim kalan çocukları ile fakir olan kocama sadaka versem, bu üzerimdeki sadaka sorumluluğundan kurtarır mı?’ diye sorarak onlara infak ettiğini söyledi. Rasûlullah da (s.a.s.): ‘Evet!’ şeklinde buyurdu. Bunun üzerinde râvi: ‘Zeynep sanatkâr bir kadındı, el işi yapardı.’ dedi.”*²⁹⁴

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) buradaki cevabından sadaka verilirken yetimleri de dikkate almak gerektiği anlaşılmaktadır. Zira o dönemin şartlarında zanaatkâr olmak iyi bir gelire işarettir. Hz. Zeyneb, kazancını yetim ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırarak Allah’ın (c.c.) kendisine vermiş olduğu rızkın sadakasını vermektedir.

Konuyla ilgili benzer bir rivayet de şöyledir:

“Ebû Said el Hudrî (r.a) aktardığı bir rivayette şöyle demiştir: ‘Rasûlullah (s.a.s) minbere oturdu, biz de etrafına yerleştik.’ Rasûlullah (s.a.s.) Dünya ve süslerinden bahsederek: ‘Benden sonra dünya servetinden dolayı başınıza gelecek

²⁹³ Darimî, “Zekât”, 23.

²⁹⁴ İbn Mâce, “Zekât”, 1835.

olan felaketlerden korkuyorum’ buyurdu. Peygamber’in (s.a.s.) bu sözü üzerine bir adam: ‘Hayır iş, şer getirir mi?’ diye sorunca, Rasûlullah (s.a.s.) bir süre sükût etti, orada bulunanlar o adama: ‘Rasulullah (s.a.s.) bir konu hakkında sana bir şey dememişken sen niçin soru soruyorsun’ diye çıkıştılar. Adam kasvetten dolayı kendinden geçmişti. Daha sonra biraz kendine geldi ve terini sildi. Bu sorusu üzerine Rasûlullah (s.a.s.) kendisine: ‘Ey soru soran kimse! Beni dinliyor musun? Gerçekten hayır iş, felâket getirmez. Lâkin bahar yağışlarının yeşerttiği nice otlar vardır ki onların bir kısmı hayvanları telef eder, bir kısmı da onlara besin verir. Ancak yeşillik yiyerek hayatlarını sürdürenler bunun dışındadır. Onlar şişmanlayıncaya kadar yerler, güneşten de istifade eder oynar, zıplar, dışkılarını yapar, daha sonra tekrar otlarlar. İşte dünya malı olan servet de böyledir, yeşil ve tatlı olup avutucudur. Zengin Müslüman kendisine verilen bu maldan yetim, fakir ve yolda kalmış kimseye infak ederse, ne iyi kimsedir. O, hakkı olmadığı halde her şeyi alan birisiye yiyip de bir türlü doymayan kimse gibidir. Aldıkları o şeyler kıyamet günü kendi aleyhinde şahitlikte bulunacaktır.’ şeklinde cevap verdi’’²⁹⁵

Hiz. Peygamber (s.a.s.) aynı şekilde bu tavsiyesinde de yetimlere sadaka verilmesinin öneminden bahsetmiş ve bu kimselerin hakkını alanların kıyamet günü başlarına gelecek olan şeyden bahsetmiştir.

Kur’ân-ı Kerim’de iyilik yapılacak kişilerin içerisinde yetimlerin bulunması, aynı zamanda Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) sadaka konusundaki uygulamaları ve yetimlerle bizzat ilgilenmesi konunun önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla zengin kimselerin önemli yükümlülüklerinden biri olan sadaka konusunda hassas davranmaları, ibadetlerini yerine getirirken ve mali harcamalarını yaparken yetimleri de düşünmeleri gerekmektedir.²⁹⁶

Netice itibariyle Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) yetimlerle ilişkisinde göstermiş olduğu merhamet ve şefkat, bizim için çok büyük bir örneklik teşkil etmektedir. Zira hayatı boyunca bütün insanlığa, özellikle de yetim, öksüz ve kimsesizlere merhametli davranmış aynı şekilde bunu bizlere de tavsiye etmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse Rasûlullah, (s.a.s.) “Öyleyse sakın yetimi ezme, yardım isteyen de

²⁹⁵ Nesâî, “Zekât”, 2373.

²⁹⁶ Ağırman, a.g.e., s. 16.

sakın geri çevirme ve her zaman Rabb'inin nimetlerini an"²⁹⁷ şeklindeki Allahü Teâlâ'nın ilâhî hitabının gereğini en güzel şekilde yerine getirmiştir.

²⁹⁷ Duhâ, 93/9-11.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) HİMAYESİNDEKİ YETİMLER

İslâm'ın günümüze kadar gelmesinde, Hz. Peygamber'in evinde barınan yetim çocukların payı büyük olmuştur. Çocukluklarını Hz. Peygamberin yanında geçiren o bahtiyar kişiler, onun ağzından çıkan her sözü, yaptığı her davranışı hafızalarına kaydedip sonraki nesillere ulaştırmışlardır. Böylece Kur'ân ve sünneti aktarma hususunda büyük bir görev üstlenmişlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) yetimlerle ilgili ilahi emirleri en güzel şekilde yerine getirmiş, ev halkını uyarak her konuda olduğu gibi bu mevzuda da ümmete ve tüm insanlığa en güzel örnek olmuştur.

İslâm toplumu, diğer dinlerden farklı bir şekilde, çoğunlukla insanı merkeze almış ve onu önemsemiştir. Bu nedenle Müslüman, başkasını da en az kendisi kadar önemsemek durumundadır. “*Kendisi için arzu ettiği bir şeyi münin kardeşi için de istemeyen iman etmiş olmaz!*”²⁹⁸ hadisi bunun güzel ve özlü ifadesi ve Müslümanların yetimler konusunda kendilerinden emniyette olmalarını gerektiren güzel bir misal olarak verilebilir.

İnsanlığa en iyi örnek olması hasebiyle kimsesizlerin kimsesi olan Hz. Peygamber, (s.a.s.) yetimlerin hamisi olmuştur. Bunun bir göstergesi olarak Hane-i Saadet'ini onlara açmış ve bazı yetimleri orada barındırmıştı. Evindeki yetimlerden bir kısmı üvey çocukları, bazıları vasiyet edilmiş çocuklar, geriye kalanı da yetim kalmış akraba çocuklarından oluşuyordu.

Hz. Peygamber'e (s.a.s.) himaye edilmesi için vasiyet edilen yetimlerden Habibe'nin kızı Zeynep'ten gelen bir rivâyette bu durum şöyle ifade edilmektedir: “Es'ad b. Zürâre, annemi ve teyzemi himaye etmesini Rasûlullah'a vasiyet etmişti. Peygambere bir gün içinde altın ve inci bulunan “rias” (küpe) denen bir mücevherat geldi. Rasûlullah bu ziyneti onlara taktı. Ben bu ziyneti ailemin yanında gördüm.”²⁹⁹

Hz. Peygamber, yetim çocuklarla ilgili aynı zamanda tavsiyelerde de bulunmuştur. Sadece bununla da iktifa etmemiş, onlara sevgisini, rahmetini verdiği gibi evini de mümkün olduğu kadar yetim çocuklara açmıştır. Bu kimsesiz çocukların sağlıklı yetiştirilmesi için aile ortamında barındırılması gerektiğine işaret etmiştir. Yetimle ilgili tavsiyelerinde, barındırılması, her türlü ihtiyacının karşılanması ve yetiştirilmesi gibi tüm faaliyetleri içine alan, onu sahiplenmeyi ifade

²⁹⁸ Nesâî, “İman ve şeraiuhu”, 33.

²⁹⁹ İbn-i Hacer el-Askalanî, *el-Matalibu'l-Aliye bi Zevaidi'l-Mesanîdi's-Semaniye*, thk. Abdullah bin Muhammed eş-Şehrânî, Riyad: Daru'l-Asime li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1998, C. 10, s.378.

eden “kâfilü’l-yetîm” kavramı sıkça yer almaktadır. Cennette kendisiyle beraber olmak isteyenlere bu makam için uğraşmayı ve yetimlerin destekçisi olmayı tavsiye etmiştir.

Peygamber Efendimizin tavsiye ve uygulamaları sonraki Müslüman toplumlarda yetim çocuklarla ilgili vakıf, dernek ve kurumlara ışık tutmuştur. Yetimlerin Hane-i Saadet’te barındırılmaları da çocuk yuvalarına, yetim barınma evlerine temel olmuştur.

Ancak O rahmet Peygamberi, “*Allahım, ben iki zayıfın hakları konusunda zorlanıyorum: Yetim ve kadın.*”³⁰⁰ hadisiyle ümmetin yeterince ve içini rahatlatacak kadar yetim ve kadınlara haklarını vermediklerinden dert yanmıştır.

Bu bölümde özellikle Hz. Peygamber’in (s.a.s.) üvey çocuklarının hayatları ele alınmış ve Rasûlullah’ın (s.a.s.) onlarla olan ilişkisine değinilmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sahip çıktığı ve ilgilendiği diğer yetim sahabîler ise üçüncü bölümün içerisinde yaşamış oldukları olaylarla birlikte ele alınmıştır.

1. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Evindeki Yetimler

Anne ve babasını küçük yaşta kaybederek yetim bir şekilde büyüyen Rasûlullah (s.a.s.) yetimliğin nasıl bir duygu olduğunu çok iyi bildiği için hayatının büyük bir kısmını yetimlere vakfetmiştir. Bu sebeple pek çok yetimin bakımını üstlenmiş ve onları bizzat kendi evinde büyüttü. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) himayesine aldığı yetimlerin bir kısmı üvey çocukları, diğerleri de kendisine vasiyet edilmiş yetim çocuklar ve yetim kalmış akraba çocuklarından meydana gelmektedir.

Rasûlullah’ın (s.a.s.) Hz. Âişe dışındaki eşlerinin daha öncesinde evlilikleri bulunmaktaydı. Bu duruma örnek olarak Hz. Hatice verilebilir. O, Peygamber Efendimizle evlenmeden önce iki evlilik yapmış ve bu evliliklerden çocukları olmuştu. Rasûlullah (s.a.s.) Hz. Hatice ile evlendikten sonra bu çocukların bakımını üstlenmiş ve onlara babalık yapmıştır. Yakınlık derecesine göre Rasûlullah’ın (s.a.s.) evinde büyüttüğü yetimleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1.1. Hind İbn Ebî Hâle (Hz. Hatice’nin Oğlu)

Rasûlullah (s.a.s.) ile evlenmeden önce dul bir kadın olan Hz. Hatice (r.anha) ilk olarak Ebû Hâle Hind b. Zürâre et-Temîmî ile evlenmiş ve bu eşinden Hind

³⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s.633; İbn Mace, “Edeb”, 6.

isimli bir oğlu olmuştu.³⁰¹ Hz. Peygamber'in evinde ve gözetiminde büyüyen Hind, çocuk yaşta Müslüman olmuş ve İslâm'a ilk giren Müslümanlardan biri olmuştur. Daha sonra Medine'ye hicret ederek hayatını orada sürdürmüştür. Hz. Peygamber'den sonraki hayatına dair çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte Bedir ve Uhud savaşlarına katılan Hind, Cemel Savaşında Hz. Ali'nin safında yer aldığı ve bu savaşta şehit düştüğü kaynaklarda geçmektedir.³⁰²

Hind'in hafızalarda yer almasının en önemli nedeni, onun çok güzel konuştuğu ve Hz. Hasan'ın kendisine dedesi hakkında soru sorması üzerine Rasûlullah'ın (s.a.s.) vasıflarını çok güzel bir üslupla ifade etmesidir. Hz. Hasan'ın ve Hüseyin'in (r.a.) üvey dayıları olması hasebiyle onlara bazen Hz. Peygamber'den bahsederdi. Bir gün Hz. Hasan, dayısı Hind'e, Hz. Peygamber'in hilyesi hakkında soru sormuş ve sonrasında şunları söylemiştir: *"Dayım Hind b. Ebî Hâle, Allah Rasûlü'nün hilyesini bize çok güzel anlatırdı. Dayımın Rasûlullah'tan bir şeyler anlatması o kadar hoşuma giderdi ki kalbim O'na daha çok bağlanır ve O'nun yolundan giderdim."*³⁰³

Hind b. Ebî Hâle'nin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hilyesiyle ilgili aktardığı rivayetlerden bazıları şöyledir: "Hz. Hasan, Hind b. Ebi Hâle'den Rasûlullah'ın konuşma şekliyle ilgili bildiklerini anlatmasını istemiştir. Hind ise daha öncesinde Hz. Abbas'a söylediklerine benzer şekilde ona da anlatmıştır. Rasûlullah'ın konuşma tarzıyla ilgili detaylı bir şekilde Hind'den bilgi alan Hz. Hasan şunları aktarmaktadır: *'Rasûlullah (s.a.s.) evine geldiği zaman, evde geçireceği vaktini üçe bölerdi. Bunun bir kısmını ibadete, bir kısmını da ailesine ve kendisine ayırırdı. Kendisi için tahsis ettiği zamanı ise benzer şekilde ikiye ayırarak; bunun bir bölümünde istirahat eder, geri kalanını da misafirler için ayırırdı. Rasûlullah, bu zamanını, huzuruna kabul ettiği ilim ehli seçkin kimselere ayırırdı ki bunlar, Peygamber'den öğrendiklerini, diğer insanlara (avama) aktarırlardı. Rasûlullah, ümmetinden hiçbir şeyi gizlemezdi. Fazilet ve takva sahibi ziyaretçilerine öncelik tanımak misafir kabul etme adetlerindendi. Ziyaretçilere ayırdığı vakti, asabiyet*

³⁰¹ İbn Hişâm, a.g.e., C. 1, s. 331; Belâzürî, *Ensâb*, C. 1, ss. 386-390; İbn Hacer, *el-isâbe*, C. 6, s. 557.

³⁰² İbn Sa'd, a.g.e., Taif: mektebetu's-Sıddık, 1996, C. 1, s. 267; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, Beyrut: Daru'l-fikr, 1989, C. 4, s. 541.

³⁰³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, C. 4, s. 541; Tirmizi, *Şemail-i Muhammediyye*, Beyrut: Daru ihya-i Turasi'l Arabiyye, C. 1, s. 135; Tirmizi, *Şemail-i şerîfe*, trc. Hüsameddin en-Nakşibendî, İstanbul: Hilal Yay. 1976, C. 1, s. 21.

durumlarına göre değil dindeki üstünlüklerine göre olurdu. Evine gelen ziyaretçilerin çeşitli ihtiyaçları olurdu. Kendisine doğrudan veya bir aracı ile iletilen sorulara, muhatapların ve ümmetin maslahatına uygun bir şekilde cevaplar verir ve arkasından onları şöyle uyarırdı: ‘Burada görüp işittiklerinizi diğer insanlara iletin. İhtiyaçlarınızı bana ulaştırma imkânı bulamayan kimselerin isteklerini de bana iletin.’³⁰⁴

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) sevinci de öfkesi de Allah içindi. Rasûlullah’ın (s.a.s.) bu vasfına dair Hind b. Ebî Hâle aktardığı rivayette şöyle demektedir: “Rasûlullah dünya ve dünyaya dair bir şeyden dolayı kesinlikle öfkelenmezdi. Ancak bir hak çiğnendiğinde çok öfkelenir, gereğini yerine getirinceye kadar da öfkesi dinmezdi. Kendisine yapılan kaba ve haksız bir muameleden dolayı öfkelenmez ve onun intikamını almaya çalışmazdı. Birine sinirlendiği zaman yönünü ondan çevirir, sevindiği zaman ise bakışlarını yere indirirdi.”³⁰⁵

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) gözetiminde büyüyen Hind İbn. Ebî Hâle, O’nun (s.a.s.) ahlakıyla ahlaklanmış, Hiz. Peygamber’i (s.a.s.) her zaman örnek almıştır. Rasûlullah’ın (s.a.s.) hilyesinin bize ulaşmasında büyük emekleri olmuş hayatını İslâm’a ve Rasûlullah’a vakfeden yetimlerden biri olmuştur.

1.2. Sevede Bint Zem’a’nın Yetim Çocukları

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) Hiz. Hatice’den sonra evlendiği eşi olan Sevede bint Zem’a’nın (r. anhô),³⁰⁶ hicretten 53 yıl önce Mekke’de doğduğu tahmin edilmektedir.³⁰⁷ Doğum tarihiyle ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Babası Zem’a b. Kays,³⁰⁸ annesi ise Şemûs bint Kays’tır.³⁰⁹ Babası Zem’a, Kureys kabilesinden Âmir b. Lühey koluna,³¹⁰ annesi ise Benî Neccar kabilesine mensuptur.³¹¹

³⁰⁴ Tirmizi, *Şemâil-i şerîfe*, C. 1, s. 11; Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hadislerle İslâm*, Ankara: 2014, C. 6, s. 221.

³⁰⁵ Tirmizi, *Şemâil-i Muhammediyye*, thk. Seyyid İbn Abbas el-Celimi, Mekke-i Mükerrreme: el-mektebetu’t-ticariyye, 1993, s. 184; Kadı İyaz, *Şifa-i Şerif Şerhi*, çev. Mehmet Yaşar Kandemir, İstanbul: Tahlil Yayınları, 2018, C. 1, s. 262.

³⁰⁶ İbn Sa’d, a.g.e., thk. İhsan Abbas, Beyrut: Daru’s-sadr, 1968, C. 4, s. 204.

³⁰⁷ Salih Tuğ, “Rasûlullah Muhammed’in Evliliklerinde Kronolojik Yapı: Hiz. Peygamber ve Aile Hayatı”, *İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İsav) Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, ed. İsmail Lütfi Çakan, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1988, s. 146.

³⁰⁸ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, C. 5, s. 23.

³⁰⁹ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, C. 5, s. 157.

³¹⁰ İbn Sa’d, a.g.e., C. 4, s. 204.

³¹¹ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, C. 5, s. 157.

Abdūlmuttalib'in annesi Selmâ bint Amr, Adî b. Neccâr'ın soyundandır. Dolayısıyla Benî Neccâr kabilesi Abdūlmuttalib'in dayıları sayılmaktadır.³¹² Hz. Peygamber'in ailesiyle Neccaroğulları'nın dayanışması ve akrabalık ilişkilerinin Abdūlmuttalib'den itibaren başladığı bilinmektedir. Neccâroğulları ile Hz. Peygamber (s.a.s.) arasında soy yakınlığı bulunması münasebetiyle Rasûlullah ile Hz. Sevede akraba sayılmaktadır. Hz. Sevede'nin soyu dedesi Âmir b. Lûhey'de Hz. Peygamber'in soyu ile birleşmektedir.³¹³

İlk Müslümanlardan olan Sevede bint Zem'a, amcasının oğlu olan Sekrân b. Amr ile evlenmiştir. Sekrân b. Amr'ın da eşi Hz. Sevede gibi Peygamber Efendimizle (s.a.s.) soy birliği bulunmaktadır.³¹⁴

Mekkeli müşriklerin Müslümanlara karşı uygulamış olduğu zulüm ve baskıdan dolayı Müslümanların bir kısmı Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Müşriklerin bu eziyet ve hakaretlerinin artması üzerine Habeşistan'a hicret eden bu kabile, ülkenin hükümdarı Necaşî tarafından iyi karşılanmış orada dinî ibadetlerini serbestçe yapabilmüşlerdir.

Habeşistan'a hicret eden Müslümanların durumu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ulaşmış ve Hz. Peygamber (s.a.s.) diğer Müslümanların da hicret etmelerini tavsiye etmiştir. Hz. Sevede ve kocası Sekrân da Rasûlullah'ın (s.a.s.) bu tavsiyesini dikkate alarak Habeşistan'a hicret etmeye karar vermiş ve ikinci kafilenin içerisinde yer almışlardır.³¹⁵

Kureys'in önde gelenlerinden bir kaçının Müslüman olduğuna dair asılsız haberin yayılması üzerine Habeşistan'da bulunan Müslümanların bir kısmı ana yurtları olan Mekke'ye geri dönmeye karar verince Hz. Sevede ve kocası da Mekke'ye geri dönmüşlerdir.³¹⁶

³¹² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, C. 7, s. 157; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî, *Nihayetu'l-Ereb fi Ma'rifeti Ensâbil'l-Arab*, thk. İbrahim el-İbyarî, Beyrut: Daru'l-kutubi'l-lübnaniyyîn, 1980, C. 1, s. 341.

³¹³ İbn Hazm, *Cemheretu Ensabi'l-Arab*, Beyrut: 1983, C. 1, s. 167.

³¹⁴ İbn Sa'd, a.g.e., C. 4, s. 204.

³¹⁵ İbn Sa'd, a.g.e., C. 4, s. 204.

³¹⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, C. 2, s. 504.

Musa b. Ukbe ve Ebû Mahşer'in aktardığına göre Hz. Sevde'nin kocası Sekrân, Habeşistan'da vefat etmiştir. İbn İshak ve birtakım diğer kaynaklara göre de Mekke'ye döndükten sonra hastalanmış ve orada vefat etmiştir.³¹⁷

Ebû Ubeyde'nin aktardığı bilgiye göre Sekrân b. Amr, Habeşistan'dayken Hristiyanlığı benimsemiş ve bir daha İslâm dinine dönmemiştir. Bunun aksine İbn İshak ise Sekrân'ın Mekke'ye döndükten sonra Medine'ye hicret etmeden Müslüman olduğunu ve bu şekilde vefat ettiğini aktarmaktadır.³¹⁸

Kaynaklara göre Hz. Sevde ile Sekrân b. Amr'ın beş ya da altı çocukları olmuştur. Sekrân b. Amr vefat edince Hz. Sevde çocuklarıyla birlikte yalnız başına kalmıştır. Bu çocuklardan biri olan Abdurrahman, Hz. Ömer döneminde vuku bulan Celûla Savaşı'nda şehit düşmüştür.³¹⁹

Hz. Sevde, kocasını risaletin 10. yılında kaybetmiştir. Bu zaman diliminde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) en büyük destekçilerinden olan Hz. Hatice ve Ebû Tâlip de vefat etmiştir. Taif'ten de mahzun bir şekilde dönen Hz. Peygamber'i (s.a.s.) bu durum çok üzmüş dolayısıyla bu yıla Hüzün Yılı denmiştir.³²⁰

Hz. Hatice'nin vefatıyla Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında hem büyük bir boşluk meydana gelmiş hem de çocukları annesiz kalmıştı. Zor bir süreç geçiren Hz. Peygamber, İslâm'ı tebliğ etmenin yanında çocuklarının bakımını da üstlenmek durumunda kalmıştı.³²¹

Hz. Sevde ise Rasûlullah'ın takdirini kazanmış birisi olarak Müslümanlar arasında vefakâr bir duruşa sahipti. Böylece Osman b. Maz'ûn'un hanımı Havle bnt. Hakîm, Rasûlullah'a (s.a.s.) Hz. Sevde'yle evlenmesini tavsiye etmiştir. Bunun

³¹⁷ İbn Sa'd, a.g.e., C. 4, s. 204; İbn İshâk, Muhammed b. İshâk, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, thk: Süheyl Zekkar, Terc: Ali Bakkal, İstanbul: Harf Yayınları, 2013, s. 347.

³¹⁸ İbn İshak, *Meğâzî*, C. 1, s. 254; Muhammed b. İshâk, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, thk. Süheyl Zekkar, terc. Ali Bakkal, İstanbul: Harf Yayınları, 2013, s. 347.

³¹⁹ Muhammed Sabit Fendi, Ahmet Şentenavi, İbrahim Zeki Hurşid, Abdülhamid Yunus, *Dâiretü'l-Maârifî'l-islâmiyye*, trc. Hasan Habeşi, Muhammed İnânî, Suudi Arabistan: Merkezu Şarikatu li'l-İbdai'l-Fikriyye, 1998, C. 19, s. 981; Muhammed Mütevellî eş-Şa'ravi; *Zevcatü'n-Nebiyyi ve Alü'l-Beyt*, Beyrut: El-Mektebetü'l Asriyye, 2006, s. 13.

³²⁰ İbn Sa'd, a.g.e., C. 1, s. 198.

³²¹ Mevlana Niyaz, *Kadın Sahabiler*, terc. Ali Genceli, İstanbul: Toker Yayınları, 1971, s. 41.

üzerine Hz. Peygamber, 55 yaşında olan Hz. Sevde'ye evlilik teklifinde bulunarak kendisiyle evlenmiştir.³²²

Osman b. Maz'ûn'un hanımı Havle, bir gün Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelerek, *"Ya Rasûlallah! Huzuruna girince bir an Hatice'nin eksikliğini hissettim."* demiş, bunun üzerine Hz. Peygamber, *"Evet, zira Hatice çoluk çocuğumun annesi, evimin de gözeticisiydi"* şeklinde buyurmuştur. Rasûlullah'ın (s.a.s.) bu cevabı üzerine Havle, *"Ya Rasûlallah! Evlenmek istemez misin?"* diye sormuş ve Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Kiminle?"* demiştir. Havle ise, *"Ebû Bekr'in kızı Âişe veya Sevde bnt. Zem'a..."* diye ikisinden birisini teklif etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bunun üzerine *"Git, benim için ikisiyle de konuş"* şeklinde cevap vermiş, Havle de Hz. Sevde'ye Rasûlullah'ın evlilik teklifini ulaştırmıştır.³²³

Rasûlullah'ın (s.a.s.) evlilik teklifini duyan Hz. Sevde, bu habere çok sevinmiş fakat birtakım endişeleri oluşmuştu. Hem dul bir kadın olması hem de ilk eşinden beş altı çocuğu olması hasebiyle ilk başta Hz. Peygamber'le (s.a.s.) evlenmeye cesaret edememişti. Ancak Hz. Peygamber gibi kutlu bir elçinin eşi olacağını düşününce sonunda kendisiyle evlenmeye karar vermişti.³²⁴

Hz. Sevde'nin Rasûlullah'la (s.a.s.) evlenmesiyle ilgili İbn Abbas'ın aktarmış olduğu bir rivayette Rasûlullah'ın (s.a.s.) yetim çocuklara karşı şefkat ve merhametini görmekteyiz. Hem Hz. Sevde'nin evlenmesiyle ilgili konuya açıklık getirmek hem de Rasûlullah'ın (s.a.s.) onun yetim çocuklarına karşı tutumunu göstermek amacıyla bu konuya değineceğiz.

Abdullah b. Abbas şöyle aktarıyor: *Rasûlullah (s.a.s.) kendi kavminden Sevde isminde bir kadına evlenme teklifinde bulundu. Bu kadın çocukları fazla olan bir kadındı. Ölen kocasından beş ya da altı çocuğu bulunmaktaydı. Rasûlullah ona "Benimle evlenmene mani olan şey nedir?" diye sorunca, Sevde şöyle karşılık verdi: "Allah şahittir ki yâ Rasûlallah! Sen benim için yeryüzündeki insanların en değerlisi olduğun halde beni senden ne men edebilir ki? Ancak şu çocuklarım sabah akşam sürekli başında bağırsırlar diye çekiniyorum"* karşılığını verdi.

³²² İbn İshak, *Meğâzî*, C. 1, s. 254; İbn Sa'd, a.g.e., C. 4, s. 204.

³²³ Âişe Abdurrahman bintü's-Şatı, *Rasûlullah'ın Annesi Hz. Âmine*, çev. İsmail Kaya, Konya: Uysal Kitabevi, 1994, s. 223.

³²⁴ İbn Sa'd, a.g.e., thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire: Mektebetu'l Hancı, 2001, C. 5, ss. 52-53.

Sevde'nin bu cevabı üzerine Rasûlullah *"Benimle evlenmene bundan başka tereddüt ettiğin bir sebep var mıdır?"* diye buyurunca, Sevde *"Hayır, vallahi yok"* dedi. Bunun üzerine Rasûlullah, *"Allah sana merhamet etsin! Develere binen kadınların en hayırlısı, Kureyş'in kabilesinin kadınlarıdır. Çocuklara karşı en şefkatli olanlar ve kocasının malında tutumlu olanlar yine onlardır"* buyurmuş ve onun gereksiz yere tereddüt ettiğini ifade etmiştir.³²⁵

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, (s.a.s.) sözleriyle Hz. Sevde'yi rahatlatmış ve Kureyş kadınlarının çocuklara karşı tutumuna değinmiştir. Buradan da aynı zamanda Kureyşli kadınların küçük çocukları sebebiyle zorluklarla karşılaştıklarını ve çocuklara karşı şefkatli olduklarını anlamaktayız.

Hz. Sevde'nin Rasûlullah'la (s.a.s.) evlenmesiyle ilgili görmüş olduğu bir rüyada, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) elini Hz. Sevde'nin omzuna koymuş, Hz. Sevde daha sonra görmüş olduğu bu rüyayı eşi Sekrân'a anlatmıştır. Kocasına ise Hz. Sevde'nin rüyasını şu şekilde yorumlayarak açıklığa kavuşturmuştur: *"Ey Sevde, sen şayet böyle bir rüya gördüysen bu durum benim öleceğime, senin de Rasûlullah'la evleneceğine işarettir."*

"Hz. Sevde gördüğü bu rüyasını eşi Sekrân'a anlattıktan birkaç gün sonra benzer bir rüya daha görmüştür. Rüyasında bir yastığa yaslanmış vaziyette, gökyüzünden inen ayı başının çevresinde döndüğünü görmüştür. Hz. Sevde ilkinde olduğu gibi görmüş olduğu bu rüyayı da kocasına anlatmış ve Sekrân benzer bir cevapla şöyle söylemiştir: *"Ey Sevde bilesin ki artık benim ölüm vaktim yaklaşmıştır. Öyle ki ben öldükten sonra senin evleneceğine inanıyorum."* Sekrân bu olaydan birkaç gün sonra vefat etmiş ve Hz. Sevde'nin Peygamber Efendimizle (s.a.s.) evlenmesi üzerine yapmış olduğu yorumları da yerini bulmuştur."³²⁶

Hz. Peygamber (s.a.s.) Cahiliye Dönemindeki uygulamaların aksine hanımlarına karşı çok merhametli davranmış ve onları önemsemiştir. Kız çocuklarının hor görüldüğü, kendilerine insanlık dışı muamelelerin yapıldığı dönemde İslâmiyet gelmiş ve bu uygulamaları kaldırmıştır. Hz. Peygamber'le birlikte kadınlara olan davranışlar değişmiş ve konumları yükselmiştir.

³²⁵ Müslim, *Fedailu's-Sahabe*, 49; İbn Hanbel, *Müsned*, C. 17, s. 329.

³²⁶ İbn Sa'd, a.g.e., C. 5, s. 56.

Hiz. Peygamber (s.a.s.) kız çocuklarına önem verdiği gibi eşlerinin ilk kocalarından olan kız çocuklarına da ayrı bir ehemmiyet göstermiştir. Yetim olmalarından dolayı onların zlmelerine fırsat vermemiş, onlara her zaman gerçek bir baba şefkati ve merhameti göstermiştir.

Rasûlullah, (s.a.s.) Hiz. Sevde'nin Sekrân b. Amr'dan olan çocuklarına babalık yapmış, onları kendi çocuklarıyla birlikte evinde bytmştir. Çünkü yetimlere sahip çıkmak, Hiz. Peygamber'in hayatında şiar edildiği ve bunu ashabına önemle tavsiye ettiği en önemli konular arasında gelmekteydi.

Himaye edilmeye ve şefkat gösterilmeye muhtaç olan Hiz. Sevde'nin çocuklarının Rasûlullah'ın (s.a.s.) evinde yaşamaları ve O'nun (s.a.s.) çocuklarıyla birlikte büyümeleri onlar için büyük bir meziyet olmuştur. Çünkü o dönemde Hiz. Peygamber'in sevgisiyle, edebiyi ve terbiyesiyle yetişmek, özellikle de evinde büyümek her çocuğun arzuyla isteyeceği bir ayrıcalıktı. Hiz. Sevde'nin çocuklarının bu şerefe nail olmaları ve gördükleri muameleler İşlmiyet'in ve Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) yetimlere göstermiş olduğu önemi ortaya koymaktadır.

1.3. Ümmü Seleme'nin Yetim ocukları

Kureyş kabilesinin Ben Mahzm koluna mensup olan mm Seleme, (r.anh) Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) yedinci kuşaktan akrabasıdır. Soyları yedinci dedeleri olan Mürre'de birleşmektedir.³²⁷ mm Seleme olarak knyelenir ve o şekilde bilinir Fakat asıl ismi Hint bnt. Eb Ümeyye'dir.³²⁸ mm Seleme önce amcasının oğlu olan Ebû Seleme el-Mahzm ile evlenir. Mahzmoğullarına mensup olan Ebû Seleme aynı zamanda Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) sütkardeşi ve halası Berre bnt. Abdülmuttalib'in oğludur.³²⁹

Mahzumoğulları Mekke'de yüksek bir mevkiye sahipti. Ümmü Seleme'nin de bu kabileye mensup olması açısından Kâbe hakemliği meselesine değinmemiz

³²⁷ İbn Sa'd, a.g.e., nşr. İhsan Abbas, Beyrut: 1968, C. 8, ss. 86-96; İbnü'l-Cevzî, Cemaleddin Ebu'l-Ferec, *Telkîh Fuhumi Ehli'l-Eser fi Uyûni't-Târih ve's-Siyer*, Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1997, s. 23.

³²⁸ İbn Hişâm, a.g.e., C. 1, s. 644; ; İbn Sa'd, a.g.e., thk. Muhammed Abdulkadir At, Lübnan: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 8.b., 1997, C. 8, s. 69; Belâzurî, a.g.e., C. 2, s. 6; en-Nuveyr, *Nihâyetü'l-Ereb fi Fununi'l-Edeb*, Kahire: el-Heyet'l-Misriyyet'l-Amme li'l-Kitab, 1975, C. 18, s. 179.

³²⁹ Ebul Kasım el-Beğv, *Mu'cemu's-sahabe*, thk. Muhammed Emin İbn Muhammed, Kuveyt: Mektebetu Daru'l-beyan, 2000, C. 4, s. 316.

faydalı olacaktır. Zira Kâbe'nin tekrardan inşa edilmesinde bu kabilenin önemli bir rolü bulunmaktaydı.

Birtakım nedenlerden dolayı Kâbe tahrip olmuş ve Kureyş kabilesi Kâbe'yi yeniden inşa etmeye karar vermişti. Temelinin yapımı esnasında Mahzûmoğulları'ndan biri, elindeki bir taşı düşürmüş ve buna şahit olan Ümmü Seleme'nin amcası Velid b. Muğîre,³³⁰ Kâbe'ye temizlenmeyen kimselerin yaklaşmamasını istemiştir. Böylece Kâbe'nin inşa edilmesinde yer alacak kimselerin vasıflarını ortaya koymuştur. İnşaat esnasında Haceru'l-Esved'i yerine koyma kararında kabileler arasında ihtilaf çıkmış ve her kabile bu şerefe nail olmak istemiştir.³³¹ Kabileler arasında ittifak meydana gelemeyince Ümmü Seleme'nin babası Ebû Ümeyye b. Muğîre'nin önerisiyle ertesi gün mescide ilk giren kimsenin hakem tayin edilmesine karar verilmiştir. Bu talep bütün kabileler tarafından onaylanmıştır. Ertesi gün bütün kabileler taşı yerine koymak için toplanınca Kâbe'nin kapısından giren ilk kişi Hz. Peygamber (s.a.s.) oldu. Bu sırada herkes “İşte Muhammedu'l-Emîn” diye sevinerek Hz. Muhammed'in (s.a.s.) hakemliğinde Haceru'l-Esved'i yerine koymayı kabul ettiler.³³² Böylece her kabileden bir kişi örtünün ucunu tutarak taşı yerine koydular. Örtünün ucunu tutanlardan biri de Ümmü Seleme'nin amcası olan Ebû Huzeyfe b. Muğîre'ydi.³³³

Görüldüğü gibi Ümmü Seleme'nin babası Ebû Ümeyye b. Muğîre, Kureyş'te sözü dinlenen bir kimseydi. Nitekim tarihçiler onu “Kureyş'in büyüklerindendir” şeklinde vasıflandırmışlardır.³³⁴ Ümmü Seleme'nin kabilesi zengin ve asil bir konuma sahip olması hasebiyle onun itibarlı bir ailede yetiştiği anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) İslâm'ı açıktan tebliğ etmeye başladıktan sonra Mekkeli müşrikler zayıf Müslümanlara baskı ve işkence yapmaya başladılar. Hz. Peygamber (s.a.s.) Müslümanların çektiği bu acılara bir çözüm bulmak amacıyla ashabının Habeşistan'a hicret etmesini istedi. İslâmiyet'in henüz beşinci yılında

³³⁰ İbn Kudâme, Muvakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *et-Tebyin fî Ensâbi'l-Kureşîyyin*, thk. Muhammed Nayif ed-Düleymiyyi, Beyrut: Mektebetü'l-Nehdati'l-Arabiyye, 2. Basım, 1988, s. 345.

³³¹ İbn Hişam a.g.e., C. 1, s. 209-210; Geniş bilgi için bkz. Salim Ögüt, “Hacerülesved”, *DİA*, İstanbul: 1996, C. 14, ss. 433-435.

³³² İbn İshak, a.g.e., C. 1, s. 87; İbn Hişam, a.g.e., C. 1, s. 197; Belâzurî, a.g.e., C. 1, s. 109; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. 2, s. 45.

³³³ İbn Sa'd, a.g.e., C. 1, s. 116.

³³⁴ İbn İshak, a.g.e., C. 1, s. 87.

Mekkeli müşriklerin baskılarına maruz kalan Müslümanlar Habeşistan'a hicret etmeye başladılar.³³⁵ O günleri yaşayan ve Müslümanların çektiği acılara şahit olan Ümmü Seleme şunları söylemektedir: “Mekke artık bize dar gelmeye başlamıştı. Hz. Peygamber'in ashabı işkenceye maruz bırakılıyordu. Benimsedikleri dinlerinden dolayı zorluk ve sıkıntı yaşıyorlardı. “Hz. Peygamber de (s.a.s.) ashabının yaşadığı bu sıkıntılara son vermek için, *'Habeş diyarında ülkesinde zulme yer olmayan zulmetmeyen bir hükümdar var; onun yurduna hicret edin. Allah sizi bu zor durumdan kurtaracaktır'* buyurdu. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) böyle söylemesi üzerine bizler farklı yollardan göç etmeye başladık. Habeş yurduna ulaşınca hepimiz bir araya toplandık. Böylece hayırlı bir yurda, hayırlı komşulara kavuştuk ve emniyette idik. Bizim için zulüm korkusu artık yoktu.”³³⁶

Mekkeli müşriklerin Müslümanları maruz bıraktıkları boykot sona erince Habeşistan'da bulunan Müslümanların bir kısmı geri döndüler.³³⁷ Mekke'ye geri dönen Müslümanlar arasında Ümmü Seleme ve kocası da bulunmaktaydı. Medinelilerin İslâm'ı kabul etmeleriyle birlikte Müslümanlar Medine'ye hicret etmeye başladı. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye hicretinden sonra ailesiyle birlikte Mekke'de olan Ümmü Seleme de kocasıyla birlikte Medine'ye hicret etmek ister ancak, Mahzûmoğulları kabilesi bu hicrete izin vermez.³³⁸

Ümmü Seleme yaşadığı olayı şöyle aktarmaktadır: “Ebû Seleme Medine'ye hicret etmeye karar verdi ve deveyi hazırladı; beni ve oğlum Seleme'yi deveye bindirdi. Deveyi sürmeye başladıktan sonra Mahzumoğullarından bazıları kalkıp ona doğru geldiler ve ‘Hadi sen tek başına gidiyorsun; fakat şunları götürmene müsaade etmeyeceğiz.’ dediler ve devenin yularını elinden çekip aldılar. Abdülesedoğullarından bazıları bu durumu görünce onlara kızdılar ve ‘Eğer adamımızdan bunu (Ümmü Seleme'yi) alırsanız, biz de çocuğumuzu (Seleme'yi) size vermeyeceğiz.’ diyerek oğlum Seleme'yi çekiştirmeye başladılar ve çocuğumu

³³⁵ İbn Hişâm, a.g.e., C. 1, s. 193; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. 2, s. 60.

³³⁶ Yaşar Nuri Öztürk, *Ehl-i Beytin Annesi Hz. Fatıma*, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1997, s. 71.

³³⁷ İbn Hişâm, a.g.e., C. 1, ss. 459-470; İbn Sa'd, a.g.e., ss. 171-175; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 423.

³³⁸ Mus'ab ibn Abdullah İbn Zübeyr, *Nesebu kureyş*, thk. Levi-Provençal Evariste, Kahire: C. 1, s. 50; İbn Hacer, *el-İsâbe*, nşr. Ali M. El-Bicâvî, Kahire: 1970, C. 8, ss. 150-152; İbn Hazm, *Cemheretu Ensabi'l-Arab*, Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1983, C. 1, s. 144.

çekip aldılar. Kocamı, beni ve çocuğumu birbirimizden ayırdılar. Her sabah oturup akşama kadar ağlıyordum. Ve benim bu halim bir yıl sürdü.”³³⁹

“Medine’ye hicret edemeyen Ümmü Seleme çok üzüldü. Onun bu durumunu gören Ebû Seleme’nin ailesi hicret etmesine izin verdi. Böylece Kureyş kabilesinden Medine’ye ilk hicret eden aile Ümmü Seleme’nin ailesi oldu.³⁴⁰ Ümmü Seleme’nin hicretten sonra çocukları Seleme, Ömer, Dürre ve Zeynep’i dünyaya getirdiği bilinmektedir.³⁴¹ Bazı kaynaklarda ise Habeşistan’a hicret ettikten sonra bütün çocuklarının burada doğduğu belirtilmektedir.”³⁴²

Ebû Seleme, Uhud Savaşı’nda şehit düşünce çocukları yetim kalmıştı.³⁴³ Ümmü Seleme her ne kadar eşinden sonra evlenmek istemese de eşi Ebû Seleme kendisinden sonra mutlaka evlenmesini tavsiye etmiş ve kendisinden daha hayırlı biriyle evlenmesi için dua etmişti. Bu durumla ilgili ne yapması gerektiğini tam olarak bilmediği için Rasûlullah’a (s.a.s.) danışmış, Rasûlullah da (s.a.s.) Allah’ın (c.c.) kendisine hayırlı bir eş ihsan etmesi için bolca dua etmesini öğütlemiştir. İlk önce Hz. Ebû Bekir daha sonra da Hz. Ömer kendisine evlilik teklifi ettiyse de bu teklifleri kabul etmemiş daha sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine evlilik teklifi edince Ümmü Seleme olumlu karşılık vermiştir. Çünkü Rasûlullah’tan (s.a.s.) daha hayırlı bir eş bulamazdı. Böylece Hz. Peygamber (s.a.s.) yetim çocuklarına baba olmuş ve onları himayesi altına almıştır.³⁴⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.) yetim kalan Ümmü Seleme’nin çocuklarını kendi evinde barındırarak onların bütün sorumluluklarını üstlenmiştir. Onları kendi çocukları gibi sevmiş ve himaye etmiştir. Onlara babalık şefkati göstermiş babalarının yokluğunu hissettirmemiştir. Bu yetimlerin hayatlarını ve Hz. Peygamber’e (s.a.s.) dair hatıralarını başlıklar altında açıklayacağız:

³³⁹ İbn Hişâm, a.g.e., C. 1, ss. 468-469; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, C. 7, s. 371; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, C. 3, s. 207.

³⁴⁰ İbn Sa’d, a.g.e., C. 2, s. 181; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, C. 3, s. 191.

³⁴¹ İbn Hişâm, a.g.e., C. 2, s. 645; el-Belâzurî, a.g.e., C. 2, s. 63; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, C. 7, s. 371; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 8, s. 222.

³⁴² Zehebî, *Siyeru A’lâmu’n-nübelâ*, nşr. Şuayb el-Arnâvut, Beyrut: Müessesetür’r-risâle, 1985, C. 1, s. 151.

³⁴³ İbn İshak, *Siret (Mübtede’ Meb’as ve Meğazi)*, thk. Muhammed Hamidullah, İhyau Turasi’l-Arabî, 1981, s. 242.

³⁴⁴ İbn Sa’d, a.g.e., C. 8, s. 90; Zehebî, a.g.e., C. 3, s. 407; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Beyrut: Daru’l-ğarbu’l-islâmiyye, 2002, C. 1, ss. 553.

1.3.1. Seleme İbn Ebî Seleme

Ebû Seleme, Hicretin 3. yılında Uhud Savaşı'nda şehit düşünce İbn Ebî Seleme, kardeşleriyle birlikte yetim kalmıştır. Bunun üzerine anneleri Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'le (s.a.s.) evlenmiş ve dört yetim çocuğuyla birlikte Rasûlullah'ın (s.a.s.) evine yerleşmiştir.

Hz. Peygamber, (s.a.s.) İbn Ebî Seleme'yi Hz. Hamza'nın kızı Ümâme'yle nikâhlamıştır.³⁴⁵ Seleme evlendiğinde henüz küçük yaştaydı. Hz. Peygamber (s.a.s.) onu evlendirdiğinde ashabına dönerek şöyle demiştir: “*Görüyorsunuz ki ben onu mükâfatlandırdım*”³⁴⁶ Veyahut “*Ey Seleme işte bu senin mükâfatındır*”³⁴⁷ şeklinde söylemiştir. Vâkîdî'nin aktarmış olduğu bir rivayete göre de, “*İşte şimdi seninle ödeştik.*” diyerek Seleme'yle şakalaşmıştır.³⁴⁸

Rasûlullah'ın (s.a.s.) bu davranışlarıyla yetimlere sahip çıktığını ve evlenmelerine de yardımcı olduğunu görmekteyiz. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) himayesine aldığı bütün yetimlere babalık yapmış ve onları öz çocuklarından ayırt etmemiştir. Seleme'ye karşı bu davranışında da gerek onu evlendirmesiyle gerek onu kardeşinin oğluyla evlendirmesiyle onu mükâfatlandırıdığını söylemiştir.

Bazı kaynaklara göre evlendiklerinde her ikisi de henüz çocuk yaşta oldukları için aralarında herhangi bir zıfâf meydana gelmemiştir.³⁴⁹ Kimi rivayetler bunun sebebini Seleme'nin çocuk yaşta vefat etmesine³⁵⁰ bağlarken kimisi de felç hastalığına yakalanmasına ya da Medine'ye hicret ederken aldığı yaraya bağlamaktadır.³⁵¹

Ümâme, babası Hz. Hamza'nın Uhud Gazvesi'nde şehit olması üzerine Mekke'de yetim kalmış çocuklar arasına girmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) Umretü'l-Kaza için Mekke'de bulunduğu sırada Ümâme ile karşılaşmıştır. Şehirden ayrılacağı zaman Hz. Peygamber'in (s.a.s.) peşine takılmış ve onunla birlikte Medine'ye gitmek istemiştir. Böylece Rasûlullah (s.a.s.) ashabından onu Medine'de himaye

³⁴⁵ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, C. 2, s. 295; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 66

³⁴⁶ İbn Sa'd, a.g.e., C. 4, s. 532.

³⁴⁷ İbn İshak, a.g.e., s. 243; Belâzurî, a.g.e., C. 2, s. 63; İbn Sa'd, a.g.e., C. 3, s. 5.

³⁴⁸ Vâkîdî, Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'l-Megâzî*, thk. Marsden Jones, Beyrut: 3.Basım, 1984, C. 2, s. 739.

³⁴⁹ İbn İshak, a.g.e., s. 243; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 66.

³⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 66.

³⁵¹ Belâzurî, a.g.e., C. 2, s. 63.

etmelerini istemiş ve bu meselede Hz. Ali, Hz. Ca'fer ve Zeyd b. Harise arasında anlaşmazlık meydana gelmiştir. Zeyd, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından Hz. Hamza ile kardeş ilan edildiği için himaye etmek istemiştir. Hz. Ca'fer ise hem amcasının kızı olması hem de eşi Esmâ bnt. Umeys'in Ümâme'nin teyzesi olması münasebetiyle onunla daha iyi bir şekilde ilgilenip ona daha iyi bakacağını söyleyerek onun himayesini üzerine almak istemiş ve bu duruma kendisinin daha layık olduğunu söylemiştir.

Ümâme'nin himayesinde meydana gelen anlaşmazlıktan dolayı Rasûlullah (s.a.s.) *“Ben teyzesiyle birlikte olabilmesi için Ümâme'yi Ca'fer'e vereceğim, Zira teyze anne konumundadır”* şeklinde buyurmuş ve Ümâme'yi Hz. Ca'fer'in almasını daha uygun bulmuştur. Böylece aralarındaki ihtilaf çözülmüştür.³⁵²

Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiğinde henüz on yaşlarında olan Seleme küçük yaşta Sahâbe olma vasfına erişmiştir. İslâm Tarihinde pek çok cihatta yer alan İbn Ebî Seleme, Hz. Ali tarafından birçok savaşta görevlendirilmiştir. Hz. Ali vefat ettikten sonra Medine'ye geri dönen İbn Ebû Seleme hayatının sonuna kadar burada yaşamış ve Peygamber şehrinde vefat etmiştir.³⁵³

1.3.2. Ömer İbn Ebî Seleme

Ömer ibn Ebî Seleme, daha çok rivayet ettiği hadislerle tanınan Ümmü Seleme'nin ikinci oğludur. Diğer üç kardeşiyle birlikte Habeşistan'da dünyaya gelmiştir.³⁵⁴ Diğer bir kaynağa göre de Medine hicretinden önce doğduğu belirtilmektedir. Bunu destekleyen bir rivayet olarak Abdullah İbn Zübeyr'in şu sözü gösterilmektedir: “Ömer benden iki yaş büyüktü. Hendek Savaşı'nda Ömer ve İbn Zübeyr bir tümseği beraber kazdı.”³⁵⁵

Annesi Hz. Peygamber'le (s.a.s.) evlendiğinde henüz küçük bir çocuk olan Ömer, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) terbiyesinde yetişmiş yetimlerden biridir.³⁵⁶

³⁵² Buhârî, “Sulh”, 6; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 34-35.

³⁵³ Bağdâdî, a.g.e., C. 1, s. 553.

³⁵⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, C. 4, s. 169; Cemmâilî, *Tehzibü'l-Kemâl*, C. 21, s. 374.

³⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 2, s. 519.

³⁵⁶ İbn Sa'd, a.g.e., C. 8, s. 92.

Abisi Seleme'den iki yaş küçük olan Ömer, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatında henüz dokuz yaşlarındaydı.³⁵⁷

Ömer b. Ebî Seleme'nin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatında dokuz yaşında olması onun Medine'ye hicretten sonra 623 tarihinde doğduğuna işaret etmektedir. Bu durum da onun Habeşistan'da doğduğuna dair delili çürütmektedir. Zira Habeşistan'da dünyaya gelmiş olsaydı Hz. Peygamber'in vefatında on beş yaşlarında olması gerekmekteydi. Bunu destekleyen başka bir delil de Annesi Mekke'ye hicret ettiğinde sadece kardeşi Seleme'nin isminin geçmesidir.³⁵⁸ Hicret esnasında Mahzûmoğulları'nın çıkarmış olduğu kargaşa da Seleme'den başka çocuk ismi geçmemekte, hadisede sadece bir çocuğun olduğu anlaşılmaktadır. Ümmü Seleme de başından geçenleri anlatırken, “Oğlumu, kocamı ve beni birbirimizden ayırdılar” şeklinde üzüntüsünü dile getirmiştir.³⁵⁹

“Ebû Hafs” olarak künyelenen Ömer,³⁶⁰ Rasûlullah'tan pek çok hadis ezberlemiş ve nakletmiştir.³⁶¹ Hadis nakli konusunda muhaddislerin güveninin kazanmış kendisinden rivayet edilen hadislerin büyük kısmı Buhârî ve Müslim'de yer almıştır. Aynı zamanda hadiste tutarlığında şüphe bulunmayan raviler arasında yer almıştır.³⁶²

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ömer'e olan sevgisini ve ailesine verdiği değeri İbn Sa'd şöyle aktarmaktadır:

“Hz. Ömer, Irak ve Şam'ı fethettiğinde buralardan elde ettiği haraç gelirlerini Ehl-i Beyt başta olmak üzere Sahâbe arasında bölüştürmüştür. Bu paylaşırma esnasında oğlu Abdullah'a üç bin dirhem, Ömer b. Ebî Seleme'ye ise dört bin dirhem pay vermişti. Daha sonra bu durumu babasıyla konuşan İbn Ömer, babasından şöyle cevap almıştır, ‘Ümmü Seleme gibi bir anne getirirsen sen de bu kadar alırsın!’ dedi.”³⁶³

³⁵⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, C. 4, s. 169; el-Mizzî, a.g.e., a.e.

³⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, C. 4, s. 169.

³⁵⁹ İbn Hişâm, a.g.e., C. 1, ss. 468-469; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, C. 7, s. 371; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 8, s. 150-152.

³⁶⁰ Belâzuri, a.g.e., C. 2, s. 63; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, C. 4, s. 169.

³⁶¹ İbn Sa'd, a.g.e., C. 2, s. 166.

³⁶² Ebû Ahmed Abdullah b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî, *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcüd, Beyrut: Kutubu'l-ilmîyye, 1997, C. 6, s. 85.

³⁶³ İbn Sa'd, a.g.e., C. 6, s. 533.

Bazı rivayetlere göre Cemel Savaşı'nda Hz. Ali'nin tarafında savaşırken ölmüştür. Fakat bu görüş zayıf görülmüştür.³⁶⁴ Ömer, Abdülmelik b. Mervan döneminde 83 yaşındayken vefat etmiştir.³⁶⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) terbiyesinde yetişen Ömer, Rasûlullah'ın (s.a.s.) kendisine vermiş olduğu nasihatle ilgili şöyle söylemektedir:

*“Ben Rasûlullah'ın (s.a.s.) terbiyesinde yetişmiş bir çocuktum. Bir gün yemek yerken elim tabağın her tarafında dolaşıyordu. (Tabağın her tarafından yiyordum) Bunu üzerine Rasûlullah (s.a.s.) bana uyarıda bulunarak: ‘Evladım! Önce Allah'ın ismini an, sonra sağ elinle önünden ye!’” Rasûlullah'ın bu ihtarından sonra artık hep bu şekilde yemek yedim.”*³⁶⁶

Ömer, abisi Seleme'yle ilgili bir hatırasında kendisinden iki yaş büyük olan İbn Ebî Seleme'ye bir haksızlık yapacağını ifade ederek şöyle der: *“İbn Ebî Seleme'ye dedim ki, ben bakana kadar beni boynunda taşı. Ben indiğimde de ben seni taşıyacağım dedim. Daha sonra beni taşıdıktan sonra kendisi binmek istediğinde ona dedim ki, bu henüz bir seferlikti.”*³⁶⁷

Ömer ibn Ebî Seleme aktardığı bu hatırasında abisine bir haksızlık yaptığını ve kelime oyunuyla onu oyuna getirdiğini ifade etmektedir.

Ömer ibn Ebî Seleme'den elimize ulaşan bazı hadisler şöyledir:

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ümmü Seleme'nin evinde dua ettiğine dair hadis, Ömer vasıtasıyla bize şu şekilde ulaşmıştır: *“Allah Rasulü'nü (s.a.s.) Ümmü Seleme'nin evinde iki ucu omzunun üstünde olan tek bir elbise içinde namaz kılariken gördüm.”*³⁶⁸

Bu rivayette görüldüğü gibi Ümmü Seleme'nin çocukları Rasûlullah'ın (s.a.s.) hayatını ve ibadetini bizzat yakından görme şerefine nail olmuşlardır. Hz.

³⁶⁴ el-Mizzî, a.g.e., C. 21, s. 375.

³⁶⁵ İbn Sa'd, a.g.e., C. 4, s. 533; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, C. 4, s. 169; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetu's-Sahabe*, thk. Adil b. Yusuf, Riyad: Daru'l-Vatan, 1998, C. 4, s. 939; el-Mizzî, a.g.e., a.e.

³⁶⁶ Buhârî, “Et'ime” 2, 3; Müslim, “Eşribe”, 108; Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, C. 1, s. 176; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, C. 4, s. 169.

³⁶⁷ Mizzî, a.g.e., a.e.

³⁶⁸ Buhârî, “Salât”, 4; Müslim, “Salât”, 278; Süheyb Abdulcebbar, *el-Müsnedu'l-Mevzûi*, 2013, C. 10, s. 295.

Peygamber'in (s.a.s.) evlerinde namaz kılariken nasıl giyindiğine kadar bize aktaran Ömer, hadislerin rivayet edilmesinde ve anlaşılmasında büyük bir öneme sahiptir.

1.3.3. Zeynep bint Ebî Seleme

Ümmü Seleme'nin üçüncü çocuğu olan Zeynep bazı kaynaklara göre Habeşistan'da doğmuştur.³⁶⁹ Fakat diğer bazı kaynaklara göre Ümmü Seleme'nin sadece bir oğlu Habeşistan'da diğerlerinin de Medine'ye hicretten sonra Medine'de doğduğu bilinmektedir.³⁷⁰

Buna delil olarak bazı rivayetlerde Ümmü Seleme şöyle söylemektedir: “Kızım Zeynep'i Medine'de dünyaya getirdiğimde Hz. Peygamber (s.a.s.) bana gelerek benimle evlenmek istediğini söyledi.”³⁷¹ Başka bir rivayete göre de Hz. Peygamber (s.a.s.) bir gece Ümmü Seleme'nin odasından geçerken henüz küçük bir çocuk olan Zeynep'in ayağına basar ve Zeynep bağırır. Hz. Peygamber (s.a.s.) Zeynep'i görmediği için ne olduğunu anlamaz ve Ümmü Seleme'ye bunun ne olduğunu sorar. Ümmü Seleme de onun Zeynep olduğunu söyledikten sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) Zeynep'in ayağına basmamak için daha temkinli davranır ve başka bir gece yine Ümmü Seleme'nin odasına girerken “*Zeynep'e dikkat ediniz ona basmayayım*” şeklinde eşi Ümmü Seleme'yi uyarır.³⁷²

Bu rivayetlerden Hz. Peygamber (s.a.s.) Ümmü Seleme'yle evlendiğinde Zeynep'in küçük bir çocuk olduğu ve dolayısıyla Medine'de dünyaya geldiği anlaşılmaktadır.

Babasını kaybettiğinde henüz çok küçük olan Zeynep'in ilk ismi “Berre” idi. Hz. Peygamber, (s.a.s.) Ümmü Seleme'yle evlendikten bir süre sonra ismini Zeynep olarak değiştirmiştir.³⁷³ Sütannesi, Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) kızı aynı zamanda Zübeyr

³⁶⁹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, C. 4, s. 169; Cemmâîlî, *Tehzibü'l-Kemâl*, C. 21, s. 374.

³⁷⁰ İbn Hişâm, a.g.e., C. 1, ss. 468-469; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, C. 7, s. 371; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 8, s. 150-152; Yaşar Nuri Öztürk, *Asrı Saadetin Büyük Kadınları*, İstanbul: 3. Basım, Yeni Boyut Yay., 1998, s. 75.

³⁷¹ Kandehlevî, *Hayatü's-Sahâbe*, çev. Ali Arslan, Ankara: Akçay Basım, 1995, C. 3, s. 213.

³⁷² Zübeyr b. Bekkâr, Ebu Abdillâh b. Zübeyr b. Bekkâr b. Abdullah, *el-Müntehab min Kitâbi Ezvâci'n-Nebi*, thk. Sakine Şehâbi, Beyrut: 1983, s. 43.

³⁷³ Müslim, “Âdâb”, 19; İbn Hacer, *el-İsâbe*, nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut:1995, C. 8, ss. 159-160; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrut:1991, C. 6, s. 596.

b. Avvam'ın (r.a.) eşi olan Esmadır. Dolayısıyla Zübeyr ve Esmâ'nın çocuklarıyla sütkardeşir.³⁷⁴

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) yetiştirdiği yetimlerden biri olan Zeynep, Rasûlullah'ın (s.a.s.) üvey kızı anlamında olan "Rebîbetü Rasûlillah" ismiyle bilinmektedir.³⁷⁵

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) kendisiyle çokça şakalaştığı ve oyunlar oynadığı rivayetlerde geçmektedir. Bunlardan biri Enes b. Malik'in rivayetine göre Rasûlullah'ın (s.a.s.) sürekli ona "Zeynepcik, Zeynepcik" şeklinde seslenmesi, onu sevmesi ve onunla oynamasıdır.³⁷⁶ Bu rivayetlerden bir tanesi de Rasûlullah'ın (s.a.s.) "Nerde Zenab, ne yaptı Zenab?" diyerek Zeynep'le şakalaşmasıdır.³⁷⁷

Harre'de³⁷⁸ pek çok Medineli'nin katledildiği vakada Ebû Ubeyde ve Yezîd adında iki oğlu öldürülmüş ve çocuklarının cansız bedenlerine bakarak ağzından şu kelimeler dökülmüştür: "Şüphesiz biz Allah'tan geldik ve Allah'a döneceğiz. İki çocuğumun başına gelen bu musibet benim için çok büyüktür. Bu oğlum evinde otururdu. Kimseyle savaşmadığı halde bir mazlum olarak öldürüldü, ben onun cennete gireceğini umuyorum. Bu oğlum ise eline kılıcını alarak canını verene kadar savaştı. Onun durumu ne olur bilmiyorum. Onun başına gelenler benim için diğerinden daha büyük bir musibettir."³⁷⁹

"Dönemin en fakih kadınları arasında yer alan Zeynep bnt. Ebî Seleme, hicri 73 yılında Medine'de vefat etmiştir. Abdullah b. Ömer'in de iştirak ettiği cenaze namazından sonra Cennetü'l-Bakî'ye defnedilmiştir."³⁸⁰

1.3.4. Dürre Bnt. Ebî Seleme

Ümmü Seleme'nin diğer bir kızı olan Dürre, Hız. Peygamber'in (s.a.s.) evinde büyüttüğü yetimlerden biridir. Bir takım rivayetlere göre Medine'de³⁸¹ ya da

³⁷⁴ İbn Sa'd, a.g.e., C. 8, s. 337; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 317.

³⁷⁵ Buhârî, "Edeb", 108; Müslim, "Âdâb", 18.

³⁷⁶ Elbanî Muhammed Nasıruddin, *Silsiletü Ahâdisis-Sahihave şey'un min Fıkhiha ve Fevâidiha*, Şam: Mektebetü's-Selam, 1985, C. 5, s. 174.

³⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C. 11, s. 33.

³⁷⁸ Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Harre Savaşı", *DİA*, İstanbul: 1997, C. 16, ss. 245-247.

³⁷⁹ İbn Abdilberr, a.g.e., C. 4, s. 320; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, C. 6, s. 145.

³⁸⁰ İbn Abdilberr, a.g.e., C. 4, s. 320; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, C. 7, s. 145; İbn Hacer, *el- İsâbe*, C. 4, s. 317.

Habeşistan'da³⁸² dünyaya gelmiştir. Diğer kardeşleri gibi Rasûlullah'ın (s.a.s.) terbiyesinde büyüyen Dürre, daha sonra Hz. Peygamber'den (s.a.s.) pek çok hadis ezberlemiş ve rivayet etmiştir.³⁸³

Zeynep bint Ebî Seleme'nin haber verdiği bir rivayete göre Ümmü Habîbe, bir gün Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzuruna gelerek şöyle söylemiştir:

“Rasûlullah'a (s.a.s.) gelerek, 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kız kardeşim Ebû Süfyan'ın kızını da kendine nikâhla' diye söyleyince, Rasûlullah şöyle karşılık verdi: *'Bunu gerçekten istiyor musun?'* Bunun üzerine ben de 'Ya Rasûlallah! Vallahi biz senin Dürre bnt. Ebî Seleme'yle nikâhlanmak istediğini konuşuyorduk (öyle bir haber ulaştı bize)' deyince, Hz. Peygamber, (s.a.s.) *'Ümmü Seleme'nin kızı mı?'* diye sordu. Ben de 'Evet Ümmü Seleme'nin kızı' dedim. Bunun üzerine Rasûlullah, *'O benim hücremde büyüyen üvey kızım olmasa bile yine de bana helal olmazdı diye cevap verdi. Çünkü o, sütkardeşimin kızıdır. Beni ve Ebû Seleme'yi Süveybe emzirdi. Ve bir daha da bana ne kızlarınızı ne de kız kardeşlerinizi teklif etmeyin.'* şeklinde bana cevap verdi.”³⁸⁴

Bir başka rivayete göre Ümmü Habîbe, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bu teklifi sunmuş ve Hz. Peygamber, (s.a.s.) “*Sen gerçekten bunu istiyor musun?*” diye tepki göstermiştir. Bunun üzerine Ümmü Habîbe şöyle karşılık vermiştir: “Evet, zaten sana olan hanımlık görevimde ortaktan hali değilim, (tek bir hanımın yok diğer hanımlarla birlikte sana eş olmada ortağız) böyle hayırlı şeyde kız kardeşimin de bana ortak olmasını isterim.”³⁸⁵

Diğer kardeşlerine kıyasla Dürre bint Ebî Seleme'yle ilgili kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Ulaşabildiğimiz kadarıyla sadece Ümmü Habîbe'yle ilgili yukarıda zikredilen rivayet bulunmaktadır.

³⁸¹ Hâirî, Muhammed b. Hasan el-Â'lemî, *Terâcimu A'lâmu'n-Nisâ*, Beyrut: Müessesetü'l-Âlemi'l-Matbûât, 1987, C. 1, s. 272.

³⁸² İbnü'l-Cevzî, *Uyûnu't-Târih ve's-Siyer*, s. 23; Öztürk, *Asrı Saadetin Büyük Kadınları*, İstanbul: Yeni Boyut Yay., 3. b., 1998, s. 75.

³⁸³ İbn Hazm, a.g.e., s. 144; İbn Abdilberr, a.g.e., C. 4, s. 297; İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 4, s. 297.

³⁸⁴ Şemseddin el-Kirmânî, Muhammed ibn Yusuf İbn Ali ibn Said, *el-Kevkebü'd-Derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut: Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2. b., 1981, C. 19, s. 85.

³⁸⁵ Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünenü'l-Kübra*, thk. Dr. Abdulğaffar Süleyman el Bindarî-Seyyid, Kesrevî Hasan, Beyrut: Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, 1. b., 1991, “Nikâh”, 45.

1.4. Ümmü Habîbe'nin Yetimi

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımlarından olan Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habîbe, risaletten on yedi yıl önce doğmuştur.³⁸⁶ Ailesi Mekke'de idareci olan Ümeyyeoğulları olması münasebetiyle burada doğduğuna dair kaynaklarda bilgi geçmektedir.³⁸⁷ Çünkü kabilesi Mekke'de yerleşik bir aileye mensuptur. Bu durum da onun Mekke'de doğduğuna dair tezi kuvvetlendirmektedir.

Kaynaklarda Remle bnt. Ebû Süfyan b. Harb olarak geçmektedir.³⁸⁸ Ümmü Habîbe ilk olarak Ubeydullah b. Cahş ile evlenmiştir. Bu evlilikten Habîbe isimli bir kızları olmasından ötürü Ümmü Habîbe ismiyle künyelenmiştir.³⁸⁹

Ümmü Habîbe Mekke'nin önde gelen iki büyük kabilesine mensuptur. Soyu hem anne hem de baba tarafından Abdümenâfoğulları ve Ümeyyeoğulları'na dayanmaktadır. Babası İslâmiyet'i kabul etmeden önce Mekke'nin en önemli liderlerinden biri olan Ebû Süfyan b. Harb b. Ümeyye'dir. Annesi ise Abdümenâfoğulları'ndan olan Safiyye bnt. Ebî'l-Âs'tır. Bu kişi aynı zamanda Osman b. Maz'ûn'un halasıdır.³⁹⁰

Ümeyyeoğulları dini nedenlerden dolayı İslâm'a karşı çıkmış ve bu uğurda çok mücadele etmiştir. Ümmü Habîbe'nin de bu kabileye mensup olması ve zorlu şartlar altında Müslüman olması onun İslâm'a olan bağlılığını ve sadakatini göstermektedir. Çünkü kabilesi İslâm'a karşı çok çetin bir mücadele yürütmüş ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) karşı savaş açmıştır. Liderleri Ebû Süfyan ise putlara tapmaktan vazgeçmiyor, Mekke'deki siyasi konumunu muhafaza etmeye çalışıyordu.³⁹¹

Ümmü Habîbe, İslâmiye'i kabul edip kocası Ubeydullah b. Cahş'la birlikte Habeşistan'a hicret etmiştir. Babası Ebû Süfyan ise kızının İslâm'ı tercih etmesini kabullenememiş, böylece İslâm'a ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) karşı daha fazla haset beslemiştir. Fakat Ebû Süfyan'ın düşmanlığı Müslümanlara işkence eden ve hayatı

³⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 6, s. 84.

³⁸⁷ Neşet Çağatay, *Başlangıçtan Abbasîlere Kadar İslâm Tarihi*, Ankara: T.T.K. Basımevi, 1993, s. 283.

³⁸⁸ İbn Asâkir, Ali b. Hasan b. Hibetullah b. Abdillâh eş-Şâfi, *Tarihu't-Dimeşk*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2000, C. 19, ss. 136-142.

³⁸⁹ Belâzurî, a.g.e., thk. Süheyl Zekkar-Riyad Zirikli, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996, C. 2, s. 72.

³⁹⁰ İbn Sa'd, a.g.e., C. 5, s. 94; Mustafa Fayda, "Abdüşems b. Abdümenaf", *DİA*, İstanbul: 1988, C. 1, s. 304.

³⁹¹ İsmail Yiğit, "Emeviler", *DİA*, İstanbul: 1995, C. 11, s. 104.

onlara dar eden diğer müşrikler gibi olmamıştır. O, zulmeden Mekkeli müşriklere nazaran daha farklı bir tavır sergiliyordu.³⁹²

Ümmü Habîbe Hz. Peygamber'den (s.a.s.) önce Ubeydullah b. Cahş ile evlenmiştir.³⁹³ Benî Esed kabilesinden olan Ubeydullah'ın kabilesi aynı zamanda Ümeyyeoğullarının müttefikidir. Dolayısıyla Ümmü Habîbe ve ilk eşi anlaşmalı olan iki kabileye mensuptur.³⁹⁴

Mekke'nin önde gelen tüccar ve liderinin kızı olan Ümmü Habîbe, gençlerin evlenmek için birbirleriyle rekabet ettiği bir kimseydi. Kabilesinin Mekke'de üstün bir konumda olmasından dolayı pek çok aile Ümeyyeoğullarıyla evlilik vasıtasıyla yakınlaşmak istiyordu. Ümmü Habîbe'ye evlilik tekliflerinin fazla olması gerek kabilesi gerek şahsıyla ilgili olmuştur. Soy bakımından şerefli bir konumda olan bir kabilenin çocuğu olması, çok zengin aynı zamanda güzel olması evlilik için tercih edilmesinin önde gelen nedenlerindendir.

Ümmü Habîbe'yle evlenmek isteyen gençlerin arasında Ubeydullah b. Cahş da bulunmaktaydı. Şerefli bir aileye mensup olan Ubeydullah, saygıdeğer bir şahsiyete sahip olmakla birlikte çok da yakışıklıydı. Dolayısıyla Ebû Süfyân kızını Ubeydullah b. Cahş'la evlendirmeye karar vermişti.³⁹⁵

Ubeydullah b. Cahş ile Ümmü Habîbe'nin evliliğinin tam olarak ne zaman olduğuna dair kaynaklarda net bir bilgi geçmemektedir. Fakat birlikte Habeşistan'a göç etmeleri dikkate alındığında İslâmiyet'ten önce ya da o zaman çerçevesinde evlendikleri söylenebilir. Bu tezi destekleyen bir başka olay ise Ümmü Habîbe'nin Habeşistan'da doğan kızıdır. Çünkü Ümmü Habîbe Habeşistan'a hicret ettiğinde kızı Habîbe'ye hamile olduğu bilinmektedir.³⁹⁶ Dolayısıyla bu durum, Ubeydullah b. Cahş'la evliliklerinin Habeşistan hicretinden önce Mekke'de olduğuna dair görüşü desteklemektedir.

³⁹² İrfan Aycan, İbrahim Sarıçam, *Emeviler*, Ankara: TDV Yay., 2005, s. 122; Bkz. İrfan Aycan, "Ebû Süfyân", *DİA*, C. 5, İstanbul: 1994, s. 231.

³⁹³ Belâzûrî, a.g.e., C. 1, 438; İbn Abdilber, *el-İsti'âb*, C. 4, s. 929.

³⁹⁴ İbn Sa'd, a.g.e., C. 10, s. 94; İbn Abdilberr, *el-İsti'âb*, tsh. Adil Mürşid, Umman: Dâru'l-a'lam, 2002, s. 947.

³⁹⁵ Muhammed Ali Kutub, *Hz. Ümmü Habîbe*, çev. Nedim Yılmaz, İstanbul: Hisar Yay., 1986, s. 6.

³⁹⁶ İbn Sa'd, a.g.e., C. 10, s. 94.

Ailesinin şerefli ve Mekke’de önde gelen bir konuma sahip olmasından dolayı Ümmü Habîbe, iyi bir eğitimle yetişmiş, akıllı ve bilgili bir kadın olmuştur. Kocasını Ubeydullah, onunla herhangi bir konuda istişare ettiğinde mantıklı fikirler beyan ettiğini ve bilgili olduğunu aktarmaktadır. Aynı zamanda çok anlayışlı olduğu ve aile sevgisine sahip olduğu da söylenmektedir.³⁹⁷ Karı koca olarak Mekke’de Müslümanlara yapılan zulmü kabul etmemeleri ve ailelerinin baskısına rağmen Habeşistan’a göç etmeleri bu bilgileri doğrulamaktadır.

İslâmiyet’in ilk yıllarında Müslüman olan Ümmü Habîbe ve Ubeydullah b. Cahş, Mekke döneminin en zorlu zamanlarına şahitlik yapmış ve bu sıkıntılı sürece göğüs geren Müslümanlardan olmuşlardır. Bazı kaynaklara göre Ümmü Habîbe ilk Müslümanlardan olduğu için müşriklerin baskı ve işkencelerine maruz kalmıştır.³⁹⁸ İbnü’l-Esîr’in aktarmış olduğu bilgiye göre de Müslümanlar Dâru’l-Erkam’da toplanmadan önce Ubeydullah b. Cahş ve kardeşleri Müslüman idiler.³⁹⁹ Dolayısıyla bu bilgi Ümmü Habîbe’nin ilk Müslümanlardan olduğunu göstermektedir.

Mekke döneminin ilk yıllarında Müslümanların çoğu müşriklerin baskı ve işkencelerine maruz kalıyordu. Ümmü Habîbe’de ailesi tarafından baskı altında tutulandan biriydi. Aynı zamanda eski dinine geri dönmesi için babası Ebû Süfyân onu sürekli zorluyordu.⁴⁰⁰ Ebû Süfyân kızının Müslüman oluşunu kabullenememiş, bu sebeple çok dertlenmiştir. Mekke’nin liderlerinden olması hasebiyle Kureyş’e hangi yüzle bakacağını kara kara düşünmüş fakat bütün çabalara rağmen kızını atalarının dinine döndürememiştir.⁴⁰¹

Mekke’nin baskılarına dayanamayan Müslümanların bir kısmı Habeşistan’a göç etmeye karar vermiştir. Göç eden ikinci kafilenin içinde Ümmü Habîbe ve Ubeydullah b. Cahş da bulunmaktadır. Bu süre zarfında konuyla ilgili değineceğimiz Ümmü Habîbe’ni kızı Habîbe olacağı için hicrette meydana gelen olayların bir kısmını aktaracağız.

³⁹⁷ Muhammed Ali Kutub, a.g.e., s. 7.

³⁹⁸ Sadreddin Gümüş, *Kur’an’a göre Hz. Muhammed’in Aile Hayatı*, İstanbul: Ravza yay., s. 82.

³⁹⁹ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, thk. Ali Muhammed Me’vad-Adil Ahmed Abdu’l-Mevcu’d, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, C. 3, s. 194.

⁴⁰⁰ İsmail Mutlu, *Hanım Sahabiler*, İstanbul: Mutlu Yay., 3. b., 1995, s. 108.

⁴⁰¹ Abdulaziz Şennavî, *Sahabe Hayatından Tablolar (Hanım Sahabiler)* trc. Taceddin Uzun, Konya: Uysal Kitabevi, C. 3, s. 150.

İbn İshak'a göre Ümmü Habîbe, kızı ile Mekke'den birlikte ayrılarak Habeşistan'a doğru yol almıştır.⁴⁰² Bu rivayete ek olarak İbn Sa'd ise Habîbe'nin Habeşistan'a hicret etmeden önce Mekke'de doğduğunu aktarmaktadır. Fakat İbn Sa'd bu görüşünün aksine başka rivayetlerinde Ümmü Habîbe'nin Habeşistan'a hicreti esnasında hamile olduğu ve Habîbe'nin henüz dünyaya gelmediği aktarılmaktadır.⁴⁰³ Dolayısıyla bu bilgiye göre Habîbe'nin Habeşistan'da doğduğu anlaşılmaktadır.

Ümmü Habîbe ve kocası Habeşistan'a hicret ederek rahat bir nefes almıştır. Fakat Kureyş bu durumu da kabullenememiş, peş peşe elçilere göndererek Habeşistan'da bulunan Müslümanları geri getirmenin planını yapmıştır. Kureyş'in elçi göndererek giriştiği bu teşebbüs başarısız olmuş ve elçiler Mekke'ye eli boş dönmüşlerdir.

Habeşistan'a hicret eden Müslümanların büyük kısmı Kureyş'in önde gelen ailelerine mensup olduklarından dolayı Mekkeliler onları geri getirmek istemişlerdir. Ebû Süfyân da aynı şekilde soylu bir aileden olan kızını ve torununu geri getirmek için çok çaba sarf etmiştir. Fakat gerek Ebû Süfyân gerek diğer müşrikler emellerine hiçbir zaman ulaşamamıştır. Habeşistan kralı Necaşi göstermiş olduğu tavırla Müslümanların tarafını tutmuş bu durum da oradaki Müslümanların rahatlmasına vesile olmuştur.

Habeşistan hicreti şüphesiz ki Ümmü Habîbe'nin hayatında iz bırakan olaylardan biridir. Nice zorluklarla hamile olduğu halde göç etmesi ve orada pek çok sıkıntıya maruz kalması onu derinden etkilemiştir. Ümmü Habîbe, Hz. Peygamber'le (s.a.s.) evlendikten sonra Habeşistan'da yaşadığı hatıraları anlatmış ve çok müteessir olmuştur. Hatta kabirleri mescit olarak kabul edenlerin ahirette durumuyla ilgili şahit olduğu ve anlattığı bir olay Esbabü Vürûdi'l-Hadîs içerisinde yer almıştır.⁴⁰⁴

⁴⁰² İbn İshâk, *es-Sîre*, thk. Ahmed Ferid ez-Zeydî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004. s. 496.

⁴⁰³ İbn Sa'd, a.g.e., C. 5, s. 94.

⁴⁰⁴ Aynur Uraler, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe ve Rivayet Ettiği Hadisler*, İstanbul: Çamlıca Yay., 2010, s. 28.

Ümmü Habîbe'nin kocası Ubeydullah Habeşistan'dayken irtidat ederek Hristiyan olmuştur.⁴⁰⁵ Müslüman olmadan önceki hayatıyla ilgili kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bazı kaynaklara göre ise o, nübüvvetten önce Mekke'deki Haniflerden birisidir.⁴⁰⁶

İlk Müslümanlardan olan Ubeydullah,⁴⁰⁷ sadece Hz. Peygamber'e (s.a.s.) olan yakınlığından dolayı İslâm'ı kabul etmiş, gerçek manada İslâm dinini benimsememiştir. Bazı bilgilere göre de Varaka b. Nevfel'den dinlemiş olduğu sözlerin etkisinde kalarak İslâm'ı tercih etmiştir.⁴⁰⁸

Ubeydullah, Habeşistan'da bulunan diğer Müslümanları da etkisi altına alarak onları İslâm'dan döndürmeye çalışmış ve onlara şöyle söylemiştir: “Biz gözümüzü çoktan açtık, siz halen gözlerinizi kırptırıyor, fakat ışıgı göremiyorsunuz.”⁴⁰⁹

Ubeydullah'ın irtidat etmesi üzerine Ümmü Habîbe onu boşamış,⁴¹⁰ kızıyla birlikte bir süre yalnız yaşamaya başlamıştır. Çünkü “*İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin*”⁴¹¹ mealindeki ayet Allah'tan başka bir ilaha tapanlar ve Allah'a ortak koşanlarla Müslüman kadınların evlenemeyeceklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla Ümmü Habîbe tereddütsüz bir şekilde Ubeydullah'tan boşanmıştır.⁴¹² Cahiliye Döneminde çokça içki içmesiyle bilinen Ubeydullah bu durum üzerine kendini kaybetmiş ve sürekli içki içmeye başlamıştır. Yaşadığı bu olaydan kısa bir süre sonra sarhoş olduğu bir gün suya düşmüş ve boğularak ölmüştür.⁴¹³

Ümmü Habîbe, kızı Habîbe'yle yalnız başına Habeşistan'da kaldığı bu zorlu süreçte pek çok sıkıntı yaşamıştır. Hem ailesinden uzakta olması hem de dul bir kadın olarak yaşaması onu çok zorlamıştır. Kızı Habîbe'nin bütün sorumluluklarını

⁴⁰⁵ İbn İshâk, a.g.e., s. 281; Zehebî, a.g.e., C. 2, s. 220; Belâzurî, a.g.e., C. 2, s. 72; İbn Sa'd, a.g.e., C. 5, s. 94; Isfehânî, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, thk. Adil b. Yusuf el-İzâzî, Riyad: Dar'ul-Vatan, 1998, C. 6, s. 217.

⁴⁰⁶ Şaban Kuzgun, “Hanif”, *DİA*, İstanbul: 1997, C. 16, ss. 33-39.

⁴⁰⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 568.

⁴⁰⁸ Muhammed Ali Kutub, a.g.e., s. 7.

⁴⁰⁹ Belâzurî, C. 1, s. 438.

⁴¹⁰ İsmail Mutlu, a.g.e., s. 109.

⁴¹¹ Bakara, 2/221.

⁴¹² Afzalurrahman, *Mükemmel Bir Eş Olarak Hz. Muhammed*, çev. Sami Şener, Ergin Öztürk, İstanbul: İnkılâp Yay., 2007, s. 222.

⁴¹³ Belâzurî, C. 1, s. 438; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 255.

üstlenmesi de yaşadığı bu sıkıntıların üstüne eklenince daha da çileli günler geçirmiştir. Fakat bütün bu zorluklara rağmen hayata tutunmuş, diğer Müslümanların desteğiyle de yaşadığı bütün eza ve cefaların üstesinden gelmeyi başarmıştır.⁴¹⁴ Mekke'nin önde gelen soylu bir ailesinden olmasından dolayı da başka bir kimseyle de evlenmeye razı olmamıştır.⁴¹⁵

Ümmü Habîbe'nin Habeşistan'da geçirmiş olduğu zorlu yaşam mücadelesini öğrenen Hz. Peygamber, (s.a.s.) Amr b. Ümeyye ed-Damrî vasıtasıyla Necaşi'ye göndermiş olduğu İslâm'a davet mektubunda Ümmü Habîbe'ye de evlilik teklifini iletmiştir.⁴¹⁶

Yaşadığı onca sıkıntılara rağmen Rasûlullah'ın (s.a.s.) evlilik teklifi Ümmü Habîbe'yi çok sevindirmiş ve bu teklife olumlu cevap vermiştir. Ümmü Habîbe'nin Hz. Peygamber'le (s.a.s.) evlenmesiyle Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamber'e (s.a.s.) karşı olan kini ve muhalefeti azalmıştır. Bunun üzerine Kureyş, düşmanlarının bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) olmadığını, dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.s.) akrabaları olmasıyla bundan sonra artık savaşmanın çok mantıklı olmadığını kabullenmişlerdir.⁴¹⁷

Ümmü Habîbe Hz. Peygamber'le (s.a.s.) birlikte yaşamaya başlamasıyla birlikte bir yetim olan Habîbe de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) himayesine alınmış ve O'nun (s.a.s.) gözetiminde büyümüştür. Rasûlullah (s.a.s.) Ümmü Habîbe ve küçük yetimi Habîbe için Mescid-i Nebevi'ye yakın bir yerde kendilerine bir oda tahsis etmiştir. Ümmü Habîbe kızıyla birlikte uzun bir süre burada kalmıştır.

Habîbe, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetiştirip büyüttüğü diğer yetim çocuklar gibi uzun yıllar Rasûlullah'ın (s.a.s.) himayesinde kalmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sohbet meclislerinde bulunmuş ve hadisler nakletmiştir.

Habîbe'nin annesi vasıtasıyla aktarmış olduğu hadislerden biri şöyledir: Zeynep bnt. Cahş, *"Rasûlullah, bir gün yüzü kıpkırmızı bir vaziyette uykudan uyandı ve şöyle dedi: Lâ İlâhe İllallâh, yaklaşmakta olan felâketten dolayı Arapların vay*

⁴¹⁴ Muhammed Ali Kutub, a.g.e., s. 8.

⁴¹⁵ Mehmet Zekâi Konrapa, *Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul: Kitabevi yay., 2009, s. 127.

⁴¹⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, ss. 372–377.

⁴¹⁷ Afzalurrahman, a.g.e., s. 223.

haline!” demiş ve Ye’cûc ile Me’cûc seddinden bir deliğin açılacağını bildirmiştir.⁴¹⁸

H. Peygamber, (s.a.s.) sahip çıkıp evlendirdiği yetimler gibi Ümmü Habîbe’nin yetimini de evlendirmiş ve kendisini sevindirmiştir. Rasûlullah (s.a.s.) Habîbe’yi Dâvûd b. Urve es-Sakafî ile evlendirmiştir. Çünkü Dâvûd b. Urve, Ümmü Habîbe’nin terbiyesinde yetişmiş tanınan bir kimseydi. H. Peygamber de (s.a.s.) bunu bildiği için ikisinin izdivacını uygun görmüştür.⁴¹⁹

1.5. H. Meymûne’nin Yetimi

H. Peygamber’in (s.a.s.) hanımlarından olan Meymûne (r.anhâ) h. 590 yılında dünyaya gelmiştir. H. Peygamber’le (s.a.s.) evlenmeden önceki ismi Berre olan Meymûne’nin ismini Rasûlullah (s.a.s.) Meymûne olarak değiştirmiştir.⁴²⁰

Meymûne, Rasûlullah’la (s.a.s.) evlenmeden önce Cahiliye Döneminde Mesûd b. Amr es-Sekafî’yle evlenmiş ardından boşanmıştır. Bu evliliğinden sonra da Ebû Rûhm b. Abdüluzza’yla evlenmiştir. Kocasının vefat etmesi üzerine H. Peygamber’le (s.a.s.) evlenmek istemiştir. Bunun üzerine bu düşüncesini Ümmü’l-Fazl Lübâbe’yle paylaşmış, Abbas b. Abdülmuttalib ve Ca’fer b. Ebû Tâlip’in de H. Peygamber’e (s.a.s.) Meymûne’nin bu isteğini iletmesi üzerine bu evlilik gerçekleşmiştir.⁴²¹

H. Peygamber (s.a.s.) Umre kazasına hazırlık yaparken Mekke’de bulunan amcası Abbas’a haber göndermiş ve Meymûne ile yapılacak olan nikâha aracılık yapmasını istemişti. Medine’ye hicret etmeden önce İslâm’ı tercih eden Meymûne, H. Peygamber’in de (s.a.s.) evlenme isteğini öğrenince çok mutlu olmuştur.⁴²² Meymûne’nin bu fedâkar tavrından sonra bu olaya binaen ayet inmiş ve rivayetlere göre bu evlilik H. Peygamber’in son evliliği olmuştur.⁴²³

⁴¹⁸ Buhârî, “Enbiyâ”, 7; “Menâkıb”, 25; “Fiten”, 4; Müslim, “Fiten”, 1; Ebû’l-Fidâ İbn Kesîr, *et-Tekmil fi’l-Cerh ve’t-Te’dîl, ve Ma’rifeti’s-Sikât ve’d-Duâfâ ve’l-Mücâhil*, thk. Şadî İbn Muhammed Ali Nu’mân, Yemen: Merkezi Nu’mân, 2011, C. 4, s. 224.

⁴¹⁹ Ebû Dâvûd, “Cenaiz”, 36.

⁴²⁰ Abdullah b. Said Muhammed El-Lahci, *Münteha’s-Sul ala Vesaili’l-Vusul*, Cidde: Daru’l-minhac, 2005, C. 3, s. 17; M. Yaşar Kandemir, “Meymûne, DİA, C. 29, Ankara: 2004, ss. 506.

⁴²¹ Lahci, a.g.e., a.yer.

⁴²² Lahci, a.g.e., a.yer.

⁴²³ Mustafa b. Abdullah el-Osmânî (Kâtib Çelebi), *Süllemü’l-Vusul ilâ Tabakâti’l-Fuhûl*, thk. Muhammed Abdulkadir el-Arnâvut, Ekmeleddin İhsanoğlu, Salih Sa’davî Salih, İstanbul: İslam Konferansı Teşkilatı İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, (İrcica) 2010, C. 3, s. 363.

Hız. Peygamber (s.a.s.) bazı evliliklerini siyasi nedenlerden dolayı yapmıştır. Meymûne'nin Âmir b. Sa'saa kabilesinden olması hasebiyle Rasûlullah (s.a.s.) bu kabileyle bir yakınlık kurmak istemiş, dolayısıyla bu evlilik talebine olumlu cevap vermiştir. Çünkü Âmir b. Sa'saa kabilesinin Müslüman olmasını istemiş, kurulan bu akrabalık bağından sonra bu kabilenin ileri gelenleri Medine'ye gelmiş ve Hız. Peygamber'le konuştıktan sonra İslâm Dini'ni tercih etmişlerdir.⁴²⁴

Meymûne, Hız. Peygamber'le (s.a.s.) evlendikten sonra üvey oğlu Ubeydullah b. Esed el-Havlânî, Rasûlullah'ın himayesine alınmıştır. Hız. Peygamber diğeri yetim üvey evlatları gibi Ubeydullah'ı da bağına basmış ve ona babalık yapmıştır. Bazı kaynaklarda Meymûne'nin üvey oğlu olarak ismi geçen Ubeydullah, birtakım rivayetlerde de gözetim altına aldığı **bir** yetim olarak geçmektedir.⁴²⁵

1.6. Hız. Âişe'nin Yetim Yeğenleri

Hız. Peygamber'in terbiyesinde büyüyen ve en çok hadis rivayetinde bulunanlardan olan Hız. Âişe, hicretten sekiz yıl önce Mekke'de dünyaya gelmiştir. Müslüman bir ailede İslâmî hassasiyetlerle büyütölmüştür. Babası Ebû Bekir, Cahiliye Dönemi'nde alışkanlık haline gelen kötü fiillerden uzak durmuş ve kızı Hız. Âişe'yi de güzel ahlâk üzerine yetiştirmiştir.⁴²⁶

Hız. Ebû Bekir'in İslâmiyet'i tercih etmesiyle birlikte Hız. Âişe'nin içerisinde bulunduğı aile ortamı ilimle meşgul olunan bir yer haline gelmiştir. Yetiştiğı bu güzel ortam vesilesiyle İslâmiyet'i yakından tanıma fırsatı bulmuş, daha sonra Hız. Peygamber'le (s.a.s.) evlenmesi üzerine pek çok olaya da tanıklık etmiştir.

Havle bnt. Hâkim'in yapmış olduğı aracılıkla Hız. Peygamber ile Hız. Âişe nişanlanmış aradan geçen birkaç sene sonra da evlenmiştir. Bu evlilikle birlikte Hız. Peygamber (s.a.s.) ile Hız. Ebû Bekir arasındaki bağı daha da kuvvetlenmiştir.⁴²⁷

Küçük yaşta Rasûlullah'la (s.a.s.) evlenen Hız. Âişe, Hız. Peygamber'in (s.a.s.) ilim halkasında büyümüş ve hayatının sonuna kadar da ilimle meşgul olmuştur. Büyüğü ortam sayesinde Hız. Peygamber'in (s.a.s.) hayatındaki pek çok

Kandemir, "Meymûne", s. 506.

⁴²⁴ Kandemir, "Meymûne", a. yer.

⁴²⁵ İbn Sa'd, a.g.e., C. 5, ss. 457,458.

⁴²⁶ Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, İstanbul: TDV Yay., 1989, C. 2, s. 201.

⁴²⁷ İrfan Yücel, *Peygamberimiz'in Hayatı*, Ankara: TDV Yay., 1992, s. 112.

şeye bizzat şahit olmuş ve O'ndan (s.a.s.) duyduğu birçok şeyi ezberleyerek hadis rivayetinde büyük bir hizmeti olmuştur.

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) terbiyesinde yetişen Hiz. Âişe, Rasûlullah'ın (s.a.s.) yetimlere karşı olan hassasiyetine bizzat şahit olmuş bu vesileyle onun da yetimlere karşı özel bir ilgisi oluşmaya başlamıştır. Böylece hanesinde pek çok yetimi barındırmış ve hayatı boyunca yetim çocuklara yardımcı olmaya çalışmıştır.

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) yetimlerle olan ilişkisini bizzat gören Hiz. Âişe bu konuda çok hassas davranmış ve o da ömrünün sonuna kadar yetimlere karşı iyi davranmıştır. Rasûlullah (s.a.s.) hayattayken evlerinde pek çok yetim barındırdıkları gibi, vefatından sonra da Hiz. Âişe hanesini yetimlere açmış ve pek çok yetim çocuğu himayesine alıp eğitmiştir.⁴²⁸

Hiz. Âişe, himayesine aldığı yetimlere karşı çok şefkatli ve merhametli davranmış ve onları en iyi şekilde eğitmiştir. Gözetimine aldığı yetimlerin eğitimi konusunda çok titiz davranan Hiz. Âişe, ıslah etmek amacıyla yeri geldiğinde çocuğunun üstüne titreyip onu döven bir anne gibi yetimlerin canını acıtmadan onları dövmekten geri durmamıştır. Bu vesileyle yetimlerin şımartılmalarının önüne geçmiş ve onları en güzel terbiyeyle büyötmüştür. Konuyla ilgili söylemiş olduğu: “Ben yetimi uslanıncaya kadar döverdim” sözü bu görüşü destekler mahiyettedir.⁴²⁹

Hiz. Âişe'nin kardeşı Muhammed'in Mısır'da şehit düşmesi üzerine çocukları yetim kalmıştır. Yetimlere karşı özel ilgisi olan Hiz. Âişe, yeğenleri de olması hasebiyle kardeşinin çocuklarını himayesi altına almış ve onları evinde büyötmüştür.

1.6.1. Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir

Hiz. Ebû Bekir'in torunu olan Kâsım, Hiz. Osman'ın halifelik yaptığı dönemde dünyaya gelmiştir. Babası Muhammed'in şehit olması üzerine yetim kalan Kâsım, halası Hiz. Âişe'nin himayesi altına girmiştir.⁴³⁰

Babasının Mısır'da vali olması üzerine bir süre Mısır'da yaşamıştır. Burada yaşadığı süre zarfında hem annesini hem de babasını kaybetmesi üzerine Medine'ye dönmüş ve Hiz. Âişe'nin evinde yaşamaya başlamıştır. Hiz. Âişe'nin evinde kaldığı

⁴²⁸ Şadiye Yılmaz, a.g.e., s. 42.

⁴²⁹ Buhârî, *Edebu'l-Müfred*, s. 62.

⁴³⁰ İbn Sa'd, a.g.e., C. 7, s. 186; Cengiz Kallek, “Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekir”, *DİA*, İstanbul: TDV. Yay., 2001, C. 24, s. 545.

sırada yaşadığı hatıralarından birini şöyle ifade etmektedir: “*Arefe günü akşamında, halam Âişe, saçlarımızı traş eder, ertesi gün de süslerimizi takar sonra da bizi Mescid’e gönderirdi. Kurbanını da yanımızda keserdi.*”⁴³¹

Babasının vefatında henüz yedi yaşlarında küçük bir çocuk olan Kâsım, kardeşleriyle beraber Hz. Âişe’nin gözetiminde büyümüştür. Böylece Hz. Âişe Rasûlullah’tan (s.a.s.) yetimlere karşı görmüş olduğu hassasiyeti bu yetimlere de göstermiş ve onları kendi evinde barındırarak eğitmiştir.⁴³²

Kâsım b. Muhammed, Hz. Âişe’nin ilim halkasında büyümüş, dolayısıyla başta Arap Dili olmak üzere Kur’ân, hadis ve fıkıh ilimlerini çok iyi öğrenmiştir. Halası haricinde Urve b. Zübeyr, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer gibi fakihlerden ders almış ve pek çok alanda kendisini geliştirmiştir. Özellikle rivayet konusunda ön plana çıkan Kâsım pek çok sahabîden hadis rivayetinde bulunmuştur.⁴³³

Hadis rivayetiyle ön plana çıkan Kâsım pek çok tabî’nin övgüsünü almıştır. Kimisi onu, “tabî’nin hayırlılarından”, kimisi de “ümmetin fakihlerinden” diye anmıştır. İlim ehlinin azalması üzerine Ömer b. Abdülazîz bir ferman yayınlamış ve Kâsım b. Muhammed’in rivayetleri dâhil olmak üzere Rasûlullah’ın (s.a.s.) hadisleri üzerine araştırma yapılmasını istemiş bunun üzerine derlenen rivayetler Ömer b. Abdülazîz’e gönderilmiştir.⁴³⁴

Tabîin döneminde yaşamış olan yedi Medineli fakih (Fukahâ-yı Seb’a) arasında yer alan Kâsım, Mescid-i Nebevî’de bir ders halkası kurmuş böylece pek çok talebe yetiştirmiştir.⁴³⁵

Amcasının kızı Kureybe ile evlenen Kâsım b. Muhammed’in Abdurrahman, Ümmü Ferve, Ümmü Hakîm ve Abde isimlerinde dört çocuğu olmuştur. Kâsım, ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybetmiş, h. 106 yılında yaklaşık yetmiş yaşlarındayken vefat etmiştir.⁴³⁶

⁴³¹ İbn Sa’d, a.g.e., a. yer.

⁴³² İbn Sa’d, a.g.e., a. yer.

⁴³³ İbn Sa’d, a.g.e., a. yer; Kallek, a.g.m., s. 545.

⁴³⁴ Cengiz Kallek, a.g.m., s. 545.

⁴³⁵ Cengiz Kallek, a.g.m., s. 545.

⁴³⁶ İbn Hacer, *Takribü’l-Tehzib*, C. 2, s. 120.

1.6.2. Esmâ Bnt. Abdurrahman

Esmâ bnt. Abdurrahman, Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman'ın kızıdır. Babası Abdurrahman Mekke fethinden önce Müslüman olmuştur.⁴³⁷ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hastalığı sırasında yanından hiç ayrılmamış sürekli hizmetinde bulunmuştur.⁴³⁸

Hz. Ömer zamanında Suriye'de gerçekleştirilen fetihlere katılmış Cemel Vak'a'sında ise Hz. Âişe'nin yanında yer almıştır. Kureyş'in en iyi okçularından biri olan Abdurrahman, Mekke'ye yakın bir yer olan Hubşî mahallinde vefat etmiştir.⁴³⁹

Abdurrahman'ın vefat etmesi üzerine kızı Esmâ yetim kalmış, bunun üzerine Hz. Âişe onu himayesi altına almış ve gözetiminde büyüt müştür. Hz. Âişe amcasının oğlu Kâsım'ı eğitip terbiye ettiği gibi bu yetime de ilgi ve alaka göstermiş onu en iyi şekilde eğitmeye çalışmıştır.⁴⁴⁰

Hz. Âişe, himayesi altına aldığı kardeşi Abdurrahman'ın kızı Esmâ'yı diğer bir kardeşi olan Muhammed'in oğlu Kâsım ile evlendirmiştir. Böylece Esmâ birlikte büyüdüğü amcaoğlu Kâsım'ın eşi olmuştur. Gerçekleştirdikleri bu evliliklerinde yukarıda da geçtiği üzere Abdurrahman, Ümmü Ferve, Ümmü Hâkim ve Abde isimlerinde çocukları dünyaya gelmiştir.⁴⁴¹

1.6.3. Amre Bnt. Abdurrahman

Hz. Âişe'nin himayesine alıp yetiştirdiği yetimlerden olan Amre Bnt. Abdurrahman, Hz. Osman'ın halifeliği döneminde Hicretin 29. senesinde dünyaya gelmiştir.⁴⁴²

Amre bnt. Abdurrahman küçük yaşlardayken babasını kaybetmiş bu sebeple Hz. Âişe onu ve kardeşlerini gözetimi altına almıştır. Bu durumla ilgili söylemiş olduğu şu söz, Hz. Âişe'nin onları himayesi altına aldığını göstermektedir:

⁴³⁷ Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, Kahire: Daru'l-maârif, s. 279.

⁴³⁸ Belâzürî, *Ensâb*, C. 1, ss. 144-146.

⁴³⁹ İbn Abdülberr, *el-İsti'âb*, C. 2, ss. 824-826; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, C. 3, ss. 304-306.

⁴⁴⁰ İbn Balabân, el-Emir Alâuddin Ali el-Fârisî, Muhammed et-Temimi, el-Büstî, *el-İhsân bi Tertib-i Sahih-i İbn Hibban*, thk. Şuayb el-Arnaut, Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1983, C. 2, s. 69.

⁴⁴¹ İbn Sa'd, a.g.e., C. 5, s. 435.

⁴⁴² İbn Sa'd, a.g.e., C. 2, s. 387-388.

*“Kardeşlerimle birlikte halamız Âişe’nin evinde yaşıyorduk. Ayrıca bize ait olan süs eşyalarının zekâtını vermiyorduk.”*⁴⁴³

Hiz. Âişe’nin gözetiminde ve ilim halkasında büyümesinden dolayı fıkıh alanında uzmanlaşmış, aynı zamanda Hiz. Âişe’den pek çok hadis rivayetinde bulunmuştur.⁴⁴⁴ Cerh ve ta’dil âlimlerine göre sika bir ravi olarak kabul edilen Amre, Ömer b. Abdülazîz döneminde hadislerin tedvin edilmesinde rivayetlerinin özellikle yazılması istenen raviler arasında yer almıştır.⁴⁴⁵

Hayatının büyük bir kısmını ilimle geçirmiş, pek çok rivayetin günümüze gelmesinde büyük emeği olmuştur. Aynı zamanda aile efradıyla birlikte tam bir raviler silsilesi oluşturmuştur. Rivayet ettikleri hadisleri daha sonrasında yeğenleri, çocukları ve torunları kendilerinden sonraki nesillere aktarmışlardır.

Hiz. Âişe’nin barındırıp eğittiği yetimler arasında yer alan Amre, ilimle dopdolu geçirmiş olduğu yetmiş yedi yıllık ömründen sonra Hicri 106 yılında Medine’de vefat etmiştir.⁴⁴⁶

1.7. Es’ad b. Zürrâre’nin Yetimleri

Hazreç kabilesine mensup olan Es’ad b. Zürrâre’nin tam ismi Ebû Ümâme Es’ad b. Zürrâre b. Udes el-Ensârî’dir.⁴⁴⁷ Daha çok Ebû Ümâme künyesiyle tanınmıştır.⁴⁴⁸

Es’ad b. Zürrâre, Mekkeli müşriklerden Utbe b. Rebîa ile görüşmek amacıyla Mekke’ye gitmiş ve o esnada Hiz. Peygamber’le (s.a.s.) tanışma imkânı bulmuştu. Hiz. Peygamber’in Es’ad b. Zürrâre’ye ve onunla birlikte gelen Zekvân b. Abdükays’a İslâmı tebliğ etmesiyle birlikte ikisi de Müslüman olmuş ve bu sebeple Utbe ile görüşmekten vazgeçmişlerdir. Akabinde Es’ad ve Zekvân Medine’ye geri dönerek oradaki akrabalarına ve Medinelilere İslâmiyet’i anlatmaya başlamışlardır. Bu vesileyle Medine’de İslâm dini yayılmış ve kısa sürede pek çok kişi Müslüman

⁴⁴³ İbnü’l-Esir, *Camîu’l-usûl fî Ehâdisi’r-rasûl*, thk. Abdulkadir el-Arnâvût, Dimeşk: Mektebetu Daru’l-Beyan, 1972, C. 12, s. 739.

⁴⁴⁴ Buhârî, “Tevhid”, 1.

⁴⁴⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, C. 7, s. 438-439; Abdulmuhsin el-İbâd, *Şerhu Süneni Ebû Dâvûd*, s. 25.

⁴⁴⁶ İbn Sa’d, a.g.e., C. 2, s. 387-388.

⁴⁴⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, C. 1, s. 431; İbn Sa’d, a.g.e., C. 3, s. 359.

⁴⁴⁸ İbn Abdülberr, *el-İstî’âb*, C. 1, s. 175.

olmuştur.⁴⁴⁹ Mus‘ab b. Umeyr’in Medine’ye gelmesiyle birlikte Es‘ad b. Zürâre’nin Medine’de İslâmiyet’i tebliğ etmesi daha da hız kazanmış ve Medine’de Müslümanların sayısı artmıştır.⁴⁵⁰

İlk iki akâbe biatına katılan Es‘ad b. Zürâre, henüz çok genç yaşlarda İslâmiyet’i tercih etmiş böylece Medine halkından Müslüman olan ilk kişi olmuştur. Aynı zamanda Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine’ye hicret etmeden önce Medine’de ilk defa Cuma namazını kıldırma şerefine nail olmuştur.⁴⁵¹

Es‘ad b. Zürâre, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Medine’ye hicretinden kısa bir süre sonra difteri veya kızıl hastalığına yakalanarak vefat etmiştir. Bazı kaynaklarda ise Mescid-i Nebevî’nin inşaatının devam ettiği sırada vefat ettiğine dair bilgiler geçmektedir.⁴⁵² Diğer birtakım rivayetlerde ise Bedir Gazvesi’nden önce vefat ettiği geçmektedir.⁴⁵³

Vefatı esnasında yanında bulunan Hz. Peygamber (s.a.s.) cenaze ve kefenleme işlemleriyle bizzat kendisi ilgilenmiştir. Aynı zamanda cenaze namazını kıldırması ve kabristana kadar cenazesinin önünde yürümüştür. Böylece Es‘ad b. Zürâre, Medine’ye hicretten sonra ilk vefat eden, cenaze namazı Hz. Peygamber tarafından ilk kıldırılan Müslüman olmuştur.⁴⁵⁴ Aynı zamanda bazı kaynaklarda Bakî Mezarlığı’na ilk defnedilen sahabî olarak geçmektedir.⁴⁵⁵

Es‘ad b. Zürâre’nin vefat ettiğinde arkasında Fûray’a, Habîbe ve Kebşe isimlerinde üç yetimini bırakmıştır. Erkek çocuğu bulunmayan Es‘ad bu üç yetimini Hz. Peygamber’e (s.a.s.) emanet etmiş ve Hz. Peygamber de (s.a.s.) bu yetimlere âdeta bir baba olmuştur. Himayesi altına alıp onları büyüten Rasûlullah (s.a.s.) evlilik çağına gelene kadar bu yetimlere sahip çıkmış daha sonra da onları evlendirmiştir.⁴⁵⁶

⁴⁴⁹ İbn Hişam, *es-Sîre*, a. yer; İbn Sa‘d, a.g.e., C. 1, s. 169; Belâzûrî, *Ensâbu l-Eşrâf*, C. 1, s. 243.

⁴⁵⁰ İbn Hişam, *es-Sîre*, a. yer.

⁴⁵¹ İbn Mâce, “Salât”, 78; İbn Hişam, *es-Sîre*, a. yer.

⁴⁵² İbn Hişam, *es-Sîre*, C. 1, s. 457; İbn Sa‘d, a.g.e., C. 3, s. 459; Belâzûrî, *Ensâbu l-Eşrâf*, C. 1, s. 243.

⁴⁵³ İbn Hişam, *es-Sîre*, C. 1, s. 457; Ebû l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Begavî, , *Mu‘cemü’s-Sahâbe*, nşr. Muhammed Avd el-Menkûş, İbrahim İsmail el-Kâdî, Kuveyt: Mibretü l-al ve l-ashâb, 2011, C. 1, s. 249.

⁴⁵⁴ Begavî, a.g.e., C. 1, s. 251. İbn Hacer, *el-İsâbe*, C. 1, s. 114.

⁴⁵⁵ İbn Sa‘d, a.g.e., C. 3, s. 459; Belâzûrî, C. 1, s. 243.

⁴⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsabe*, C. 1, ss. 32-33.

Hız. Peygamber (s.a.s.) Es'ad b. Zürrâre'nin yetimlerine baba şefkatiyle muamele etmiş, onları kendi çocuklarından ayırmamıştır. Bazı hanımlarının ilk eşlerinden olan yetimlerine babalık yaptığı gibi bu çocuklara da babalarının eksikliğini hissettirmemiş her daim onların destekçisi olmuştur.

Hız. Peygamber'e (s.a.s.) emanet edilen bu yetimlerden olan Habîbe'nin Zeynep isimli bir çocuğu bulunmaktaydı. Ondan gelen bir rivayete göre ailesine takmış olduğu bir ziynetten şöyle bahsetmektedir:

Annemi ve teyzemi gözetip korumasını Rasûlullah'a (s.a.s.) Es'ad b. Zürrare vasiyet etmişti. Bir gün Rasûlullah'a (s.a.s.) içerisinde altın ve inci gibi ziynetler bulunan "rias" (küpe) denilen bir süs eşyası getirildi. Rasûlullah (s.a.s.) ise bu mücevherleri alıp anneme ve teyzeme taktı. Ben daha sonra bu süs eşyalarını ailemin yanında gördüm."⁴⁵⁷ Muhammed b. Umare'den gelen rivayete göre bu bilgiyi annesi Habîbe kendisine vermiştir.⁴⁵⁸

Hız. Peygamber'in sahip çıktığı Es'ad b. Zürrâre'nin yetimleriyle ilgili kaynaklarda geçen bilgiler şu şekildedir:

1.7.1. Füreyy'a

Bazı rivayetlerde ismi "Fari'a" olarak da geçen Fureyy'a, Es'ad b. Zürrâre'nin Hız. Peygamber'e (s.a.s.) emanet olarak bıraktığı kızlarının en büyüğüdür. Hız. Peygamber (s.a.s.) onu diğer kardeşleriyle birlikte büyüttmüş ve evlilik çağına geldiğinde de onu Malik b. Neccar oğullarından Nubayt b. Cabir'le evlendirmiştir.

Düğün gecesiyle ilgili Hız. Peygamber (s.a.s.) onlara şöyle buyurmuştur: *"Size geldik, size geldik; bizi selamlayın ki biz de sizi selamlayalım, deyiniz."*⁴⁵⁹

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) söylemelerini istediği bu sözler, o dönemde Ensar'ın alışkanlıklarından olup düğünlerde okunan şiir ya da söylenen bir şarkıdır. Hız. Peygamber (s.a.s.) düğünlerinde bu şarkıyı söyleyip eğlenmelerini istediği için onlara bu cümleleri kurmuştur.

⁴⁵⁷ İbn-i Hacer, *el-Matâlibu'l-Aliye*, thk. Abdullah bin Muhammed eş-Şehrânî, Riyad: Daru'l-Asime li'n-Neşri ve't-Tevzi' 1998, C. 5, s. 378.

⁴⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gabe*, C. 7, s. 66.

⁴⁵⁹ İbn Sâ'd, a.g.e., C. 8, s. 441.

Aynı olayla ilgili geçen bir rivayette ise Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Size geldik, size geldik. Bize selam olsun, size de selam olsun. Kırmızı altın olmasaydı vadileriniz güzelleşmezdi. Esmer buğday olmasaydı bekârlarınız serpilmezdi.”*⁴⁶⁰

1.7.2. Habîbe

Es’ad b. Zûrâre’nin ortanca kızı olan Habîbe, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) himaye edip büyüttüğü yetim kızlardandır. Ablası Füreyy’a gibi büyütüp evlilik çağına erdiğinde Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından Sehl b. Huneyf’le evlendirilmiştir.

Medineli ilk Müslümanlar arasında yer alan Sehl b. Huneyf, bir gece gizlice kavminin putlarını kırmış ve Kubâ’ya götürmüş, bu putları yakması için bir kadına vermiş ve geri dönmüştür.

Hz. Peygamber’in birtakım emir ve haberlerini iletme amacıyla elçilik görevinde bulunan Sehl, Bedir Savaşı dâhil birçok savaşa katılmış ve gazi olmuştur. Uhud Savaşı’nda Müslümanların geri çekilmesi üzerine Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yanından ayrılmayarak O’nu (s.a.s.) korumaya çalışanlar arasında yer almıştır.⁴⁶¹

Hz. Peygamber (s.a.s.) Sehl’in O’na (s.a.s.) olan bağlılığından dolayı onu büyüttüğü yetimlerden Habîbe ile evlendirmiştir. Es’ad b. Zûrâre’nin erkek çocuğunun olmamasından dolayı Hz. Peygamber (s.a.s.) doğan çocuklarına “Ebû Ümame” künyesini vermiş ve ona Es’ad ismini uygun görmüştür.⁴⁶²

1.7.3. Kebşe

Es’ad b. Zûrâre’nin en küçük kızı olan Kebşe, iki ablası gibi Hz. Peygamber’in (s.a.s.) gözetiminde büyüyen yetim kızlardan biridir. Evlilik çağına geldiğinde Rasûlullah (s.a.s.) onu da diğer yetimler gibi evlendirmiş ve babalık vazifesini yerine getirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) Kebşe’yi hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Abdullah b. Ebî Habîbe ile evlendirmiştir.⁴⁶³

⁴⁶⁰ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, C. 2, s. 133.

⁴⁶¹ İbn Sa’d, a.g.e., C. 3, s. 471; İbn Abdülberr, a.g.e., C. 2, s. 92.

⁴⁶² İbn Hacer, *el-İsabe*, C. 8, s. 47.

⁴⁶³ İbn Hacer, *el-İsabe*, C. 8, s. 174.

SONUÇ

Allahü Teâlâ yeryüzünde meydana gelen haksızlığı ve zulmü önlemek, insanlar arasında adaleti sağlamak, muhtaçları korumak ve onlara yardımı temin etmek için Peygamberler görevlendirmiştir. Tüm insanlığa bu konuda rehberlik edecek, adaleti tesis edecek, dünya hayatını kötülüklerden arındırarak huzurlu bir yapıya kavuşturacak ve ahirette de cenneti kazandıracak olan Hz. Muhammed'i (s.a.s.) göndermiştir.

Bu çalışmada Kur'ân-ı Kerîm'in yirmi üç kere konu aldığı ve Hz. Muhammed'in (s.a.s.) yetimlerle ilgili ortaya koymuş olduğu davranışları geniş bir çerçevede ele alınmıştır.

Yetim konusu tarihten günümüze kadar süregelen ve toplumun her kesimini ilgilendiren bir mesele olup, meydana gelen savaşlar, göçler, açlık gibi nedenlerden dolayı halen varlığını sürdürmektedir. Babası hayatta olmayan çocuklar, yetim olarak değerlendirilmektedir. İslamiyet öncesi Semavi Dinlerde ve Kutsal Kitaplarında, yetim konusuna yer verilmiş olsa dahi en kapsamlı ve kuşatıcı emir ve tavsiyeleri İslâm dininde ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamalarında görülmüştür.

Yetimler ile ilgili inen ayetler incelendiğinde, bu ayetlerin hem Mekke hem de Medine döneminde indiği görülmektedir. Bu da nüzul sürecinin her aşamasında yetimler ile ilgili hükümlerin olduğunu göstermektedir.

Ayetlerin içeriklerine bakıldığında daha çok topluma yetimlerin sevdinmesini, amaçlayan ayetler olduğu görülmektedir. Yetimlere nasıl davranılması gerektiği, yetimlerin karınlarının doyurulması ve ikramda bulunulması gibi konular ayetlerde işlenmiştir. Medine döneminde inen yetimler ile ilgili ayetler incelendiğinde, daha çok hukûkî hükümler içeren ayetlerin indirildiği görülmektedir.

Yetimler ile ilgili ayetlerde, aşağıdaki hüküm ve tavsiyeler görülmektedir:

- Yetimleri himaye etmek
- Yetimlere iyi muamelede bulunmak
- Yetimleri yedirmek
- Yetimlerin mallarını korumak
- Yetimleri ıslah etmek, onları hayata hazırlamak

- Yetimleri evlendirmek, mehirlerini tam vermek
- Yetimlere ganimet ve gelirlerden pay ayırmak

Yetimlerle ilgili ayetlerden sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde yaşayan, özellikle de evinde büyüyen yetimler ele alınmış ve Rasûlullah'ın (s.a.s.) yetim çocuklara vermiş olduğu değer ortaya koyulmuştur. Cahiliye Dönemi'nde unutulup bir kenara bırakılan yetimlere sahip çıkıp onlara bir baba gibi muamele eden Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetimlerle ilişkisi göz önüne alındığında bu kesimin İslâm toplumundaki yerinin ne kadar önemli olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan çalışmada yetimin tekrar hatırlanması, Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki gibi tekrar kıymetlenmesi ve tarih boyunca kendisine değer verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetimlere yönelik emir, tavsiye ve uygulamaları detaylı bir şekilde işlenmiş, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) söz konusu bu mesajlarına uyulur ve uygulamaları örnek alınır, toplumda muhtaç durumdaki yetimlerin sorunlarının çözüleceği, topluma adapte olacakları ve sosyal hayatta herhangi bir olumsuzluk yaşamayacakları göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır. En olumsuz şartlarda bile iyi ve güzel işlerin yapılabileceğini, her türlü problemin üstesinden gelinebileceğini, hatta hiç umulmadık kimselerden bile mükemmel sonuçlar elde edilebileceğini Rasûlullah'ın (s.a.s.) uygulamalarından görmekteyiz.

Hz. Peygamber'in evinde birçok yetim bulunmaktaydı. Başta çok hadis râvîsi Enes b. Mâlik olmak üzere, hanımlarından Hz. Hatice'nin oğlu Hind, Hz. Sevde'nin ölen kocasından kalan yetim çocukları, Ümmü Seleme'nin ilk eşinden kalan yetimleri, Ümmü Habibe'nin kızı Habibe, Hz. Meymûne'nin oğlu gibi tüm bu çocuklar, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evinde ve O'nun gözetiminde yetişmişlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki yetimlerin çoğunluğu henüz küçük yaşta yetim kalmış çocuklardan oluşmaktaydı. Hayatlarını Hz. Peygamber'den (s.a.s.) ilim öğrenmeye adanmış olan bu sahâbîler Mescid-i Nebevi'nin bitişiğindeki "suffa" denilen yerde barınıyorlardı. Başta Ebû Hureyre olmak üzere bugün İslâm'ın birçok meselesini çözmemizde onun ve diğer yetim sahabîlerin payı çok büyük olmuştur.

Hız. Peygamber'den sonraki dönemlerde yetimlerin himayesine yönelik yapılan çalışmalarda Peygamber Efendimizin emir ve tavsiyelerinin çok büyük bir yeri olmuştur. Ancak Hız. Peygamber'in vermiş olduğu bu tavsiye ve emirlerin uygulanması hususunda net bir şey söylemek mümkün değildir. Çünkü günümüzde insanların birçoğu yetim malıyla ilgili ilahî tehditlere ve Hız. Peygamber'in (s.a.s.) bu konudaki hassasiyetine ilgisiz kalmışlardır.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) yetimlerle ilgili uygulamalarına bakıldığında bunların, yetimlerin lehine olacak şekilde birtakım önlemler ve düzenlemeler getirerek korumasız ve zayıf halde bulunan yetimlerin toplumda ezilmelerini engellemek amacına yönelik olduğu görölmektedir. Dolayısıyla yetimlere her zaman güler yüze muamele edilmesi, kırııcı ve küçük düşürücü sözlerden uzak durulması öğütlenmiştir. Hız. Peygamber'in (s.a.s.) bu yaklaşımları, yetimlere karşı her türlü muamelede göz önünde bulundurulması gereken davranışları ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- AFZALURRAHMAN, *Mükemmel Bir Eş Olarak Hz. Muhammed*, çev. Sami Şener, Ergin Öztürk, İstanbul: İnkılâp Yay., 2007.
- ÂİŞE Abdurrahman bintü's-Şatı, *Rasûlullah'ın Annesi Hz. Âmine*, çev. İsmail Kaya, Konya: Uysal Kitabevi, 1994.
- AĞIRMAN, Cemal “Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 2, (2007), ss. 1-22.
- AKYÜZ, Vecdi, “İslâm'da Yetim Hakları ve Sorumluluğu”, İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı Yetim Sempozyumu, Haziran 2006.
- , *İslâm'da Yetim Hakları ve Sorumluluklarımız*, 6. bsk, İstanbul: 2010.
- APAK, Âdem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi, (1): [Hz. Muhammed (sav) dönemi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- , *Anahatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. bsk., 2012.
- ARI, Abdüsselam, “Yetim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2013, C. 43, ss. 501-503.
- ARSLAN, Yahya, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler*, (Y.L.T.), Çanakkale: Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2017.
- ATEŞ, Ali Osman, *İslâm'a Göre Cahiliyye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul: Beyan yay., 1996.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur'ân Ansiklopedisi*, C. 1-30, İstanbul: KUBA (Kur'ân Bilimleri Araştırma Vakfı) Yay., 1997.
- AYCAN, İrfan, SARIÇAM, İbrahim, *Emeviler*, Ankara: TDV Yay., 2005.
- AYCAN, İrfan “Ebû Süfyân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 5, İstanbul: 1994, s. 230-232.
- , *Hicrî İlk Üç Asırda Zübeyrî Ailesinin Siyasi Ve İlmi Hayattaki Yeri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: 1984.
- AYDOĞDU, Rukiye, “Peygamber'in Yetimleri”, *Diyanet Aylık Dergi (DAD)*, 2014, S. 280, ss. 44-45.
- AYRAL, Mehmet Şirin, *Kur'ân'ın Yetimlere Bakış Açısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Ü.S.B.E., 2007.

- A'ZAMÎ, Muhammed Mustafa, *Küttabü'n-nebi*, Riyad: Şirketu't-tıbbâati'l-arabiyye, 1981.
- AZİMÂBÂDÎ, Ebû Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak, *Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Dâvûd*, C. 1-16, (2. Baskı), Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- BAĞDÂDÎ, Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Beyrut: Daru'l-Ğarbu'l-İslâmiyye, 2002.
- BAKTIR, Mustafa, "Suffe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV, 2009, C. 37, ss. 469-470.
- BATCHAEVA, Leyla, *İslam Hukukunda Yetimin Malının Korunması ve Kullanılması*, (Y.L.T.), Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.E., 2013.
- BEĞÂVÎ, Eb'ul Kasım, *Mu'cemu's-Sahâbe*, thk. Muhammed Emin İbn Muhammed, Kuveyt: Mektebetu Daru'l-beyan, 2000.
- BELÂZÜRÎ, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *Ensâbu'l-Eşrâf*, thk. Muhammed Hamidullah, Jerusalem: 1963.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Abdülkadir Atâ, C. 1-11, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- BİKÂÎ, Burhâneddîn İbrâhîm b. Ömer, *Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Süver*, Birinci Baskı, thk. Abdürrezzâk Ğâlib el-Mehdî, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, C. 1-8, 1995.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Kur'ânı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, C. 1-5, İstanbul: Bilmen yay., 1975.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, *Edebü'l-Müfred*, Beyrut: Daru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1989.
- , *Tarihu Kebîr*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1986.
- , *el-Camiu's-Sahih*, C. 1-8, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1979.
- CANAN, İbrahim, *İslâm'da Çocuk Hakları*, İstanbul: Yeni Asya yay., 1981.
- , *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Akçağ Yay., Tsz.
- , "Enes bin Mâlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 1995, C. 11, ss. 234-235.
- CESSÂS, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkamu'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013.

- CEVAD Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1978.
- CÜRCANÎ Abdullah b. Ady, *el-Kâmil fî Dufâi'r-Ricâl*, thk. Dr. Süheyl Zekkâr, Beyrut: Daru'l-Fikr, (3. Baskı), 1998.
- CÜRCANÎ Seyyid Şerif, *Kitabu't-Tarifât (Arapça Türkçe Terimler Sözlüğü)*, İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.
- CÜRCANÎ, Abdullah b. Ady, *el-Kâmil fî Dufâi'r-Ricâl*, thk. Dr. Süheyl Zekkâr, Daru'l-Fikr, 3. bsk., Beyrut 1998.
- ÇAĞATAY, Neşet, *Başlangıçtan Abbasîlere Kadar İslâm Tarihi*, Ankara: T.T.K. Basımevi, 1993.
- ÇAKAN, İsmail Lütfi, "Beşir b. Akrebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV, 1992, C. 6, ss. 4-5.
- DARİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı yay., 1981.
- DERVEZE, İzzet, *et-Tefsîru'l Hadîs*, C. 1-7, İstanbul: Ekin Yay., 1998.
- D.İ.B., *Kur'ân-ı Kerim Meali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 6. Baskı, 2010.
- , *Hadislerle İslâm*, C. 1-7, Ankara: 2014.
- DUMAN, Ali, "Sadaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV, 2008, C. 35, s. 383-384.
- EBÛ DAVÛD, Muhammed b. Süleyman b. İshak es-Sicistanî, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yay., 1981.
- EBÛ HANÎFE, Numan b. Sabit, *el-Müsned*, thk. Ebû Muhammed el-Esyutî, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.
- EBÛ NUAYM Ahmed b. Abdillâh Esbehânî, *Kitabu Tarih-i Esbahân (Zikru Ahbâr-i Esbahân)*, thk. Seyyid Kisrevî Hasan, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- ELBANÎ, Muhammed Nasıruddin, *Silsiletu Ahâdisis-Sahihave şey'ün min Fıkhiha ve Fevâidiha*, Şam: Mektebetü's-Selam, 1985.
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- ERGİN, Muharrem, *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi yayınları, (44. Baskı), 1996.
- ERKAL, Mehmet, "Ganimet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV. Yay., 2013, C. 13, ss. 351-354.

- ERSOY, Mehmet Akif, *Safahat*, İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları, 1975.
- ESKİ, Nurullah, *Hak ve Sorumluluklar Bakımından İslâm Hukukunda Yetimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Ü.S.B.E., 2007.
- EYÜBOĞLU, E. Kemal, *13. Yüzyıdan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul: Eren yay., 1973.
- FAYDA, Mustafa, “Fey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV. Yay., 2013, C. 12, ss. 511-513.
- , *Hulefâ-yı raşidin devri: (dört halife dönemi 11-40 / 632-661)*, İstanbul: Kubbealtı, 2015.
- , ; Mustafa Fayda, “Abdüşems b. Abdümenaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 1988, C. 1, s. 304.
- FEYYUMİ, Ahmed b. Muhammed, *el-Misbâhül-Münîr fî Garibi’s-şerhil-Kebîr*, Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1978.
- FIGLALI, Ethem Ruhi, “Abdullah b. Ca’fer b. Ebû Tâlib” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV. Yay. 1988, C. 1, s. 89.
- GÜMÜŞ, Sadreddin, *Kur’ân’a göre Hz. Muhammed’in Aile Hayatı*, İstanbul: Ravza yay.
- HABİB, Cemil İbrahim, *Sîretü Zübeyr b. Avvam ve Mevâgıfihî min Meâriki’t-Tahrir ve’l-Fütûhat* Beyrut: el-Arabiyyetü’l-İslâmiyye, 1985.
- HÂİRÎ, Muhammed b. Hasan el-Â’lemî, *Terâcimu A’lâmu’n-Nisâ*, Beyrut: Müessesetü’l-Âlemi’l-Matbûât, 1987.
- HÂKİM, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek ale’s Sahiheyin*, C. 1-4, Beyrut: Tsz..
- HAMİDULLAH, Muhammad, çev. Mehmet Yazgan, *İslâm peygamberi: hayatı ve eseri*, İstanbul: Beyan, 2004.
- HASAN, Hasan İbrahim, *Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal, İslâm Tarihi*, İstanbul: Kayihan Yayınları, C. 1-14, 2011.
- HEYET, Hayreddin, *Kur’ân yolu: Türkçe meâl ve tefsir*, 5. baskı Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, C. 1-5, 2014.
- HEYSEMÎ, Ebû Bekir, *Mecmeu’z-zevâid ve menbeu’l-fevâid*, Beyrût-Lübnan: Dâru’l Kitab 2. Bsk., C. 5-6 , 1967.
- İBN ABDİLBER, Yusuf b. Abdillah en-Nemerî, *el-İstiâb fî Marifeti’l-Ashab*, thk. Halil Memun Şiha, Beyrut: Daru’l-Marife, 2006.

- , , *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, nşr. Ali M. el-Bicâvî, Kahire: 1969, C. 4, s. 1561.
- İBN ÂBİDÎN, Seyyid Muhammed Emîn bin Ömer bin Abdülazîz, *Reddû'l Muhtâr ale'd Dürri'l-Muhtâr*, terc. Ahmed Davudoğlu, İstanbul: Şamil Yay. 1983.
- İBN ASÂKİR, Ali b. Hasan b. Hibetullah b. Abdillâh eş-Şafî, *Tarihu't-Dımaşk*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2000.
- İBN CEVZÎ, Cemaleddin Ebû'l-Ferec, *Telkîh Fuhumi Ehli'l-Eser fî Uyûni't-Târih ve's-Siyer*, Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1997.
- İBN EBİ'L-HADÎD, İzzüddin b. Ebi'l-Hasan, *Şerhu Nehci'l-Belâğâ*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, C. 1-15, Beyrut: Daru İhya-i Kütübi'l-Arabiyye, 1962.
- İBN ESÎR, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed eş-Şeybanî el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğabe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Adil Ahmed er-Rüfâî, Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1996.
- , *Camîu'l-usûl fî Ehâdisi'r-rasûl*, thk. Abdulkadir el-Arnâvût, Dımeşk: Mektebetu Daru'l-Beyan, C. 1-12, s. 739, 1972.
- , *el-Kâmil fî't-Târih*, nşr. Carolus Johannes Tomberg, C. 1-12, Beyrut : 1979.
- İBN HACER, el-Askalanî, *el-İsabe fî Temyizi's-Sahâbe*, C. 1-8, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1853.
- , *Tehzîbü't- Tehzîb*, Beyrût: ts.
- , *el-Matalibu'l-Aliye bi Zevaidi'l-Mesanîdi's-Semâniye*, thk. Abdullah b. Muhammed b. Said eş-Şehranî, Riyad: Daru'l-Asime li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1998.
- , *Fethu'l-Bâri Fi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, C. 1-14, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki-Muhibbuddin el-Hatîb, Kahire: Darü'r-Reyyan li't-Türâs, 1986.
- İBN HANBEL, Ahmed, *Müsned*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.
- , *el-Müsned*, thk. Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Kahire: 1895.
- İBN HAYYÂT, Halîfe, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Riyad: Dâru Taybe, 1985.
- İBN HAZM, Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endülüsî, *Esmâu's-Sahâbe* thk. Müs'ad Abdulhamîd es-Sa'denî, Kahire: el-Mektebetü'l Kur'ân, tsz.
- , *Cemheretu Ensabi'l-Arab*, nşr. Heyet, C. 1-2, Beyrut: 1983.

- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemalüddin Abdülmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk., Mustafa es-Sakkâ, C. 1-4, Kahire: 1955.
- , *es-Siretü'n-Nebeviyye*, trc. Hasan Ege, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006.
- İBN İSHÂK, Muhammed b. İshak b. Yesar, *Sire (Mübtede' Meb'as ve Meğazi)*, thk., Muhammed Hamidullah, İhyau Turasi'l-Arabî, 1981.
- , *Hiz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, thk: Süheyl Zekkar, Terc: Ali Bakkal, Harf Yayınları, İstanbul, 2013.
- İBN KESİR, Ebû'l Fida İsmail b. Ömer ed-Dimeşkî, *el-Bidaye ve'n-Nihaye (Büyük İslâm Tarihi)*, C. 1-15, trc. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı yayınları, 1994.
- , *Tefsirü'l-Kurâni'l-Azîm*, C. 1-4, İstanbul: Çağrı Yay., 1987.
- , *Şemâilü'r-Resûl*, Kahire: 1967.
- , *et-Tekmil fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl, ve Ma'rifeti's-Sikât ve'd-Duâfâ ve'l-Mücâhil*, thk. Şadî İbn Muhammed Ali Nu'mân, Yemen: Merkezu Nu'man, 2011.
- İBN KUDÂME, Ebû Muhammed Abdillâh b. Ahmed, *el-Muğni ve's-Şerhu'l-Kebir ala Metni'l-Mukni' fi Fikhi' İmam Ahmed b. Hanbel*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1984.
- , *et-Tebyin fi Ensâbi'l-Kureşîyyin*, thk. Muhammed Nayif ed-Düleymiyyî, Beyrut: Mektebetü'l-Nehdati'l-Arabiyye, 2. bsk., 1988.
- İBN KUTEYBE, Abdullah b. Müslim, *Garibu'l-Hadis*, thk. Abdullah el-Cuburî, Bağdat,: Irak Evkaf Bakanlığı yay. 1977.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yay. 2011.
- İBN MANZÛR, Ebû'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu'l-Arab*, C. 1-15, Beyrut: Dâru Sadır, 1990.
- İBN SA'D, Muhammed ez-Zührî, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, C. 1-11, thk, Dr. Ali Muhammed Ömer, Kahire: Mektebetu'l-Hanci, 2001.
- , *et-Tabakât*, Taif: mektebetu's-Siddık, C. 1-2, 1996.
- İBN ŞEBBE, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, thk. Fehîm Muhammed Şeltût, C. 1-4, Cidde: Dâru'l-İsfehânî, 1979.
- İBN ZÜBEYR, Mus'ab ibn Abdullah, *NesEbû kureys*, thk. Levi-Provençal Evariste, C. 1-2, Kahire: 1982.
- İSBEHANÎ, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh, *Kitabu Tarih-i Esbahan (Zikru Ahbar-i Esbahan)*, Thk. Seyyid Kisrevî Hasan, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.

- İSFEHÂNÎ, Râgib, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Davûdî, Beyrut: Dâru'l-Kalem ed-Dâru's-Şâmiye, 2009.
- İYAZ, Kadı, *Şifa-i Şerif Şerhi*, çev. Mehmet Yaşar Kandemir, İstanbul: Tahlil Yayınları, c. 1-3, 2018.
- KALKAŞENDÎ, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî, *Nihayetu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbil'l-Arab*, thk. İbrahim el-İbyarî, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-Lübniyyîn, 1980.
- KALLEK, Cengiz, "Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV. Yay., C. 24, s. 545, 2001.
- KANDEHLEVÎ, Muhammed Yusuf, *Hayâtu's-Sahâbe*, C. 4, çev. Ahmet Meylani, İstanbul: Divan yay., 1980.
- KANDEMİR, M. Yaşar, "Muâz b. Cebel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2005, C. 30, ss. 338-339.
- , "Meymûne, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: TDV Yay., C. 29, 2004, ss. 506,507.
- KAŞGARÎ Mahmûd İbnü'l-Hüseyin, çev. Besim Atalay, *Divanü lûgat-it-Türk*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.
- KÂTİB ÇELEBÎ, Mustafa b. Abdullah el-Osmânî, *Süllemü'l-Vusûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl*, thk. Muhammed Abdulkadir el-Arnayut, Ekmeleddin İhsanoğlu, Salih Sa'davî Salih, C. 1-6, İstanbul: İslam Konferansı Teşkilatı İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, (İrcıca) 2010.
- KAYA, Remzi, *Kur'ân-ı Kerim'de Fey Gelirleri ve Dağılımı*, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 2, (2001), ss. 77-80.
- KAZVİNÎ, Ebû'l-Hasan es-Sündî, Şerhu Sünen-i İbn Mace, C. 1-2, Beyrut: Daru'l-cîl, tsz..
- KONRAPA, Mehmet Zekâî, *Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul: Kitabevi yay., 2009.
- KÖKSAL, M. Asım, *İslâm Tarihi, (Mekke Devri ve Medine Devri)*, C. 1-11, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980-1981.
- KURTÛBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu Li Ahkâmi'l Kur'ân*, trc. M. Beşir Eryarsoy, C. 1-19, İstanbul: Buruc Yay. 1. Baskı, 2000.
- KUTUB, Muhammed Ali, Hz. Ümmü Habîbe, çev. Nedim Yılmaz, İstanbul: Hisar Yay., 1986.

- KUTUP, Seyyid, *fî Zilâl'il-Kur'ân*, trc. Saraç M. Emin; Şengüler, İ İbrahim Hakkı; Bekir Karlıağa, C. 1-16, İstanbul: Hikmet yay., 1979.
- KUZGUN, Şaban, "Hanif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 1997, C. 16, ss. 33-39.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, "Harre Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 1997, C. 16, ss. 245-247.
- KİRMÂNÎ, Şemseddin Muhammed ibn Yusuf İbn Ali ibn Said, *el-Kevkebü'd-Derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut: Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 2. Basım, 1981.
- LAHCİ, Abdullah b. Said Muhammed, *Münteha's-Sul ala Vesaili'l-Vusul*, C. 1-4, Cidde: Daru'l-minhac, 2005, s. 17.
- LUEYS Maluf, *el-Müncid fî'l-Lüğa ve'l-Edeb ve'l-Ulum*, Beyrut: Matbaatü'l Katolikiyye, 1960.
- MAKDİSÎ, Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir, *Kitâbü'l-Bed' ve't-târih*, C. 1-6, Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, ts..
- MALİK b. Enes, Ebû Abdillâh, *el-Muvatta'*, İstanbul: Çağrı Yay., 1981.
- M.E.B., *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: M. E. B. yay., 1986.
- MEVDÛDÎ, Ebû'l-Âla, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, trc. N. Ahmet Asrar, İstanbul: Pınar yayınları, (3. Baskı), 1992.
- , *Tefhimu'l Kur'ân*, C. 1-7, İstanbul: İnsan Yay., 1991.
- MEVSİLÎ, Ahmed b. Ali b. El-Müsenna Ebû Ya'lâ, *Müsnedu Ebi Ya'lâ*, Thk. Hüseyin Selim Esed, Dimaşk: Darü'l-Me'mun li't-Türas, 1988.
- MİSRÎ, Abdülvehhâb b. Ahmed b. Alî eş-Şa'rânî, *Levâkıhu'l-Envâri'l-Kudsiyye fî beyâni'l-Uhûdi'l-Muhammediyye (El-Uhudü'l-Kübra)*, Mısır: Şirketu Mustafa Babî el-Halebî, 1973.
- MİZZÎ, Cemalüddin Ebû'l-Haccac Yusuf, *Tezhibü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1988.
- MUHAMMED Sabit Fendi, Ahmet Şentenavi, İbrahim Zeki Hurşid, Abdülhamid Yunus, *Dâiretü'l-Maârifî'l-islâmiyye*, tr. Hasan Habeşî, Muhammed İnânî, Suudi Arabistan: Merkezu Şarikatu li'l-İbdai'l-Fikriyye, C. 1-33, 1998.
- MÜBAREKFÛRÎ, Safiyyürrahman, *Minnetü'l-Mün'im fî şerhi Sahih-i Müslim*, Riyad: Daru's-Salam, C. 1-4, 1999.
- MÜSLİM, Ebû Hüseyin, b. Haccac, el-Camiu's-Sahih, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

- MUTTAKÎ, Alauddin Ali b. Hüsameddin el-Hindî, *Kenzu'l-Ummal fî Süneni'l-Akvali ve'l Ef'al*, thk. Bekri Hayanî-Safvet es-Saka, Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1989.
- NEDVÎ, Seyyid Süleyman, *İslâm Ahlak Nizamı*, İstanbul: Erkam Yay., 1990.
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sunenü'l-Kübra*, thk. Dr. Abdulğaffar Süleyman el-Bindarî, Seyyid Kesrevî Hasan, Beyrut: Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, (1. Baskı), 1991.
- NESEFÎ, Ebû'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil (Mecma'u't-Tefasir)*, C. 1-6, Çağrı Yay. İstanbul, 1979.
- NİYAZ, Mevlana, *Kadın Sahabiler*, terc. Ali Genceli, İstanbul: Toker Yayınları, 1971.
- NUVEYRÎ, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fununi'l-Edeb*, Kahire: el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-Amme li'l-Kitab, C. 1-31, 1975.
- ÖĞÜT, Salim, "Hacerülesved", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 1996, C. 14, ss. 433-435.
- ÖNKAL, Ahmet, "Ca'fer . Ebû Tâlip", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV. Yay. 1992, C. 6, ss. 548-549.
- ÖZKAVUKÇU, Şaban *Siyer terimleri ve deyimleri sözlüğü*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Ehl-i Beytin Annesi Hz. Fatıma*, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1997.
- , *Asrı Saadetin Büyük Kadınları*, İstanbul: 3. Basım, Yeni Boyut Yay., 1998.
- RÂZÎ, Fahreddin, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb*, trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Ca'fer Sadık Doğru; Ankara: Akçağ Yay., 1988-1995.
- RAZÎ, Ebû Bekir b. Abdulkadir, *Muhtasaru's-Sihâh*, Beyrut: Mektebetu'l-Lübnan, 1988.
- RIZA, Muhammed Reşit ve Muhammed Abduh, *Tefsiru'l-Menâr*, C. 1-12, trc. Mehmet Erdoğan, İstanbul: Ekin Yayınları, 2011.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Kahire: Dar'us- Sabûnî, C. 1-3, 2005.
- SAYÎS, Muhammed Ali, *Tefsiru Ayati-l Ahkam*, *Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut, tsz..
- SUYÛTÎ, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekir, *ed-Dürrü'l-Mensûr, fî Tefsiri bi'l Me'sûr*, C. 1-8, Beyrut: Daru'l-Fikir, 1993.
- ŞAKİR, Mahmut, *Peygamberimizin Hayatı*, çev. Ferit Aydın, İstanbul: Kahraman Yay., 2002.

- ŞA'RANÎ, Seyyid Abdulvahab, *Levâkihu'l-Envâri'l-Kudsiyye fî Beyâni'l-Uhûdi'l Muhammediyye*, Mısır: Şirketu Mustafa Babî el-Halebî, (2. Baskı), 1973.
- ŞENNAVÎ, Abdüllaziz, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, terc. Taceddin Uzun, İstanbul: Uysal Kitabevi, C. 1-4, 1982.
- ŞEYBÂNÎ, Ebî Abdillâh Muhammed İbnu'l-Hasan, *el-Câmiu's-Sağîr*, Pakistan: İdaretu'l-Kur'ân ve'l-Ulûmu'l-İslâmiyye, 1990.
- TABERÂNÎ, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, C. 1-25, (2. Baskı), thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefî, Kahire: Mektebetu ibn Teymiye, Tsz..
- , *el-Mu'cemu'l-Evsat*, C. 1-5, (1. Baskı), thk. Tarık b. Avdillâh-Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseyni, Kahire: Daru'l-Haremeyn, 1995.
- , *el-Mu'cemü'l-kebîr*, nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, tsz.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Halid, *Cam'iu'l Beyân an Te'vil-i Âyi'l- Kur'ân*, C. 1-30, Riyad: 2003.
- , *Cam'iu'l Beyân an Te'vil-i Âyi'l- Kur'ân*, çev. Kerim Aytekin, Hasan Karakata, C. 3, İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- T.D.K. *Türkçe Sözlük*, (9. Baskı), Ankara: T.D.K. yay., 1998.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen, (el-Camiu's-Sahîh)*, thk. ve şerh: Ahmed Muhammed Şakir, Mısır: Matbaatu Mustafa el-Babî el-Halebî, Tsz..
- , *Şemail-i Muhammediyye*, thk. Seyyid İbn Abbas el-Celimi, Mekke-i Mükerreme: el-mektebetu't-Ticariyye, 1993.
- , *Şemail-i Muhammediyye*, Beyrut: Daru ihya-i Turasi'l Arabiyye, tsz..
- , *Şemail-i Şerife*, trc. Hüsameddin en-Nakşibendî, İstanbul: Hilal Yay., 1976.
- TUĞ, Salih, "Rasûlullah Muhammed'in Evliliklerinde Kronolojik Yapı: Hz. Peygamber ve Aile Hayatı", İslâmi İlimler Araştırma Vakfı (İsav) Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, Edt. İsmail Lütfi Çakan, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1988.
- TÛSÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî, *et-Tıbyan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru İhya-i Turasi'l-Arabiyye, C. 1-2, 1882.
- TÜLÜCÜ, Süleyman, "Cahiliye Kelimesinin Mana ve Menşe'i", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, S. 4, Erzurum: 1980, ss. 279-281.

- ULUŞAL, Neşet, *Kur'ân'da Yetim Kavramı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Ü.S.B.E., 2006.
- URALER, Aynur, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe ve Rivayet Ettiği Hadisler*, İstanbul: Çamlıca Yay., 2010.
- VÂKIDÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Kitabu'l- Meğazî*, thk. Marsden Jones, Daru'l-E'lamî, (3. Baskı), C. 1-2, Beyrut: 1989.
- YARBA, Rıdvan, *Sünnete Lafzî/Şeklî Yaklaşım İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi S.B.E., 2018.
- YAZICI, Nesimi, "Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler", Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 48 (1), (2007), ss. 1-46.
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini, Kur'ân Dili*, C. 1-5, İstanbul: Azim Yayıncılık, 1991.
- YILMAZ, Şadiye, Hz. *Peygamber'in Yetimlere Karşı Davranışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- ZEBİDÎ, Muhibbuddin Ebû'l-Feyz es-Seyyid Murteza, *Tacu'l-Arus min Cevahir'l Kamus*, Kahire: Matbaatü'l-Vehbiyye, 1890.
- ZEHEBÎ, Şemsu'd-din Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, thk. Şuayb Arnavut, C. 1-23, Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1986.
- ZEMAHŞERÎ, Cârullah Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ömer, *el-Keşşaf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil*, C. 1-2, Kahire: Daru'l-Hadis, tsz..
- ZEYLAÎ, Cemalüddin Ebû Muhammed b. Abdillâh b. Yusuf, *Nasbu'r-Râye li Ehâdisi'l Hidâye* C. 1-4, Kahire: Daru'l-Hadis, tsz.
- ZÜBEYR B. BEKKÂR, Ebû Abdillâh, *el-Müntehab min Kitâbi Ezvâci'n-Nebi*, thk. Sakine Şehâbi, Beyrut: 1983.
- ZÜBEYRÎ, Mus'ab b. Abdullâh, *NesEbû Kureyş*, Kahire: Daru'l-maârif, s. 279.